

Ks. Knapiński

Hermeneutica biblica ex prelect. Mil. Nowodworski

ark. 1-5, 7-13

Hermeneutica biblica ~~Introductio in libros sacros N. Test.~~

ex prælectionibus Cl. Nowodworski conscripta a. 1860/61.

Prælectio I d. 26 7bris a. 1860. 1

Ante definitionem Hermeneuticæ observandum est:
Quamvis sermo sit aptissimum medium, quo homines communicare possunt cogitationes et sensus, fieri tamen potest et fit reapse, quod non semper alter alterius cogitata percipiat.
Causa hujus posita est vel in intellectu ~~et~~ vel in voluntate hinc quia non intelligere non possumus ob obscuritatem vel quia intelligere nolumus.
Regula est: "loquentem intelligi et audientem intelligere velle." Quoties audiens non intelligit loquentem opus interpratione.

[margin: Finis Hermeneuticæ solutio ~~...~~ est imperviæ enunciationes exponere seu eam difficultatem removere, quæ est ex parte intellectus audientis.]

Interprati est efficere ut audiens ad verba loquentis cogitet id quod cogitat ipse loquens. Interpretari potest et ipse loquens vel ejus vicarius, tunc interpretatio vocatur autentica, et tunc involvit functionem sensum exponendi; ~~...~~ vel alia persona et tunc vocatur doctrinalis et involvit duplicem functionem sensum inveniendi et exponendi. Hermeneutica itaque definitur ~~...~~ — scientia vel ars interpretionis doctrinalis.
Nomen derivatur a Hermes (i. Mercurius interpres voluntatis deorum). ~~Hermeneutica~~ spectata Objective est: systema complexus regularum ad quas interpretatio librorum institui debet. Subjective: cognitio regularum etc. Hermeneutica haec est con... ad quas interpretatio institui debet.
... vocatur et applicari potest ad interpretandum quemcunque librum. Si regulæ istæ applicentur alicui particulari operi mentis humanæ vocatur particularis. e. g. si applicentur libris SS. vocatur hermeneutica biblica et Juristica si applicetur libris in jure occupatis.
Hermeneutica communis est logica applicata ~~qu... instituit regulas ratiocinationis~~ ad interpretandam scripturam. —

Opera hermeneutica: Hermani Hardt. Exegeseos elementa 1691.
Martini Hladini laudatum
Eberhardi — Elementa Herm. 1763.
Frid. Meier. Versuch etc. 1757
Germari — Altona 1828.

Hermen. nostra particularis est ex ... in genere tradit regulas aptas explicandis libris SS. in genere — Specialis, quæ tradit regulas aptas explicando speciali alicui libro vel speciali generi librorum. e. g. Prophetiae

[margin: H. Particularis e generalis et sp...]

~~Tract~~ Hermeneutica necesse est ut gaudeat principio, aliter non erit scientia — nam scientia est systematica ~~expositio~~

Principium illud est: sensus loquentis ope usus loquendi, orationis, contextus, conditionis tum externæ tum internæ loquentis inveniatur et pandatur.

Gaudet omnibus dotibus principii

Propositio haec 1º est prima non ab alia derivata. 2º est universalis - 3. adaequata nisi his veritatibus inservit - 4 absolutae necessitatis, a qua minime licet declinare - 5. perspicuam et facile applicatu. - Obj. Principium istud est communis hermeneuticae et indiget modificatione respectu librorum divinorum.

R. In conscribendis ll. ss. conspirasse operam Dei et distinguimus momentum divinum et humanum in libris. Auctores scribebant juxta leges commercii humani, nam pro hominibus scribebant - nec Deus voluit ut migrarent extra leges commercium cogitationis, quae tunc temporis in usu erant - ideo principium hoc valet in Bibliis explicandis. Quia tamen et momentum divinum concurrit, ideo admittimus necessitatem modificationis hujus principii.

Quod necessitas haec existat, probat praxis. nam in commentariis protestantium invenimus alluviem interpretationum [et periculum immineret si solo principio niteretur hermeneuticae communis] unde quaerendum est fulcrum firmius quod nisi interpretatione autentica potest inveniri

[contrarias et absurdas - et imineret nobis idem periculum si solo hermeneuticae principio niteremur]

Autenticus interpres bibliorum est Deus - vel ipsius legitimus vicarius i. e. Apli, qui edocti interpretari scripturam a Spiritu S. et eorum locum tenentes Patres et Principes Ecclesiae.

Notandum ille sensus, quem Patres unanimiter tenent est sensus autenticus. Etenim si Patres, quamvis diversis in circumstantiis positi conveniant in aliquo textus hoc triplici causae tribuendum 1º vel evidentiae - 2 traditioni - 3 actioni Spiritus S.

Sed 1º evidentia non est in libris, quod probant commentaria 2º ipsi Patres in aliis locis confitentur difficultatem.

Itaque IIº vel IIIº tribuendum est unde autenticam illam dicimus interpretationem quae ab Ecclesia et Patribus descendit. Si Ecclesia interpretatur, recurrit ad Patres unde et ejus interpretatio est autentica.

Unde concludimus 1º sola Ecclesia. esse interpretationem autenticam ac proinde veram. 2º Illa doctrinalis interpretatio est vera, quae ex autentica descendit.

Normam interpretationis tradit nobis Concil. Trid. - Etenim praescribit ut in omni interpretatione mens Ecclesiae et consensus Patrum est consideranda. Ecclesia manifestat mentem vel immediate directe in genere dum semel Vulgatam autenticam declaravit - immediate directe in specie dum aliquem locum Scripturae in concilio vel per Pontificem ita et non aliter interpretandum esse judicat.

ut Hoc est corpus meum. Immediate indirecte[F] dum de capite alicujus doctrinae in-agens, comprobat hanc doctrinam aliquo textu scripturae. eg. Conc. Trid. de peccato originali. Mediate 1° si nulla loca scripturae citat sed aut perversam doctrinam condemnando, quae nitebatur textui aliquo. eg. condemnavit evirationem, quae nitebatur verbis Mat. "Sunt eunuchi qui" etc. Condemnavit Millenarios, qui nitebantur Apocalipsi. 2° dum praxi sua, ad oculum contrarium textum condemnat. eg. de prolixis orationibus, quas saepe injungit. Si haec non sufficiunt in interpretatione bibliorum recurrendum est ad SS. Patrum unanimem consensum,[F] qui stricte est accipiendus, non tamen mathematice. ~~[illegible]~~

F quia non consulto interpretatur 2

F nec unus quidem Patrum contrariam sententiam doceat, quin erroris arguatur ab aliquis.

Insigniores Patres: Irenaeus, Cyrillus Hierosol. Hilarius Epiphanius Ephrem. Athanasius Joan Chrysostomus Gregorius Nyssenus Gregorius Nazianz. Ambrosius Augustinus Leo M. et Hieronymus.

P II d. 27/9 1860 r.

Patres hi doctissimi putantur, ac proinde nosce-re optime mentem Ecclesiae. Consensus Patrum, secundum Conc. Trid. valet in doctrina fidei, doctrina mor. et in iis quae spectant ad aedificationem ~~Eccl.~~ doctrinae Christ.

In phisicis et philosophicis illos sequi non tenemur. Si agitur eg. de interpretando loco ubi agitur de fratribus Domini: quaestio haec spectat ad aedificationem ecclesiae — etenim si hic locus stricte de fratribus intelligendus esse, Beat. Virgo Maria jam virgo non esset. Conc. tradit rationem,[?] normam cujus est judicare de vero sensu et interpretatione sacrarum scripturarum. Non interpretem agit Ecclesia sed judicem in definiendo sensu sacrae scripturae. — Quare Patres jus hoc vindicarunt Ecclesiae: Quia ipsis persuasum erat Ecclesiae commissam esse summam doctrinae Christ. et eam custodem doctrinae constitutam esse — ut autem bene custodiat non solum explicandi sed et ~~interpretandi~~ judicandi de sensu potestatem habeat est necesse. Moehler mowi Kościół który by porwała swolnego Atomaczenia, pisma s. tem samem potkałaby że to nie wierzy. Finis propter quem jus hoc Ecclesiae datum est, est ut coerceantur petulantia ingenia. Conc. Trid. Hac tamen tradendo Concilium non condemnavit sobrium usum Hermeneuticae neque ipsam condemnavit. Nam 1° tradendo suam regulam, praesupponit ipsam interpretationem doctrinalem. 2° ~~comprobo~~ laudat exegetas. ut S. Hieronymus

Ex dictis novimus dari principium materiale interpretationis esse [Ecclesiam] et dari formale: rationem et auctoritatem Ecclesiae. Proinde principium Hermeneuticae biblicae est Sacram Scripturam ope

Przeciwne principium stomaczenia kowiemy racyonalistowskiem. U nas źródłem pegut ratio jest, kierownikiem zaś, i sędzią będzie Kościół — u racyonalistów zaś rozum i rozum.

Hermeneutica est sensum biblior. inquirere sed necesse est nosse notionem vocabuli notionem sensuum.

De Sensu

Interpretatori determinandus est sensus singular. vocum. Signification. quae est significatio vocum in se; sensus vero est significatio vocis relate ad loquentem eg. ruah, spiritus, ventus. Sensus itaque est significatio in certis circumstantiis posita. Significationes saepe sunt notiones vagae indeterminatae. Sensus vero est notio determinata, eg. Deum aliter intelligit Mahometanus, catholicus, paganus etc. Significatio ad vocabula, sensus ad loquentem refert.

Significationum et sensuum multiplex est divisio. Significationes dividunt in proprias seu primigenias, originarias, quae illas notiones ad quas designandas vocabula primum adhibita sunt. 2 impropriae seu secundariae, quae adhibentur ad significandas alias notiones habentes ~~significatas not~~ cum iis similitudinem seu ... cum notione ... [illegible]

Metonymia et synecdoche, per id quod enunciatur

Metaphora (seu affinitas similitudinis) id quod exprimit imaginem gerit ejus quod sumitur, eg. oculi Dni (opatrzność) super justam (scientia) et aures ejus in preces eor. (wysłuchanie) i omniscientia.

Sensus dividitur communiter apud Hermeneutas

1° Proprius erit in quo via vocabula exprimuntur significatione propria, et impropria (translatus in) quae significatione translata.

2° Verbalis, qui immediate ex verbis colligitur

et realis qui colligitur ex rebus quae verbis exprimuntur.

3 et qui proin ... [illegible]

Sensus certus est qui adeo patet ut nullae dubitationi locus sit.

probabilis est si in unam et in aliam partem pugnant argumenta, in unam tamen partem plus quam in alteram, eg. diliges proximum tuum est sensus (proprius est) certus. Hoc est corpus meum — certus.

Probabilis apud Osee, ubi Propheta jubet ducere uxorem fornicationum — probabile est Oseam eam duxisse. Alibi proferemus argumenta, hic verba translato sensu accipienda esse, et hunc sensum translatum probabilem esse.

Insuper quoad affinitatem notandum est eam esse duplicem. Et verbalem sive realem v. solummodo similitudinis. Affinitas realitatis est quando vox ad objectum aliquod designandum designat v. partem hujus totius et totum hujus partis et tunc est Meto et Synegdoha. — impropriae

Synecdoche dum totum pro parte et species pro genere sumitur et vice versa

Metonymia dum effectus pro causa sumitur, eg. duszy brata twego z rąk twoich poszukiwać będę — dusza est causa vitae et sumitur hic pro ipsa.

Hodie mecum eris in paradiso non totus sed anima etc.

6. III d. 3/10 1860 r.

1) Deus creavit terram et caelum

2) Aures etc. Oculi etc. per figuram antropomorphitiam et metaphorice. —

Realis np. Deus creavit terr. 12 et omnia effectu praedicta hujus in complicitate sunt. — Sensim parabolae symbolae quae praeter verbalem habent sensum colligendum ... historia de filio prodigo —

H. B. 23

4) Originarius dicit qui intendit a primo dicti auctore — accomodatus si ab alio auctore ad aliquid aliud significandum assumit, et Non alligabis os bovi trituranti. Deuter. et S. Paulus.

5) Proximus et remotus multis in locis sacrae scripturae invenit. Isajas prædicit Cyrum, et eadem ratione, iisdem verbis prædicit Christum. de Christo itaque erit sensus remotus, de Cyro autem proximus.

6) Allegoricus comprehendit illa quæ ad fidem spectant. Anagogicus quæ ad spem excitandam valent. Tropologicus, quæ ad mores informandos spectant. Sed hic respectus materialis cum formali confundit. In hac ratione sensus verbalis erit proprius, historicus, sensus vero translatus improprius, spiritualis etc. Respectu formæ est sensus litteralis et spiritualis. Sensus literalis ille, quem Spiritus S. intendit directe et proxime. Verba hujus sensum referunt nobis sensum proxime vel remote. Explicemus hoc. Spiritus S. intendit sensum directe, nam quodcumque quis loquit vel scribit ea directe intendit. Et hæc additio est necessaria ut distinguerimus sensum litteralem (directe) a sensu consequentiali. eg Eglon tłusty zabity był od Aoda — ex sensu consequentia wypada że obżarstwo opilstwo jest potępionem. Ut itaque distinguerimus sensum consequentialem a literali apponenda erat vox directe. Proxime Spiritus S. intendit, si nihil intercedit inter id quod est expressum et inter rem expressam. ~~Quae verba ... referunt sensum directe~~ Bóg stworzył świat w 6 dniach. Słowa te Duch S. zamierzył wypowiedzieć wprost, zamierzał wypowiedzieć wprost et proxime, bo sensus litteralis mieści się w słowach tych, a nie innego nie pośredniczy. Co innego Oculi Dni super justos et aures ejus in preces eorum. Albo gdy Chrystus: Ite dicite vulpi huic (Herodi) przez vulpem chciał oznaczyć chytrość. Słowa Ducha S. odbijają wprost w tym sensie, z bliska nie zaś jak w sensie spiritualnym z daleka. Oculi Dni super justos verba hæc referunt remote sensum bo pośredniczy znaczenie

Sensus litteralis quoad formam est proprius vel translatus. Et hic partit divisiones quoad materiam — et potest esse historicus, propheticus, allegoricus, anagogicus — tropologicus. Sensus historicus litt. proprius nam verba sensu proprio efferuntur Creavit Deus. erit sensus translatus litteralis historicus. Virgo concipiet et pariet etc. sensus litteralis et proprius. respectu materiæ propheticus. Habitabit lupus cum agno — translatus propheticus — Dnus unus est (Deuter.) sensus est lit. proprius, allegoricus, quia ad fidem respicit. Oculi Dni super justos — lit. anagogicus. — Ibunt hi in supplicium et hi in vitam æternam — litteralis anagogicus. In apocalypsi vide—

---

si sumitur in toto et in se. — Sensus integer erit verbalis, si spectemus Doctrina moralis sensus erit realis. — Dein S. Symbolicus si ex symbolo colligitur ut in Prophetis a. g. Dum Ezechiel transferunt parietem et per foramen egrediens designat lapsum urbis — in se est s. verbalis. Si vero attendimus ad lapsum urbis Jerusalem est symbolicus. —

4) a. In omnem terram exivit sonus eorum i. e. coelorum — S. Paulus Epi. ad Ro. accomodat ministris Evangelii, dicentibus habere debent et verba: In omnem etc. a Psalmista de coelis enuntiata ille de Apostolis affirm. adeo ut sensus verbalis possit nisi esse historicus proprius. et n. spiritualis. — Respectu formae quae Spiritus S. mentem suam in S. S. manifestat duplex est literalis et spiritualis. —

6) Uwaga
Verba autem referunt nobis hunc sensum directe quidem, sed vel proxime (literalis proprius) vel remote (l. translatus).

między opatrznością ... wszechwiedzą

F eg Deus creavit coelum —

propheticus

mus multa exempla sensus translati ana-
gogici – ~~Trop~~ Diliges proximum etc. e sensus
litterali tropologicus – item pote arbor bona etc. trans-
latus tropologicus sensus est.
Sensus spiritualis quem spiritus intendit di-
recte – proxime intendebat spiritus s. sensum [et remote et verba cum oblique referunt]
litteralem remote spiritualem – Verba
in sensu literali sensum directe – in spirituali
oblique. In literali proxime e remote hic
vero tunc remote [referunt] Ego ero ei in Patrem
et ipse (Salomon) erit mihi in filium. Kie-
trudno się domyślić tu głębszego sensu dopiero
z listów. Cui angelorum aliquando dixit:
dowiadujemy się że słowa te oznaczają także
że stosunek Boga Ojca do Syna Bożego.
Sens spiritualis jest zamierzony w prost przez
Ducha S. quam-vis remote enunciat. Dla
tego że myśl nasza nie odrazu wpada na
ten sens ale za pośrednictwem literalnego.
Nasza niedołęstwo tylko sprawia iż zdanie
to jest dla nas remote. Oblique ponieważ
z każdego dopiero odbija się nam sens spiri-
tualny. Ponieważ wprzód de sensu litte-
rali eruendo mówić będziemy a później
de spirituali, przeto tu nad ostatnim rozwo-
dzić się nie będziemy.

„Filius meus es tu, ego hodie genui te."
Za pierwszą pomocą sensus litte-ralis invenimus spiritualem po sub litterali delitescit spiritualis. – Allegorie zaś pierwszą pomocą innych miejsc odkrywamy. –

Quum de sensu agimus, investigandum e
quid sentiendum de hoc versiculo:
Litera gesta docet, quid credas allegoria,
Moralis quid agas, quo tendas anagogia.
Sed divisio haec e inconcinna. Hic ponit sen-
sus anagogicum [allegor. et tropologi.] velut species sensus
spiritualis – confundit genus cum specie [sen. liter. cum speciebus alter.]
Litera gesta docet, ac si sensus historicus esset
tunc literalis – ast inveniunt in bibliis et
leges, et prophetias in sensu litterali. Quid cre-
das allegoria. Allegoria significat [propria] e nostra
disciplina – tunc allegoria rhetorica seu
sensus spiritualis littera [et in solum credendis alt. ponit]. Hac allegoria
usus S. Paulus [F] Per allegoriam intelligimus per eorum
e rem e seriem personarum vel aliquid
aliud significantem quam quod per se directe
intelligit. S. Chrysost. dicit hoc respectu
Paulus κατα χρηστικος typum, allegoriam appellant.
Quod in allegoria rhetorica praestant verba
in allegoria Pauli idem praestant res. W al-
legorii zwykłej słowa stanowią obraz
w biblijnej allegorii zaś rzeczy i osoby, te-
raz Nota in solo sensu anagogico [spirituali] et tropologico tradant ea quae ad
spem excitandam et mores informandos [spectant] haec etiam in lit-
terali occurrunt. Quidam opinant versicu-
lum istud S. Augustini esse, qui dicit:
In libris sacris intueri oportet quae ibi aeterna

i.e. literalis sensus historiam refert. –

F in Ep. ad Gal. ubi agit de Isaaco et Jaco-bo – et in fine addit: Haec tanquam per allegoriam dicta &.

D. IV d. 4/10 1860 r.
Moralis quid agas, quo tendas anagogia

quę facta narrant, quę futura prędicent, quę agenda prędicent" c.
Sed hic triplici divisione materia in vero sensu intelligi potē
Auctor hujus versiculi verus e Eucherius Lugdunensis. Quidquid
tamen de auctore ejus dici possit, pro certo habeamus
mutationes nominum sensuum exinde provenire, quod differentia inter sensum literalem et spiritualem fuit stabilita tunc
occurrunt diversa in singulis — Sensus litteralis
ab iis dicitur qui a nobis dictus ē litteralis prop.
qui olim grammaticus dicebat. Nobis sensus
literalis ē genus quod in 2 species subdividitur in
proprium et improprium sensum. Patres vero sen-
sum translatum jam spiritualem dicunt — item
sensum translatum et spiritualem item
parabolicum vocant sensum mysticum.

Qu. 1. An literalis sensus subest in omnibus enuntiatis biblicis?

Qu. 2. An literalis sensus in una eademque enunciatione
multiplex esse potē? Quaer. 1um aut aequivalet
sequitur: Num in iis locis quibus adē sensus
spiritualis adē literalis? Spiritualis sensus
ē ille qui delitescit sub sensu literali ideoque jam
supponit sensum literalis. Quamvis inepta e
hęc quęstio tamen aliā sunt ejus defensores, qui
auctoritate et ratione conantur eam probare, diluamus eam.
Adversarii nostri citant Origenem in scripturis contineri histo-
rias quasdam minime veras, et quędam
pręcepta impossibilia ad exequendum et inepta
Unde concludimus sensum ubique haberi spiri-
tualem in scripturis, non vero corporalem. Et
perlectis his, perspicitur hic intelligi de sen-
su literali proprio, quem Origenes ē corporeum
noster literalis translatus, illi spiritualis. Adversarii citant
alium locum Origenis qui dicit: „Non semper in
scripturis divinis historialis consequentia constat
sed nunquam deficit, ut in hoc loco „Spinę na-
scunt in manu ebriosi. Adversarii histo-
rialem consequentiam summunt pro sensu
literali simpliciter. Sed quum originale hujus
libri deperiit, ideo et nos possumus per histo-
rialem consequentiam intelligere sensum
eo magis quod et S. Chrysostomus Hom. 24 in Mat.

et quod exemplum quoque ab Origene allatum pro
nostra parte seu significatio translata

Sicut ebriosus dum vult evellere spinam e
manu sua eo magis eam imprimit — ita
stultus.
Sic oēs difficultates Patrum ab adversa-
riis prolatas pro nostra parte stare faciemus.

2. Ex ratione, quam adversarii: 1° Bibliis aliquando attribuimus videntur proferre turpia, absurda, ergo debemus sensum litteralem in spiritualem mutare.
Absurda illa sufficiunt illis ut sensus litteralis absit. ut Osee factum. 2° Quaedam loca V. T. explicantur affirmant a scriptoribus N. T. et sensu spirituali itaque intelligi alia ratione non possunt nisi loca nisi spiritualiter. Sed quoad I quod credunt absurdum et turpe minime tale est, si sumemus sensu literali translato, si cum Hieronimo intelligimus hunc locum de assumptione gentium ad Ecclesiam, eo magis, quod saepe saepius fornicatio in bibliis, etiam apud Osee idololatriam significat. Quoad II In hoc argumento supponitur non posse adesse sensum litteralem cum spirituali, quod minime probant, et proferunt exemplum, quod pro nostra parte facit. Ego ero ei in Patrem et ipse erit mihi in filium. De Salomone hoc dictum in sensu spirituali applicatum est Christo.

C) 1. An in una enunciatione multiplex sensus litteralis adesse potest? Plurimi ex Protestantis, Cocceium secuti s. XVII et XVIII affirmative tenuerunt, et apud catholicos sunt multi tales. Nos vero contrariam partem tenemus. Quod ut probemus perpendamus argumenta adversariorum. Ex Patribus quos S. Augustinus, Thomas Aquin.
2. Ex scripturis ajunt, quaedam dicta ab ipsis scriptoribus varie interpretata esse. Dum ergo ipsi locis, quod simplicitati sensus repugnat V. T. tunc loca haec perpendamus. 1° Is. 53,4 Vere languores nostros ipse tulit.[1] Locus iste agit de doloribus Christi, ajunt dicunt, S. Petrus, dicit intelligit per dolores peccata.[2] Matthaeus agens de leprosis curatis ait[3] Ut impleretur: ipse infirmitates nostras ipse portavit, et infirmitates nostras portavit. Triplex itaque sensus: cruciatus, peccata, morbi indicant a propheta. Resp. Observandum ne unum quidem patrum ad difficultatem hanc solvendam, confugisse ad excogitandam multiplicitatem sensus Apollinari Chrysost. Rufinus, Theophilactus gaudentes in conciliandis his locis. Nobis videtur Matthaeum sensu accomodato accepisse dum dicit Christum sanatione infirmorum impletam esse. Petrus non citat Isaiam cum dicit languores tulit dolores portavit sed in aliam locum Isaiae cap. 53, 11 ait[4] iniquitates nostras portavit. Matthaei interpretationem veram credimus.

[1] „et dolores nostros ipse portavit."
[2] I Petr. 2,24. „qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum: ut peccatis mortui, justitiae vivamus: cujus livore sanati estis."
[3] Mat. 8,16.17. Vespere autem facto, obtulerunt ei multos daemonia habentes: et ejiciebat spiritus verbo: et omnes male habentes curavit: ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam, dicentem: Ipse infirmitates nostras accepit: et aegrotationes nostras portavit."
ad multiplicitatem in una enunciatione sensus litteralis non confugerunt.
[4] Isai. 53, 11. 12. „Pro eo quod laboravit anima ejus videbit et saturabitur: in scientia sua justificabit ipse justus servus meus multos, et iniquitates eorum ipse portabit. Ideo dispertiam ei plurimos, et fortium dividet spolia, pro eo quod tradidit in mortem animam suam, et cum sceleratis reputatus est: et ipse peccata multorum tulit, et pro transgressoribus rogavit."

Portavit hebr. sabal- quod significat bajulare dolores nostros portavit, intelligendum Christum dolores nostros perpessos esse. Tulit (hebr. assa) signif. portare et auferre.) languores recte Matthaeus itaq. dicit: tulit languores, quia Christus abstulit ab eis languores. Igitur non multiplex sed unus est sensus litteralis. 77. B. 3.

[illegible] locum adducunt Is. 53, 8. „Generationem ejus quis enarrabit?" Hic locum [illegible] intelligere Patres, affirmati[illegible] adversarii de generatione aeterna et humana. Sed 42 Patres hic divinam 11 utramque [illegible] alterutram generationem intelligunt. Quamvis undecim patres affirmant de humana. Generatio potest dupliciter intelligi et de humana et divina. Quin de sensus [illegible]. Sicut etiam liber Generationis [illegible] quamvis [illegible] generationum [illegible] sed et alios. V. 10. 1860.

Quamvis [illegible] tamen [illegible] generationes [illegible]

III um locum adducunt Psal. 11, 7. Filius meus es tu ego hodie genui te. Tripliciter, aiunt, potest explicari locus iste et quidem S. Paulus Hebr. 1, 5. loquitur de filio Dei; ibid. 5, 5. hisce verbis probat sacerdotium Christi; et in sermone Antiochiae habito Act. 3, 33. de resurrectione Christi. Tres itaq. sensus adsunt: filiatio, Pontificatus, et resurrectio. Sed nos intelligimus solum de filiationem. Nam Paulus loquendo de pontificatu incidit solum in haec verba (et indirecte [illegible]) quamvis consulto. Nam sicut filiatio est [illegible] fons divinitatis [illegible] Jesu Christi, ita etiam est fons Pontificatus ejus.[1] Similiter et de resurrectione agendo[(1)] et nos ad comprobandam ejus potentiam confugimus ad creationem et ad misericordiam probandam confugimus ad passionem Jesu Christi, ita et hic commemoratur filiatio, ut probetur resurrectio. et probat Paulus Christum non solum resurrexisse, sed non resurgere non potuisse. Itaq. verus sensus est filiatio. Inductione praeterea probari potest, nullum locum in s. scripturis dari, qui multiplicem sensum eumque literalem una contineat.

[1] loquitur itaq. de filiatione ut probet Pontificatum.

(1) Non directe resurrectionem comprehendit haec sententia, sed ut probet resurrectio.

Videamus testimonia Patrum. Difficultatem maximam videtur facere S. Augustinus in argumentis sed auctoritate. S. Augustinus postquam sententiam de diversis primae vocum significationibus adduxit, ait „Ego certe quod intrepidus [illegible] de [illegible] culmen „dignitatis scriberem aliquid, sic mallem scribere, ut, „quod veri quisq. de his rebus capere posset, mea verba reso„narent, quam ut unam veram sententiam ad hoc aperte „~~[illegible] et [illegible]~~ ponerem, ut excluderem ceteras, quae [illegible] non possent offendere. Nolo itaq., Deus meus, „[illegible] esse, ut hoc illum [illegible] non „credam. Sensit ille omne in his verbis atq. cogitavit, cum ea scriberet, quidquid hic scripsimus, et quidquid non potuimus, et tamen [illegible] inveniri potest." Itaq. pro [illegible] sententiam, mentem [illegible] adversarios nostros quam alibi probat [illegible]. De doctr. Chr. lib. 3 cap. 27

Sed ex his quae protulimus, determinandum quam late patet sententia S. Aug. qui dicit „Rarissime inveniri note ambiguitas in propriis"

In translatis circulus arctior est — et ipse In ambiguis solum et obscuris multiplicem sensum esse posse dicit Augustinus. Sed requirit ut „in aliis locis apertius enuntiet, quod in primo est obscurum. Praeterea dicit Aug. scripturam saepe voluisse, ut plures sensus alicui dicto subessent. Quod et nos concedimus. sed si quod de sensu literali hoc intelligimus ~~hoc in parte esse~~ [illegible] hoc iacosum, et inutile esset, si diquimus uno loco proferre et altero explicare. — II° Dicit Augusti. Spiritum S. concurrere, providere et praevidere, ut hic locus multiplicem sensum haberet.

Resp. Providere, omnino aliud est ac facere ut aliquid occurrat. Certe providit Deus ut sensus occurreret, non qua auctor [illegible], sed qua rector et provisor omnium.

Providentia generali providit quemadmodum rector rerum universarum —

Exinde ob reverentiam illius, quae debetur Augustino recedimus ab eo. Eo magis, quod nullum alium Patrem consentientem secum habet, quod et ipse confitetur, se proferre aliquid novum inauditum.

Praeter Augustinum et S. Thomas Aquin. in sua Summa ait: „Non est inconveniens si etiam in una litera scripturae plures sint sensus." Tamen credimus Thomam minime nobis adversari. Et quidem notandum quod hoc in articulo non agit de multiplicitate sensus lit. sed ad finem cedens auctoritati Augustini. [illegible] affirmavit id quod affirmare videtur minime volens defendere. Quaestio hic erat: num sub una littera multiplex sensus esse possit? (generatim sensus) Nos vero quaerimus: an multiplex litteralis sensus esse potest. Thomas, ut qui definitionem datam respondere talem ~~intra~~ sensum litteralem dicit: „Est quod quem auctor intendit. sed auctor potuit et literalem et spirit. intendere ~~[illegible]~~ Itaque optime potuit affirmare in una littera multiplicem sensum esse posse. ~~[illegible]~~ Itaque patet eam adversariis prodesse sententiam non tantum esse — sed pro nostra potius hac stare, quod patet ex ejus dicto: „significatio, quam voces significant est sensus litteralis, sensus non multiplicant, propter hoc quod „una res multum significat." Ideoque negat unquam sensus lit. Non objicimus contradictionem Thomae qui est lumen scholae. Et ~~differentia~~ contradictio, quae apud eum apparet ex definitione diversa sensus literalis procedit.

F. Argumenta S. Augu. pro multiplici sensu literali sunt infirma et quidem 1° Dicit hoc dignius esse et utilius, ut quod in uno loco obscuratum est in altero explicetur. [illegible]

[illegible] non praecipue respondit

Non necessarium unum obscurum et alterum explicitum — et hoc primum quia alterum [illegible] [illegible], hoc est constituit dignitatem

[illegible] sententia ejus [illegible] proprie [illegible] accepisse illam e traditione [illegible] admirationi — illam nos [illegible] relevantia ejus [illegible].

[illegible]

[illegible]

Quod autem pro nostra parte stat Thomas, patet etiam ex praxi, nam multibi in commentariis suis multiplicem sensum litteralem exponit.

<u>Provocant adversarii ad Theologos.</u> – Si ad numerum eorum respectus haberetur, causa nostra desperata videretur. Tamen ex illo uno vix pauci sunt contra nos. Si opinionem contrariam multis Theologis defendimus, non urgebunt, sed rationibus cedendum nobis est. Hi autem Theologi (Lamus, et Melini) nituntur aliena sententia quamvis non fidunt illud. Et si in quo loco eam defendunt, alio destruunt. Alii praeterea adversam nobis sententiam appellant probabilem, non improbabilem. et enumerant nobis loca ex scripturis, ubi multiplex sensus occurrere ipsis videtur. Insuper, male multi intelligunt sensum literalem. Nam autem sed isti si scribunt commentarios, multi multiplicem lit. sensum admittunt. ~~Dicunt~~ unum tamen ~~semper primarium sensum literalem~~ prae ceteris defendunt, ~~sed tunc ideo, quia adducunt interpretationes aliorum~~ itaque unum sensum affirmant ~~ex iis primarium~~, alios vero possibiles. Ex 150 theologis omnes fere tales locos esse in scripturis affirmant. Si legeremus quomodo exponunt quemadmodum scripturae verba illi Theologi ~~deponunt nobis~~ habet multiplicem sensum ~~nostram~~ ~~videntur~~ nobis ineptiae et jocos facere viderentur. Sic ~~unus~~ decanus dicit: Olim Judaei sine punctis scribebant, inde exorta est sensus multiplicitas, quum poterant uni literae multas vocales ~~addere~~ dari. – Sed certe mutatione punctorum mutatur sensus sed ut multiplex esse possit non mutatis punctis ~~sensum multum~~ dicere ineptum est.

Alii affirmant multiplicem significationem habere vocabulum unde multos sensus includit. ~~ex Duplex~~ Sed nemo non videt quam hoc ineptum est. Sta Swigens explicant alii alia diversa interpunctione derivant. Sed non mala interpunctio potest facere multiplicem. Non multiplicem sed dubium facit sensum. – In his commentis tamen neque Augustinum neque Thomam auctorem habemus. – Itaque Patres omnes excepto Augustini pro nostra stant sententia, qui neque suspicati sunt multiplicitatem sensus literalis Thomas stat pro nostra parte. Ceteri Patres silent, quod argumento est pro nostra sententia. Nam talis sensus est aliquid extraord. et quia tale debuit ab eis explicari. 2º Patres sunt testes traditionis, itaque via traditionis nobis hoc communicassent. Et non solum Patres in theoria sed et in practica pro nostra sententia stant. – Alii post Thomam Theologi item in practica suam sententiam non agnoscunt. Sed mixi solum auctoritati Thomae, eam sequuntur.

Theologi ... quibus ... [illegible]

Sta de Lugo.

K. VI d. 11. 1860 r. 10

Pauci tantum eam severe propugnant. Tamen et nostram probabilem, improbabilem etc. vocant. Tamen ne videamur aucupari tutores sententiae nostrae adducimus saltem nomina Theologorum pro nostra parte stantium: Alexander Halensis, Albertus M., Bonaventura, Aegidius Rom., Richardus, Rudolphus, Alphonsus Tostatus, Silvester de Prierio, Michael de Medina, Ribeira, Maldonatus, Frassen, Palumbo, Arnor, Calmet, Serdoni; — —

Alber, Glair, Patrizzi, qui hodie in Collegio Romano legit Scripturam S. E auctoritatibus his addamus quaedam argumenta ex ratione: Quum multiplex sensus produci potest locus. Quum nullus Pater excepto Augustino et nullus Theologus in practica admittit multiplicem sensum literalem, itaque eundem in una litera adesse non posse.

(Haec Prolegomena. Nunc accedamus ad regulas. Notandum: Quod Hermeneuticae sit sensum Librorum eruere et auditoribus patefacere. Duplicem itaque partem Herm. sumit alteram de sensu inveniendo, alteram de sensu explicando. Quum autem sensus multiplicitas dividitur, nempe in lit. spiritu. etc. hic primum de sensu literali eruendo agemus.

Antequam perveniamus ad regulas tradendas, advertendum, primam regulam esse, sacra biblia esse diligenter tota legenda. Eam declare hunc in sensum ait Augustinus.

Prima observatio est nosse omnes istos libros, si non ad memoriam mandandos, saltem ut non sint ignoti nobis.

Primum statuemus regulas sensus eruendi ex usu loquendi. Qui sermonis alicujus sensum comprehendere vult, debet acquirere notionem ejus

Haec potestas vocum, formarum acquiritur tantum ex usu loquendi. Exinde patet nexus inter quemdam sonum etc. et inter notionem qui nexus hypotheticae est necessitatis non absolutae. (Dicimus hypotheticae nam sunt multi theologi qui putant, cuique sono adesse significationem aliquam et hunc nexum inter sonum et notionem absolutae dicunt necessitatis. Non potest dici nexus ille absolutae necessitatis, nam apud populos saepe multa sunt vocabula, quae decursu temporis mutantur, e.g. תרשיש tempore Mosis significabat oram hispaniae maris mediterranei, decursu temporis vox haec inservivit ad designandas regiones remotas, ut Reges Tharsis. Postea ad designandas insulas. Idem accidit cum aliis linguis, e.g. lepak, nobis lepak dicitur zas. Lapka significat Latk.

Karawara significat Marafka (Bohomolec). H. B. 4.
Mutatur quoque vox a religione secta, disciplina. nam nova exorta doctrina, oportet ut eudant nova vocabula, vel antiquis nova significatio detur: ex. hebr. asa significat simpliciter facere - in tabernaculo vero sacrificare. Idem apud Grecos.
Voces: Γνωσις, αγαπη, etc. fuerunt introductae ad quasdam ideas religiosas designandas.
Mutatur etiam cum mutatione regiminis.
ex. zenuu signif. fornicari, sed respectu habito ad formam regiminis inservit ad designandum deos alienos cultum.
Zakan senex - postea regem, Rectorem significavit.
Non solum autem ex vita publica sed et privata vis nominum mutatur. ex. keleb vocatur hominum abjectum, olim autem canis.
Similiter
εξουσια in N. T. significat potentiam, tum velamen simile peplo, quod fuit signum virilis dominationis in mulierem. Unde loci I Cor. 11, 10. explicari potest. Ideo debet mulier esse sub potestate propter Angelos.
Similiter hebr. Redi a rada explicari potest.
Status hypotheticus solum intercedit nexus inter vocum et notiones.
Immo in uno scriptore deprehenditur varietas significationis vocum. Sicut inter Isaiam et Jeremiam - Tertullianum et Cyprianum utrumque Africanum.
Ut voces hisce ex usu loquendi explicari possint distinguenda est nobis lingua mortua a viva.
In viva attentione possumus pervenire ad eam intelligendam. In mortua vero attentio non sufficit, sed necesse testimonia historica habere. Testimonia haec sunt scholia, glossa, lexica, versiones, Commentarii.
Sed ea in tantum valent in quantum descendunt ex aetate, quo lingua viva fuit. Et haec testimonia vocantur immediata quia immediate tangebant linguam vivam. Testimonia mediata sunt itidem scholia glossae etc. quae descendunt ex aetate, qua lingua jam mortua fuit sed in scholis adhuc viget.
Fontes subsidiarii: dialecti cognatae, etymologia et analogia, quae subsidium praebent διγοτικον i. e. adventitium solum inveniendi sensum sacrorum bibliorum.
Gravitas horum fontium determinatur antiquitate et fidelitate quo minus vestigium est judicii proprii alicujus docti scriptoris.
Glossa et scholia non tam respectu ubertatis ~~sunt~~ ~~tanti~~ merentur respectum ~~sed~~ quam potius ratione antiquitatis. et quo antiquiora eo majoris sunt momenti.
Respectu ubertatis minoris sunt pretii, quia unica solummodo exhibent in iis significationem contractum solum orationis exhibent.

Glossa po grecku znaczyło po prostu język. potem przeszedł na oznaczenie wyrazu zastarzałego, a potem na objaśnienie znaczenia tego wyrazu. Scholia były wypisy krótkie z komentarzy kładzione na marginesie. choć i glossy były także na nim pisane, ale te były między textem pisane - stąd glossa interlinearis między wierszami i glossa marginales na brzegu pisane. Scholion jest objaśnieniem rzeczy z powodu jej ciemności i to pod względem historycznym i archeologicznym a glossa pod względem filologicznym. -

P. VII. 17/10 18.. r.

Lexica respectu ubertatis praestant scholiis, quia repraesentant nobis non solum significationem in contextu sed etiam alias significationes. Lexica bona exhibent etiam varias significationes et auctores, qui his usi sunt. Versiones et commentarii minoris sunt pretii Lexicis, ob eandem causam, ob quam Lexica praestant scholiis, quia solam relativam significationem exhibent. - Versiones exhibent nobis significationem unicam certi loci. Commentaria vero etiam alia loca in subsidium vocant, ideo praestant commentarii versionibus. In versionibus praeterea minime constat quem textum originalem interpretes sunt secuti; ex historia textus sacri notum est eum varias mutationes subiisse. Itaque versio modicum usum habet. Ex commentariis vero possumus scire varias significationes. - Itaque lexica esse summi momenti, minoris scholia et glossae, postea commentarii, denique versiones.

Praeter hos fontes habemus subsidia ad intelligendam linguam, i.e. dialectos cognatos, etymologiam et analogiam. Dialectum linguae ejusdem stirpis gaudent quadam similitudine, proinde licet nobis pro declaratione alicujus vocabuli linguae mortuae licet nobis recurrere ad dialectos cognatas. e.g. si ignoraret usum alicujus vocis in lingua hebraea, recurrere licitum est ad arabicam v. syriacam v. chaldaicam. Sed hac dialecto cum certitudine probari significatio non potest. ~~[illegible]~~ Quod vero non raro contrario evenit, probant exempla, e.g. lehem hebr. panis, arabice vero lehem carnem significat. Basar hebr. caro, arabice pellis. Ipsum valet in aliis e.g. romanicis linguis. e.g. sentire - Itali eadem voce significat audire. mirari ~~[illegible]~~ hispanis inspicere. Si quis itaque has dialectos non pro subsidio sed pro fonte sumeret, ut protestantes faciunt, periculum faceret toti sacrae scripturae, nam varia loca ad suam mentem convertere posset. Ita faciunt non nulli in Germania, qui spretis fontibus, sequuntur dialectos.

Alterum subsidium est ethymologia, quae est derivatio significationis primariae ex radice, v etiam extractio significationis secundariae ex primigenia. e.g. μετοικεσία constat ex elementis μετα et οικος. inquirenda est itaque utriusque vocis significatio. μετα in vocibus compositis signif. trans, οικεσια ab οικος domus. οικεω habitare facere. e.g. ergo vox μετοικεσια significat habitationem trans aliquem locum, seu transportationem. Si φως lumen, secundariam significationem enucleare volumus requirenda est alia objecta. ita lumen fugat tenebras - ita doctrina fugat tenebras rationis. igitur φως secundario significat doctrinam. Analogia est congruentia significationis certarum formularum cum aliis formis vocabulis e.g. Quoties occurrunt verba cum clausulis μαι σαι ται, toties concludimus passivum statum indicari. Tamen non obstante utilitate analogiae et etymologiae dicimus usum ejus subsidiarium, secundarium non vero constitutivum esse. e.g. Si quis vocis προφητης ex etymologia determinare voluisset significationem ex προ et φαω (dico) innitens etymologiae erraret maxime.

Ex bibliis scimus Prophetam in scripturis nominari prophetam non solum nunciatorem voluntatis Dei.

Quoad secundariam significationem ex textu: secundaria significatio autem est v. magnificus servi, quod ex contextu determinari debet. Quoad analogiam casus specialis esse posset contra hanc regulam, ex. g. in lingua latina denotant statum activum, tamen vapulo denotat passivum statum etc. Itaque pro fontibus stricte sumptis non scholia etc. non vero dialecti, analogia, ethymologia inservire possunt. –

Num liceat recurrere ad primaevas biblicorum linguas? Quaestio haec videtur antiquata, et praetermitteremus, nisi aliqui provocarent ad Concilium Trid. negantes nobis hanc facultatem. Protestantes ex risu ita faciunt. et katholici nulli. Trid. Concilii textus est:
„Insuper eadem sacrosancta synodus considerans... statuit et declarat ut haec ipsa „vetus et vulgata editio.. in publicis lectionibus.. pro authentica habeatur; et ut nemo „illam rejicere quovis praetextu audeat vel praesumat."
Hic loci autentia Vulgatae est firmata, ex quo concludunt: ergo quum pro authentica Vulgata est declarata, itaque non licet et periculosum est recurrere ad textum hebraeum et graecum. qui est in manibus inimicorum nostrorum. Autentia versionis dupliciter sumi potest 1º ut ne minime quidem discrepet a textu originario. vel 2. ut quoad substantiam concordet cum originali. In quo itaque sensu declaravit autenticam nostram Vulgatam Conc.? Nam si 1º sensu, tunc inutile et periculosum esset recurrere. Sed certum habemus, Concilium declarasse autenticam in sensu secundo, quod probant Historici Concilii tridentini, ut Pallavicini, qui expresse affirmat Pacem affluere in Vulgatam ex textibus graecis et hebraicis. – Non solum autem Historici, sed et Theologi id ipsum affirmant: ut De Vega Confessarius Marcelli II, qui ut Cardinalis, praefuit illi sessioni in qua hoc decretum latum est.

Insuper Vulgata nostra declarata est autentica respectu aliarum versionum, non vero respectu textus Graeci et Hebraici. ideo praecipit concilium ut Vulgata emendetur et emendatissime imprimatur. Quod factum est sub Clemente VIII et Sixto V ex hebraicis et graecis codicibus, undique conflatis per Doctores et peritos Theologos. determinandus est nobis usus loquendi hebraicae linguae, ex quibus fontibus catholicus non accipere potest.

Lingua Hebraica pertinet ad orientales. Denominatio orientalis non placuit posterioribus temporibus quia non est adaequata, nam linguae hae respectu Ansiae occidentales. Item Semiticarum linguarum denominatio, duce Eichhornio non est adaequata – nam et Elamitae etiam ex stirpe Semi, tamen aliam quam Semiticam linguam loquuntur. – Contra vero Chananaei, quamvis ex stirpe Chami descendunt, tamen semiticam loquuntur.

C. VIII d. 18/10 1860 r.

In quantum proprietates linguae hebr. Sub respectu Lexici notandum: voces radicales esse 3 lit. paucissimae vero 4 litterarum etiliq. consonantes gutturales potissimum cum vocalibus a, i, u. Voces propriae admodum sunt paucae.

Sub respectu Grammatico: pro comparatione sumimus linguas europaeas. Genera sunt masculina et foeminina. Articulus definitus adest. Casus et formas unus est.

Quoad verba: Conjugationes omnino fere deficiunt. Uno eodemque modo in genere verbi flectuntur, paucis exceptis. Carent verbis auxiliaribus sed praefixis utuntur ad indicationem mutatae relationis. Substantiva sunt simpliciora. Syntaxis consistit in appositione verborum juxta se. itaque syntaxis fere nulla est.

Rarius plura vocabula in l. hebr.

quæ sunt simillima vocabulis ex
cvonatopoiea
linguis (Indo-europæis – et non solum
naturales effectus repræsentantes
sed etiam ad ideas abstractas denota-
[illegible] inkak like – λείχω, lufhu, lingo.
Gadal (rolwo o toczeniu wozy) κυλίω v.
κελλω – [illegible] ulec [illegible] [illegible] crezta
[illegible] – [illegible], [illegible] wyrażenie znaczy
ani z ham [illegible] [illegible] usitata e. [illegible]
hinc una populus congregatio [illegible]
xua insimul – homo – etiam multi homi-
nes. cum quoi ideam conglomeratio-
nis indicat. Praesertim numeri
formatio ē antiquissima, unde
ipsa multis in linguis simillima ē.
[illegible] szesz sanscrit. szas – ἕξ – [illegible] sex – szesc
szeba (7) " – " sapta – ἑπτά – [illegible] – septem
Wszukaniu etymologii nie bardzo
zagłębiać się, należy żeby nie wy-
stawić się na śmieszność. Zada-
nie jej jest filologicznym literalnie
mówiąc aby dojść znaczenia
pewnych słów biblijnych. Prawem
etymologii jest nie przeskakiwać
w porównaniu języków, ale naj
porządkiem, najprzód języki jedne-
go pokolenia – np. gdyby kto chciał
porównywać hebrajski z sanskryc-
kim – lub polski z hebrajskim – na-
przód trzeba arabski, chaldejski
etc. i słowiańskie wszelakie.
Bekanus dowodził że Adam
i Ewa mówili po hollendersku
Adam pochodzi od hass (nienawiść)
i dam (tama) – Ewa od Ehe (przysię-
ga) i fat (radź). Dębołęcki Francisz-
kanin dowodził, że Adam i Ewa
po polsku mówili, ale to prędzej
dla śmieszności i wyszydzenia.

Iudæa ætas lingua hebraicæ vi-
guit ad captivitatem babylonicam.
secunda ætas post captivitatem.
Prima ætate major pars librorum
S. ē exarata. Pentateuchus quo-
ad linguam antiquissimam re-
fert (ætatem ~~antiqua~~) – genera enim distinctim
fœminina a masculina – et plerumque
inveniunt vocabula utroque gre ut nahal quod
significat puerum et puellam prout
in veteri Germanica Gemahl
sponsum et sponsam significat –
itaque et alia vocabula absque discri-
mine gnis et ætatis poterant
usitari. Auctor libri Job a pro-
pinqua ad ætatem argenteam.
In poetico sermone occurrunt ver-
ba quæ desunt in oratione prosaica
unde concludimus, ea translata esse ex lingua populi
ea [illegible] enosz mulbbi in sermone
prosaica sed adam – millel
in prosa dabar. – Epitheta nullam
attentionem merentur, nam hæc
et in aliis linguis occurrunt eg.
abir – fortis sumitur pro Deo.
Altera ætate l. hebraica mixta
chaldaica quæ primum inter
vulgus prævaluit, postea etiam
in libros irrupit. ex hac ætate
sunt scriptores: Auctor Paralipomenon
Esdræ, Nehemiæ, Malachiæ, Aggæi, Zachariæ
Ratione compositionis, abstracte
ab inspiratione, opera hujus æ-
tatis sunt inferiora, quam præcedentis
loci prædilari.

Fontes cognitionis linguæ he-
braicæ quæ? Triplex assignan-
dus esset 1º comparatio lingua
cum se ipsa 2. comparatio cum
ceteris linguis 3º philosophia.
Quoad 1º plurima habemus ope-
ra hebraica itaque ex notis per
analogiam etc. ad ignota devo-
nimus – 2º comparatio cum
aliis linguis adhuc viventibus
et affinibus cum hebræa. 3º
philosophia utendum ē, ut per
ratiocinium pervenianus ad
dubiam significationem declarandam.
(Do XVI w. przeważa porównanie języ-
ka hebrajskiego z sobą – z pomocą
tradycyi – od wieku dopiero XVII
gdy poznano inne języki, zaczę-
to używać metody porównaw-
czej w poznaniu języka hebr. a mianowi-
cie Szyndler, Kastelli – Ludwik de Dieu
Kottinger. Lecz potem nastąpi-
ła znów reakcya, i powstała opi-
nia że język hebrajski jest jas-
ny jak słońce, a mianowicie
Neumann – Leszer. U nich
znajdują się wyrazy dwugłosko-
we. W XVIII powstała pod
wodzą Szultenza szkoła Bel-
gijska, która się znowu oparła
na metodzie porównawczej,
ale tylko z arabskiego najbar-
dziej używali, używając go
nie za [illegible] zamiast subsidium.
empiryk – filoz.
W naszych czasach Gesenius, Ewald
Hupfeld – Gesenius jest rationa-
listą empirykiem – nie odrzuca
tradycyi rabinów, ale ją mody-

fikuje do swoich pojęć. Ztąd jest nie bezpiecznym. Poprawił jego gramatykę, i słownik naukowy Rabbin de Trach. Ten jest wszędzie doskonalszym. Ewald jest awanturnikiem i hiperkrytyką. Pentateuch według niego jest zebrany z wielu starych dokumentów, których wiek przez filologistów są nieznane. Ewald jest Redaktorem i pisarzem wszystkich artykułów Jahrbücherów. pisma peryodycznego mającego na celu objaśnienie języka hebrajskiego. Sam piszę do tego dziennika, ale uważa sobie dobrać współpracowników coby podzielali jego zdania. Gramatyki jego wyszło już 7mo wydanie. Fürst bierze w pomoc język sanskrycki, z czego śmieje się Ewald. Jednak używa i tradycyi na objaśnienie znaczenia wyrazów a sanskryt jako subsidium nie jako fons.

P. IX. d. 24/10 1860 r.

At nostris vero temporibus philosophia adhibita ē ad usum loqudi aperiendum. Traditio ē fons constitutivus cognoscendi usum loqudi. Per traditionem philologicam intelligimus quidquid in rebus grammaticis dialecticalibus antiquitatibus quando sermonis hebraici e viva voce e scriptis ad nos delatum accepimus. Nostris temporibus particulam - ro - ... eliminare possemus, quia ... quae per ea tradebant, ē scriptis enundata - et l. hebraea s. III p. C. ē mortua - tamen vivebat apud Ibres, in scholis tradendo modum explicationis ... in synagogis explicando biblia. Traditione itaq scholis et synagoga conservatus ē usus loquendi l. hebraea. Verum tamen iam intra parietes scholae et synagogae, sed et alibi conservabatur usus loquendi - nam et Origenes et Hieronymus didicerunt a Rabbinis l. hebraeam. Testes hujus traditionis ... debent gaudere dexteritate et veracitate.

Pro dexteritate traditionis plus minus facit quo aetas ex qua derivat ... adhuc lingua viva fuit.

Hi ani ... auctoribus hoc traditum callebant alias etiam linguas semiticas et methodo comparativa, conservarunt nativ. linguam hebraicam. Quoties in testes a praejudiciis liberi multam fidem faciunt et si Alexandrini et Jerosolymitani consentiunt, testimonium eorum plenam fidem faciunt.

Fonticuli, quibus traditio usus loqdi usq ad nostra tempora pervenit s: Versiones antiquae - Targumim, Thalmudi, Midraschim et Mizna. Quoad versiones notandum, nos intelligere quascumq, sed immediatas solum ex lingua originaria peractas versiones. Inter versiones primum locum occupat versio 70 Interp. quae peracta ē tempore quo l. hebraica viva fuit. Cum itaq versio haec exarata ē ab iis qui linguam originariam callebant, itaq ... plurimum facere, potē ad illustrandum textum hebraeum. ex ... ela vox ignota esset, nisi 70 traducerent per terebinthum. Amran significat Terebinthen.

Notum ē ex Introductione in V. T. nam quoq versionem laborare mendis. itaq in öem interpretationem ejus pro forte determinandi cognitionem ... loquendi ... sumendam esse nam per oscitantiam librariorum, permutationem literarum etc. multa irrepserunt. eg. Legimus Lev. 19,26. lotoklu al-adam - iu comedetis cum sanguine. 70 permutata lit. ... interpretati - in comedetis super montibus ... sedentis particula al - super.

Ps. 78, 79. wajiben Keko ramim mikedaszim et aedificavit sanctuarium suum sicut excelsa. Ita versio Vulg. et ... 70 vero ... οικοδομησεν ... aedificavit ... sicut unicornium. Error iste punctuatione irrepsit - pro ... ramim posuerunt ... (reemim) Non raro interpretati s ... nomina propria pro communibus et viceversa. eg Kodesz sanctitas, interpretati s per Kades nomen proprium ..., et Deut. 33,2.

Itaq in ēi loco tuto adhaerendum ē interpretationi 70 Interpretum. Cum haec ... interpretatio Pentateuchi ē optima, proxime accedit Proverbiorum et pessima ē Psalmorum et Prophetarum. Post versionem 70 Altero loco veniunt versiones hexaplares apud Origenem: Aquilae, Symmachi, Theodotionis, versio V, VI etc.

Tres priores et præsertim Aquilæ, qui fuit tenax literæ, sunt optimæ ad explicandum usum loquendi. Versioni Aquilæ accedit versio Theodotionis, demum Symmachi. Tamen Aquila tam literæ adhæret, ut locum Psal. 90, 2. Betherim harim etc. quæ verba Vulgata nostra recte interpretatur: antequam montes conditi sunt. Ille vero jellaDu vertit literaliter per: antequam montes parturiti sunt. Versio hæc optima est ad nostrum finem. Aquila etiam particulas vertit, eg eth vertit per σύν. — Ad studium versionum 70 et hexaplarium plurimum facere potest opus Schleisneri Novus Thesaurus... seu Lexicon in 70 edit. Lipsiis a 1821.

Versionibus accedunt immediate Tharguminim i.e. paraphrases quæ ex remota antiquitate descendunt, et quamvis respectu exegetico sint nullius pretii ob cabalisticas expositiones et varias interpretationes, tamen sub respectu gramatico et lexico multum valent, quia dum allegorisant discedunt a more suo philosophandi et etymologias saltem fideliter sequuntur. Maxime commendantur: Tharguum Onkelosi in Pentateuchum, antiquissimum, et Jonathani filii ...... in Prophetas. Ad studium Tharguminim multum valet Lexicon Buxtorfii Chaldaico Rabbinicum. Ex versionibus optima est nostra Vulgata confecta a S. Hieronymo majori ex parte saltem, qui linguæ hebraicæ gnarus erat, ... lexicho, ... compilata est ab auctore, qui linguam hebræam velut cognatam dialecto suæ, callebat.

Tharguminim sequuntur libri thalmudici: Thalmud a lamad (discere) księga nauki) complectens traditiones antiquas religiosas plurimum explicat usum loquendi: præsertim pars Ia quæ Mizna dicitur (quamvis IIa p. C. sæc. compilata est) ... memoriis propriis est altera pars Gemara dicta, quæ est posterioris ætatis et continet supplementum ad antiquas traditiones.

Libri Midraszim (a midra. studium) sunt explicationes allegoricæ. Hæ explicationes allegoricæ ad s. XI vocantur midraszim, et sunt utilia ad cognoscendum usum loqui hebraice. A s. X inter Hebræos invaluit mos Gramaticas conficiendi ad imitationem Arabum. Sed quamvis sub respectu literario multum æstimandæ, tamen quia habiniad eas scribendas hi gramatici permoti sunt ab Arabibus et Arabicas formas cum detrimento l. hebrææ secuti per Davidi Kimchi. Ben Hajim sunt veneranda gramatica opera, tamen et in iis multa sunt respectu philologico quæ impugnantur a Nostratibus, et diverse interpretantur. Massora est tradita critica textus s. continens res ad gramaticam nunquam pertinentes. Massora (ut ait Buxtorf) a voce Masar, chal. trado) est doctrina critica, a priscis quibusdam Doctoribus s. scripturæ inventa, qua voces versus et literæ ejus numeratæ, omnis varietas earum notata et suis locis indicata, ut genuina ejus lectio conservetur et ab omni corruptione muniatur. Quum vero Massora similis est correctoribus nostris medii ævi Dominicanorum aliorum, fusius de ea dicemus sequenti prælectione.

R. X. 25. 1860.

O. X $\frac{25}{10}$ 1860 r.

Dantius definit Masoram aliter et derivat ab asar vincire, claudere, quasi Masora esset vinculum et claustrum S. Scrip. Klimisiarzy Masoreae critica labor circa textum sacrum. Tradunt in ea multa notiones grammaticales et lexicales, ideoque adnumerantur eam fontibus traditionis. Żydzi powiadają, że Masora tak jest stara jak prawo Mojżeszowe. Atak jej wtedy nie potrzeba było bo był autograf sam prawa Mojżeszowego. Drudzy wywodzą jej początek od Ezdrasza. Inni zaś od Rabinów Tyberyadzkich. Ale przed Rabinami Tyberyadzkimi już znajdujemy oznaczenie dodatkowe. Atkaźdy prawujący nad pismem S. liczył wiersze punkta etc. Początkowo Masora umieszczała się na osobnych kartkach, niekiedy na marginesach. i to się zowie Masora wielka. Po wynalezieniu druku z kartek tych adnotacye przeniesiono w skróceniu na marginesa. to się zowie Masora parva.

Jakób Ben Hajim wezwany od Bomberga wydawcy biblii w XVI w. uporządkował Masorę i on jest autorem Masorae finalis. która jest rozwinięciem Masory wielkiej i konkordancyą biblijną. Buxtorf nazywa Masorę rachubą, wierszy, rachubą, ~~zgłosek~~ wyrazów a nawet ~~[illegible]~~ liter. To co dowodzi wielkiej skrupulatności, aby nic nie zepsuło się. Masoreci także oznaczyli głoskami ~~rozdziały~~ rozdziały rozdziałów. Wolf ~~w~~ Masoretów (w bibliotece hebrajskiej) wylicza, między którymi wymienia Żydów Polskich. Do Masory należy Keri (lectum) oznaczone na marginesie i Ketib raz w texcie. Co znaczy Keri i Ketib odpowiada średniowiecznym Abarbanel Rabin: Pisarze SS. błądzili w gramatyce ortografii. Keri więc jest poprawką uczonych a Ketib jest omyłka popełniona przez pisarzy SS. Inni powiadają, że Keri są lectiones variantes i pochodzą z czasów Ezdrasza, który poprawiając Pismo S. oznaczył miejsca które ~~[illegible]~~ uważał za zepsute. Żydzi lubiący wszystko mistycznie wykładać i tu też powiadają ich Rabin Salomon ben Izdaki że Keri Ketib ~~jest~~ są mysteria, i że tam głębokie tajemnice są zawarte. Morinus, który mówi o śmiechu, na odpowiada śmiechem, na twierdzenie Salomona. Gdy tego Keri i Ketib 1100 a więc byłoby tyleż mysteriów. Keri więc i Ketib są albo lectiones variantes, albo poprawki pisma S. przez uczonych. — Buxtorf w Tyberyadzie swej daje przykład Masory wielkiej i małej na roz. 1 Gen. Bara elohim. in margine posita ~~[illegible]~~ litera tria designans et ~~[illegible]~~ Masora magna —

wehaaretz, annotatione legit ה i.e. 8 cum virgula et additum resz passuk i.e. 8 loca quibus inveniunt ~~et~~ hae voces et citata sunt haec loca per extensum. Item Breszith. Masorae parvae utilitas. Quid enim ea prodest scire tot loca incipi a voce wehaaretz etc. Tamen Buxtorfius eam defendit. Non defuerunt tamen detractores Massorae etiam inter Hebraeos prout ipse Buxtorfius testatur et adducit locum ex libro Chozri ubi inane opus in se inutili dicit Masora. alius auctor hebraeus ~~[illegible]~~ comparat eam cum labore numerandi folia arbor. Alii tamen auctores encomiis excitant comparantes auctores ejus cum custodibus civitatis etc. Policzenie wyrazów, oznaczenie jaki wyraz jest początkowym lub środkowym było bardzo użyteczne w czasach kiedy przez przepisywanie text S. mógł być uszkodzony. np pokazując ile razy Breszith znajduje się i czytając dosłownie te miejsca wielką przysługę uczynili.

Tradycya jest fundamentem do poznania usus loqui i dopiero przy jej pomocy można używać innych źródeł. Ciekawa, że znajdują się szarlatani, którzy ją odrzucają, jak Natoncke, który postanowił uprościć naukę języka hebrajskiego i odrzucił Masorę, jako rzeczy niepotrzebne - wdzięcznie de suo

mowi: Trochę odwagi a tydzień pracy postawią cię w możności nauczenia się nie tylko hebrajskiego, ale i innych języków. Język hebrajski jest najprostszy (z niego jest necessitas absoluta łączenia pewnych pojęć z pewnemi dźwiękami a my powiedzielibyśmy, że tylko hypothetica). Twierdzi że niektóre zgłoski np. ŏ. p. etc. zawierają w sobie koniecznie oznaczenie siły etc. i gdzie te zgłoski się znajdują tam musi się zawierać znaczenie siły. Wyzywa wszystkie języki aby przetłomaczyły wyraż nichtachti - nemitat fime feeisse hominem. Szczególnie jest jeszcze niedorzeczne w stawianiu tych serce, czuje kochające obrażone.

P. XI - 31/10 - 1860 r.

Exempla ostendentia necessitatem recurrendi ad sensum loqui hebraeum praetermittimus, et transimus ad linguae graece in spir. ss. indolem ostendendam. De usu l. gr. in gr. notandum, tempore Tott et Platon obtinuit reactio nationalis contra hellenismum, ut lingua aramaea ante syro-chaldaica loquebantur Hebraei communiter, tamen multi scriptores ss. callebant graecam abstracte a dono linguae. Linguam aramaeam praedilectioni fuisse illis temporibus ostendit factum e Act 22, ubi Paulus hebraice alloquitur turbam. Qui scripserunt graeca lingua primus fuit I Matthaeus, qui vi officii debuit callere linguam graecam ut magistratus. IIus e Marcus, qui dicit ἑρμηνευτής τοῦ Πέτρου - IIIus Joannes, qui Epheso habitavit. IVus Paulus, qui alloquitur Atheniensium, Tarsi natus Cilicia, debuit callere l. graecam. Quum cum ita sint mirum non est libros non solum N. Foederis

sed et veteris ante aliquot saecula ante Christum scriptos fuisse lingua graeca. A tempore enim Alexandri M. l. graeca communis fuit viris non solum doctis sed et politis in Aegypto et Syria etc., ac Romae ut Juvenalis Satyra 6 ait: nullam se putat esse formosam nisi quae graecam loquitur linguam. Kiedy od czasów Sulli Rzymianie mieli wielu niewolników Greków, między którymi byli grammatyści, powierzali im jako guwernerom wychowanie swych dzieci - ztąd każdy Rzymianin prawie lepiej wrodzony umiał po grecku. Ten sam wpływ greczyzna wywarła na Żydów - a jakkolwiek reakcya pko nie powstała w narodzie jednakże nie przeniknęła wszystkich warstw narodu, nie mogła wyniszczyć greczyzny - a więc nie dziwnego że wielu pisarzy N. abstracte a dono linguarum znało ją i pisało tym językiem.

Quoad indolem l. graecae in bibliis, quam viri inveniunt formas expressionis quae et apud classicos reperiunt, ex altera tamen parte deprehendunt formas ab antiquitate eis insolitas, et multae dictiones classicis fuerunt adhibitae in alia prorsus significatione. A s. XVII quaestio inter protestantes agebatur de puritate linguae graecae in bibliis. Quidam contendebant l. graecam esse ibi puram, Hebraistae - eam hebraismis refertam. Nostris temporibus litem hunc recoquere anachronismus esset, nam compertum est quidnam de indole l. graecae sentiendum et neutri parti victoriam esse tribuendam. Puristae plus aequo puritatem linguae quam contendebant - Hebraistae vero plus justo dixerunt eam esse deturpatam. Lechedaeus itaque ... tenemus lingua aliter usitata graeca a tempore Alexandri M. a pristina forma multum declinavit - dum in unam dialecti ... esset conflati et effecerunt communem dialectum dictam κοινή, ubi praevalebat dorica et attica. Dialekto illa est scripta versio 70 et deuterocanonici libri, quia erat usitatissima provincialismis repleta. Hanc itaque causam ... evadimus defensores puristarum ... cum ... ter materia substrata nostrorum librorum exigebat recessum a primaeva puritate, nam res nova, doctrina nova trade-

Quoad orientales fontes: His adnumerandi: Versio 70 etc. et versiones hexaplares — ideo fontibus orientalibus adnumerantur quia a scriptoribus orientalibus erant scriptæ et fuerunt norma, juxta quam exarata sunt posteriora exemplaria bibliorum. Sed studium earum perarduum est — et ideo consulenda sunt subsidia: Abr. Trommii seu Kircheri Concordantiæ V. T. græcæ hebræis vocibus respondentes. Trommii: Concordantiæ græcæ Versionis 70. — 1718. Lexicon Schleusneri.

In græcitate librorum N. T. offendimur proprietatibus linguæ, quæ sunt ex aramaica, arabica, persica etc. hoc in casu recurrendum est ad illas linguas, ac præsupponenda est inde scientiam linguæ aramaicæ arabicæ et aliarum orientalium. Quæ scientia eo magis utilis est, quod inimici Ecclesiæ ad eam opprimendam utuntur his linguis. — Sed et ex catholicis Wisemann scripsit Horas Syriacas ~~[illegible]~~ contra Horn, qui ex Syriaca lingua voluit oppugnare Sacramentum Corporis Christi dicendo: vocem esse significare repræsentationem tantummodo. Sed scite ex indole Syriacæ linguæ refutat eum Wisemann.

Ad subsidia horum orientalium fontium inservire possunt opera: Lightfoot (Laitfut) Horæ hebraicæ et Thalmud. — Schoettgenii item Horæ hebraicæ et Thalmud in N. T. Ex nostro vero tempore Kaiser Commentatio de linguæ Aramaicæ usu. —

Quoad fontes Christianos: 1o loco ponendi sunt Patres præsertim Apostolici, qui per traditionem acquisiverunt notitiam quorundam vocum minus clararum etiam ab ipsis auctoribus SS., ~~et fuerunt [illegible]~~ — 2o Interpres. Comparatio scriptorum SS. inter se multum facit ad cognoscendum usum loquendi alterius scriptoris quæ enim unus breviter, alter fusius et clarius hanc eandem rem narrat, et clarius, ex eadem enim patria fuerunt. Ad fontes Christianos referuntur antiqui scholiastæ et glossatores (qui de propria, qui conabantur exponere doctrinam linguæ) — Quiæs, collecti sunt a J. Ernesti et vulgati s. tit. Suidæ et Favorini Glossæ etc. 1781. — Quoad usum loquendi SS. Patrum explicandum plura exstant opera inter quæ eminet Sigis. Basch De interpretatione N. T. ex Patribus Aplis 1726 —

H. B. I. 1:

Trommann vulgavit annotationes ex Hyppolito postea ex Irenæo, Clemente Alexandrino tres cæteris autem commendat opus Suiceri: Thesaurus ecclesiasticus e Patribus maximi opus momenti Thes. im. Hic explicit sectio prima partis Hermeneuticæ agentis de sensu inveniendo, i. e. modus inveniendi sensum ex usu loquendi.

Sectio Secunda
de modo inveniendi sensum bibliorum

Per contextu orationis

Hic enumerabimus subsidia eruendi sensus bibliorum ex aliis legibus cogitandi. Cum usu loquendi determinamus significationem vocum et formularum sed determinamus in genere, sive non in specie. Ita specifica vero determinatio fit ex relatione antecedentium ac consequentium. Quicunque namque mentem loquens hanc vim tribuit cuidam formulæ, ut vis hæc cum ceteris juncta quendam sensum stabilem repræsentaret. Proinde interpres non separatim sed in nexu cum præcedentibus et consequentibus has voces spectare debet, seu earum notionem ex contextu eruere.

Contextus est antecedentium et consequentium nexus atque relatio. — Nexus hic et relatio potest spectari vel in subjecto vel in objecto. Hinc nexus est vel subjectivus vel objectivus. ~~Hinc~~ quamvis et subjectivus nexus transit in objectivum — tamen quia nexus subjectivus pendet a logico nexu, qui procedit ex logica concatenatione idearum, et plurimum nobis prodest subjectiva notio — ideo ponimus divisionem nexus in subjectivum et objectivum. Respectu itaque ad operationem animi habito nexus est logicus, qui est logica concatenatio idearum et psychologicus qui nititur phantasia. Ratione vero narrationis nexus est narrationis puræ historicæ, ubi facta ex factis fluunt et chronologice exhibent et iste logicus ob hunc ordinem servatum historicus vocatur. Aliquis est nexus, qui exclusive fere prophetis est proprius, dum futura prædicantes ita proximiora cum remotis jungunt ut sese invicem excipere censeantur quamvis tempore distant, nexus quoque ille logicus opticus vocatur.

P. XIII d. 8/11 – 1860 r.

Separatim vix occurrit aliquod gemus natum nexuum, sed conjunctim cum alio nexu apparet – ut nexus logicus semper cum reali apparet. Logiq nexus multum valet sub respectu formali, ideo prius ad accuratiorem ejus cognitionem dividimus eum in nexum proximum ad remotum et remotiorem.

In duo esse nexus illi sunt idem: remotus et remotior et proximus; sed non respectu localis distantiae differunt. Proximus [illegible] est relatio relatio partium propositionis; remotus est relatio duarum positionum; remotior est sibi duarum positionum, sed totius orationis relatio inspicitur; est ordine remotissimus nexus, sed de eo ubi agemus de locis parallelis, quia non ex uno sed ex pluribus locis conferunt – Co do związku logicznego zalicza się loca parallela postępując wolno. Nexus bowiem logicus rozstrzyga wdusze jednego pisarza – a parallela loca przedstawiają ducha wielu pisarzy. W nexus logicus trzeba, żeby ten sam [illegible].

Quoad contextum logicum proximum, ea est natura rerum, ut quoties aliqua positio ponitur, necesse est ut omnes hujus positionis partes ad unitatem efformandam tendant. Hinc fluit regula sequens: cognita notione partis ad sententiam aliquam spectantis, jam reliquae partes relate ad hanc notionem cognitam interpretari debeant. Exinde ex nota subjecto concludimus ad ignotam vim praedicati et vice versa. Ex nota vi adverbii concludimus ad ignotam vim verbi et contra. Item ex nota subjecto possumus concludere ad ignotam vim adjectivi. Exemplo sunto loca: Joan. 3, 21. ὁ ποιῶν τὴν ἀλήθειαν – hic nota est nobis vis faciens ποιῶν, itaq concludimus ἀλήθειαν significare praxi veritatem, ita ut ποιῶν τὴν ἀληθ. intelligit, de vivo proprie religionem factis manifestante. Similiter Mar. 10, 18. „nemo est bonus praeter Deum". Hic loci notum est subjectum Deus et idea quae hoc vocabulo continetur – et ex hoc noto subjecto concludimus ad ignotam vim vocis bonus – quae bonitatem per excellentiam designat.

Joan. 6, 15. caro mea vere est cibus et sanguis meus vere est potus. Nota potestas adverbii vere. – Hinc intelligimus hic agi de vera praesentia Christi in Eucharistia, alioquin vana esset additio vere. De subjecto ex praedicato communiter conclusio legitima datur, eg. Joan. 1, 10. „Mundus per ipsum factus est". Mundus potest esse physicus et moralis, idealis etc., sed praedicatum factus est denotat hic agi de mundo physico.

Joan. 1, 18. Unigenitus – ex quo concludimus ad significationem subjecti cui hoc praedicatum tribuit. Prophetae saepe in bibliis filii Dei vocantur, ideo per unigenitus designatur Christum speciali modo esse filium Dei. – I Tim. 4, 8. corporalis exercitatio ad modicum utilis est. σωματικὴ γυμνασία. Protestantes utuntur hoc loco S. Pauli ad oppugnandam ascesim, quam putant corporalem exercitationem parum utilem – sed hic adjectivum σωματικὴ indicat hic agi non de corporali exercitatione, sed de vero morali. Exercitationem itaq parum utilem dicimus, i. e. utilem sub respectu hygienico, non morali.

Notandum tamen, rato posse alicui parti propositionis notionem dari non congruentem notioni partis notae ejusdem propositionis.

Hinc regula supra allata generaliter in sub momento affirmativo non semper valet, sed in momento negativo valet absolute, i. e. notio pugnans cum notione partis notae alicujus propositionis omnino falsa est abjicienda. Regula affirmativa vero solummodo probabilem interpretationem reddit. Eg. Mat. 17, 26. Vade ad mare, et mitte hamum: et eum piscem, qui primus ascenderit, tolle: et aperto ore ejus, invenies staterem: illum… Dr Paulus Heidelbergensis hunc locum interpretatur ac si pro capto piscem obtenta pecunia servire deberet ad solutionem tributi pro Jesu et Petro. Sed omnino disconvenit haec interpretatio cum nota vi quarundam partium propositionis – etenim nota est vis notionis aperire os, quod non significat vendere, et quia haec interpretatio cum vi nota vocum: aperire os minime convenit, ideo eam abjicimus.

Contextus logicus remotus, qui obtinet inter 2 positiones. Relatio haec 2 positionum varia esse potest – Unam potest se habere alia ad aliam ut genus ad speciem, totum ad partem, antecedens ad consequentem etc.

Itaq ratione habita ejusm. relationis utriusque propositionis significationem particularium detegimus. Particularum usus in bibliis per varius est et nisi ex contextu orationis patere potest. Usus copulativae particulae in lingua hebraica ו quae habet varias significationes habent et non raro inseruiunt ad explicationem, eg. Thren. 25, 1: Humiliati sunt ... et plangent ... in Rama et civitate ejus i. e. utpote in civitate dua-

similiter I Cor. 3,16. „Nescitis quia tem-
plum Dei estis et Spiritus S. habi-
tat in vobis.
et illud non conjunctio sed explicatio
est, ut patet ex contextu i.e. Tem-
plum Dei estis quia Spiritus S. habitat in vobis.
Copulativis etiam conditio desi-
gnatur – ut Joan. 16,24. petite et acci-
pietis – i.e. si petieritis accipietis.
Non raro copulativum et comparatio designat
ut Job. 12,11. „Nonne auris verba diju-
dicat, et fauces comedentis saporem?
i.e. sicut palatum cibos gustat.
Tanta est laxitas in usu parti-
cularum ut etiam contradictio inter par-
tes conjunctas hac particula manifesta
sit, nihilominus tamen particula et ponitur.
Act. 10,28. „Vos scitis quoniam
abominatum sit viro Judaeo, conjungi
aut accedere ad alienigenam: καὶ
(et) mihi ostendit Deus neminem
communem aut immundum dicere hominem”
certe et contrarietatem hic desig-
nat i.e. mihi autem – sed non ta-
cendum particulae copulativae
usus tam vagus est et indeter-
minatus. Idem etiam cum aliis fit
ut particulis contrarietatem desig-
nantes occurrant, ubi nulla est op-
positio – ut Joan. 16,2. „Absque synago-
gis facient vos: sed venit hora, ut
omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium
se praestare Deo.
Prima hic positio enuntiat
persecutionem et secunda item, sed
nisi gradatio hic in persecuti-
onibus ostenditur, non autem contradictio
hinc per sed intelligitur immo etc.
Itaque particulae non debent nobis
facessere negotium exegeseos.
Per particulas causales conjunguntur in
bibliis propositiones quae alias relationes
secum quam causalem habent et vel 1° altera per altera
explicatur
vel altera ex altera sequatur vel
3° cum altera comparetur, nihilominus
tamen particula causali. Eg. ad
1° I Cor. 11,23. Ego enim accepi a Dno...
quoniam Dnus Jesus in qua nocte...
Ad quoniam non causam sed puram hic explica-
tionem denotat. 2° Is. 7,16. Tu ergo noli
orare pro populo hoc... Nonne vides quid
isti faciunt in Israel. filii colligunt
succendunt ignem, ut me ad iracundiam provocent
filii colligunt ligna i.e. ut diis sacrifi-
cent – ut hic non causam sed con-
sequentiam. 3° Hebr. 6,7. Terra
enim saepe venientem super se im-
brem, et generans herbam opportunam il-
lis a quibus colitur, accipit benedictionem a Deo;
proferens autem spinas ac tribulos,
reproba est, et maledictio proxima: cujus
consummatio in combustionem.
Comparatio hic itaque terrae reci-
pientis imbrem et proferentis fructus
cum proferente tribulos. Primum itaque comparationis
unius itaque usus hujus nexus non
est determinatio usus particularis
secundus usus est quod ex antece-
dentibus et consequentibus signifi-
cationem alicujus vocis possumus
concludere. Exemplo esto locus
Luc. 1,35. Πνευμα ἁγιον quid signi-
ficet demonstrat nexus remotus.
Protestantis Πνευμα ἁγιον est virtus divi-
na, nobis vero persona Spiritus S.
nam subsequitur: quomodo fiet
istud quoniam virum non cognosco.
Negatur hic locus actioni individui
humani – quod absurdum esset, si
de virtute divina solum sermo esset.
Tertium emolumentum nexus remoti
est quod ex eo patet quibus limi-
tibus voces et formulae sunt coarctan-
dae – eg. Act. 2,5. „ex omni natione
quae sub caelo est” – ut determi-
nemus limites hujus enuntiati
recurramus est necesse ad subse-
quens v. 9. ubi enumerantur variae nati-
ones. Itaque... ex omni natione... idem est
ac ex pluribus nationibus sub caelo.
Quartum emolumentum: Quae sup-
plenda reliquit scriptor sacer
ea ex contextu remoto facile suplentur
eg. „Mat. 6,24. „nemo potest duobus dominis
servire.” Haec sunt nimis absoluta
dicta – sed quae sequuntur denotant
hic intelligi de duobus dominis con-
traria jubentibus – i.e. de Deo et mammona.
Quoad nexum logicum, remotiorem
ejus usus idem est ac remoti-
communitatis solum mutandis – hac
cum differentia quod major, quam
in praecedente, pars orationis com-
prehenditur, non duae sententiae.
eg. Joan. 1,1. Λογος – quae vox vari-
e interpretatur. Alii affirmarunt Λογον
istud esse Platonis et Philonis
quibus Λογος est manifestatio Dei
invisibilis per Deum visibilem
sed in mundo. Transeamus ad
1,14. ubi σαρξ εγενετο caro factum
est – i.e. Λογος induisse carnem
individui cujusdam ex Maria
Virgine dicitur et intelligemus
hic nisi de Christo agi.
Rigor dictorum definiri potest
magis per hunc nexum – sic
sumamus exemplum ex epla
Philip. 2,21. „Omnes quae sua sunt quae-
runt non quae Jesu Christi.”
Itaque omnes condemnasse videtur
Paulus
Apostolus, sed quae hunc versum sequuntur
et quae c. 4,3. protulit ostendunt
non omnes ita malos fuisse, nam
ait 4,3. Etiam rogo... adjuva illas
quae mecum laboraverunt in e-
vangelio cum Clemente, et ceteris
adjutoribus meis, quorum nomina
sunt scripta in libro vitae.

Denique usus hujus contextus inservit ad detegendum consilium auctoris, cujus momentum alibi videbimus.

· C. XII. 17. 16 ...

c. Nexus psychologicus, tendens in nostra indole, ex qua fit ut ideae sese ad invicem provocent.

Quum animus in iisdem adhuc circumstantiis, quibus olim versabatur, reperit se, dum simile quid, vel contrarium observatur. Dum operatio haec pure innata est, animus hinc et inde ... , ... huic operationi phantasia nostra inservit. Quod dictis legibus animi conveniant, communiter fieri solent; tamen necessario fiunt. Hinc interpretatio iis innixa probabilis est, non vero omnimodam parit certitudinem. Hujus nexus emolumenta sunt: 1º Qui cognoverit qua ratione, qui sensus communiter orientur in pectore humano, facile excipere consueverat; in hac cognitione nixus determinare potest sensum multorum locorum. Mat. 26, 45. Tunc venit ad discipulos suos, et dicit illis: Dormite jam et requiescite: ecce appropinquavit hora, et filius hominis tradetur in manus peccatorum. Quis sensus fuerit in textu, facile determinatur attendendo statum quo versabatur Christus. Hora erat passionis, ... serio locutus est, ... per ironiam ut multi volunt interpretari. Verba itaque Dormite et requiescite ... in hoc sensu sunt accipienda: Alio tempore dormietis, nunc vero non est tempus dormiendi, sed vigilare oportet. IIum emolumentum est: habitis dictorum i. e. modo quo usus est loquens scribens (sic) ... nobis et determinatur similitudinum ope usus ejus.

Joan. 7, 37. „In novissimo autem die magno festivitatis" interpretamur: in festo tabernaculorum, ut patet ex contextu. „Stabat Jesus", ulterius prosequitur evangelista, „et clamabat dicens: Si quis sitit, veniat ad me et bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquae vivae". Per ... adumbrat futuram felicitatem per imaginem fontium, qui in se credentium erunt. Moris fuit Jerosolymis festo tabernaculorum fontem Siloe aperire et populus eodem congregabatur. Itaque scriptor sacer supponit Jesum ad hunc fontem populum allocutum esse et talem comparationem illi insinuavit fons Siloe.

3um Vero raro ope hujus nexus explicatur turbatio nexus historici. cg. Luc. 3, 19. 20. Narrat evangelista de Joanne Baptista baptizante, narrat Judaeos ad baptismum venisse et Jesum. Et post baptismum Jesu narrat statim captivitatem et mortem ejus, et his narratis rursus redit ad ea, quae post baptismum J. Christi acta sunt. Turbatio haec nexus historici nisi ope nexus psychologici explicari potest. Nam dum loquitur evangelista de Joanne statim, venit illi in mentem fortitudo et constantia istius viri, cujus quadam captivitatem et mortem ... . superat tendentes ad ... , qui sunt orientales et vivaciori imaginatione praediti; nihil mirum nobis videbitur interruptio nexus, quod et Paulo accidit. cg. I Cor 5, 12. agit se neminem velle judicare eos qui extra sunt. Et a voce judicare transit ad potestatem judiciariam in Ecclesia. Loquitur enim de incestuoso Corinthio excommunicando tunc. „Quid enim mihi de iis qui foris sunt judicare? Nonne de iis qui intus sunt vos judicatis? Nam eos qui foris sunt Deus judicabit. Auferte malum ex vobis ipsis". Repetit judicare ter, et ... venit illi in mentem potestas judiciariae. Certe propositum fuit redarguere Christianos quod ii ad Christianos sed ad paganos irent cum litibus suis loco eos pacifice componere inter se.

c. Nexus historicus

Res gestae ... modo enarrari possunt: 1º enim enarrantur serie chronologica ut historia doceat, 2º narrantur in finem ut quasdam veritates theoreticas factis historicis probent. Hinc et nexus duplex evadit: Alius stricte historicus, alius historico-dogmaticus, ubi historia usurpatur ad veritatem quandam demonstrandam. Quoad nexum historicum et libros historicos observandum quod etiamsi auctoribus historicorum librorum conditum erat historicos agere, tamen nexum historicum nexum saepe sufficienter interrumpunt. Ita Evangelium S. Joannis, in evangelio hoc occurrunt plurima tacenda, plura praetermissa sunt facta, plura serius posita, quibus prius locus dandus erat. Ejusmodi intermissionum causae assignari potest: 1º nexus psychologicus. 2º quia alter alterum historicum prae oculis habuit, et ejus defectus supplere voluit. Joannes optime noverat evangelia praedecessorum suorum, itaque hic solum scripsit quae alii praetermiserunt, ut evangelium S. Joannis pro complemento caeterorum evangeliorum reputari debet.

Psychologicus nexus, ... raro turbat nexum historicum, sed e

magis turbatur hic nexus in parti-
bus historiae quae pragmaticae dicuntur.
in singulis interruptionis nexus exempla occurrunt in evangelio
S. Joannis, qui prae ceteris scriptoribus
est summe pragmaticus. Profert ille
facta et dicta Domini, adjicit sua
adnotationes, in quibus explicationes potius,
sed ejusmodi adnotationibus turbatur
nexus historicus e. g. Joan. 2, 19: „Solvite
templum hoc et in tribus die-
bus excitabo illud." Prolatis his verbis
subjungit adnotationem pragma-
ticam: „Ille autem dicebat de tem-
plo corporis sui. Cum ergo resurrexisset... recor-
dati sunt discipuli..." et verbis Domini transit ad Joannes dilu-
dationem et postea ad facta quae post
resurrectionem Domini locum habuerunt. Si-
militer Joan. 6, „Erat proxime Pascha, dies
festus Judaeorum" et explicationem et ulterius pro-
sequitur... „dixit ad Philippum: unde
ememus panes ut manducent hi?"
et statim subjicit „Hoc autem di-
cebat tentans eum: ipse enim sciebat..."
et iterum resumens narrationem
„Respondens Philippus: Ducentorum etc."
Ejusmodi parentheses si bre-
ves sunt non ita turbant ordinem
et nexum historicum, si longio-
res sunt et praecipue in didacticis mul-
tum turbant nexum etiam logicum,
quod obtinet apud S. Paulum,
ubi periodi sunt longae per ejusmodi
parentheses obscurantur et analysis explan.
ejus difficillime in quibusdam locis.
Accedit itaque ad interpretatio-
nem aliunde sciat quomodo
res a scriptore narrata sese exci-
piebat, quae tamen scientia non-
si ex ipsis libris ss. eruit potest nam
des septes [illegible]. Biblia V. T. sunt histo-
rica, ideo nexus chronologicus ... locis
parallelis cognosci potest, sed non ita in libris N. T.
Exemplo sunt 4 evangelia. Ut ordo
in illis lucidius deprehenderetur, lato-
rant eruditi ... in ... sum-
multa scripserunt opera nomi-
nibus Synopsis vel Harmoniae inscripta
quorum ne unum solvit difficul-
tates attingentes ordinem chronologicum.

Summa difficultas inde provenit, quia
praeter finem historicum evangelistae
habuerunt alium finem, e. g.
Matthaeus dum evangelium scrip-
sit ut ostenderet Christum esse verum Messi-
am idea
ut Doctor, omnia vaticinia an-
tiqui Foederis in Christo adimpleta
fuisse ostendit, et inde quod ut de-
monstret, congerit facta absque
ordine chronologico et cum vati-
ciniis confert.

Insuper ex ipsa natura rerum
provenit difficultas explicationis nexus
chronologici. Christus enim plura
similia miracula, plures simi-
les doctrinas fecit. Hinc in uno
evangelio occurrit simile factum
in aliis circumstantiis et prius, in
altero vero serius relatum et aliis
circumstantiis vestitum etc. p.
Quod attinet illas harmonias
et synopses — differentia inter
synopses et harmonias in
eo consistit, quod
Qui scribunt synopses, demon-
strant differentias inter evangelia
conciliari non posse. Tales sunt a
Protestantibus et rationalistis plurimi.
Nobis vero arridet magis harmo-
niae nomen, quia ab auctoribus illa opera hunc
in finem scribuntur ut demonstrent
nullam esse inter libros ss.
contradictionem quae conciliari
non possit. Literaturam hu-
jus generis ulterius prosequemur.
Quoad ordinem nexus historici restau-
randum raro facit ipsa rerum
natura. Nam ille ordo, ut sit
ordo debet logicus esse, et
qui repugnat rerum naturae ordo
historicus dici nequit. Quia
tamen non ubique natura rerum
nobis perspicua esse potest, hinc
modo ... auxiliari nobis
venit natura rerum ad nexum historicum restauran-
dum, e. g.
Mat. 14, 1... „Audivit Herodes...
famam Jesu et ait pueris suis: Hic
est Joannes Baptista; ipse surrexit a mor-
tuis... Herodes enim tenuit Joannem
et alligavit eum: et posuit in carcerem..."
Videmus ordinem chronologicum non
servatum. Primum narrat
Herodes credidisse Joannem
in Christo revixisse, tum ...
evangelista narrat mortem Joannis.
Ordo hic aliter restaurari nequit
nisi illa quae sequuntur de morte
Joannis prius ponantur ante „Audivit
Herodes etc."

[illegible] Mat. c. 8. historia de ser-
vo centurionis.

Nos respondemus naturam rei non omnino certum ducem esse, et hic falli possumus. Poterat hoc miraculum primum esse, sed priora praetermissa sunt a scriptoribus, et nisi hoc posterius est relatum.

Nexus opticus

Ille obtinet saepissime in propheticis. Prophetis enim non raro futura obscure apparebant et ita obscure, ut eventus viciniores cum remotioribus in unum conglutinarent et quemadmodum in visione illis haec facta repraesentabant, ita scriptis inferebant. Hinc distantia facta conjungunt, quin cogitent spatium aliquod inter ea intercedere. Hinc in propheticis describunt tempora liberationis ex captivitate et statim occurrit transitus ad Messiam. Is. 45 agit de Cyro liberatore Judaeorum et statim transit ad salutem per Christum operandam. Zach. 9, 1-8 agit de progressu Alexandri M. per Palaestinam, 9° agit de tempore Messiae et redit ad tempora Machabaeorum. Ejusmodi saltus nonnisi nexu optico explicari potest.

C. XV $\frac{15}{11}$ 1860 r.

Illa conjunctio [illegible] [illegible] fit ratione similitudinis, quae est causa hujus transitus, imaginationis et praetermissionis seriei chronologicae. Quia ratione materiae in propheticis nexus historicus supponit et ratione similitudinis factorum nexus turbatur historicus, hinc ad utrumque nexum praeceptum (i.e. psychologicum et historicum) nexus opticus est explicandus. Gravissimum praeceptum nexus optici [illegible] unitatem temporis indicantur ea, quae tempore [illegible] distant. [illegible] narrationis propheticae [illegible], ut in aliis locis S. Scripturae, sicut nobis traditae sunt, sed redigenda est in ipsum, potest ad ordinem [illegible] [illegible] in quibus contextus nihil obtinet [illegible] [illegible] adhiberent, tamen si [illegible] applicato hoc nexu optico multo planior et facilior labor evadit, quam videtur ad speciem. Hinc [illegible] quoad loca prophetica notandum, ex mera similitudine, quae intercedit inter [illegible] et [illegible] [illegible] [illegible] status, ex hac similitudine nil statui potest, nisi severa [illegible] hic [illegible] positum est [illegible].

Ubi vero non ex ejusmodi superficiali similitudine, sed ex [illegible] [illegible] liquet factum [illegible] praedictum fuisse a propheta, non huic nisi [illegible] [illegible] et [illegible] est tribuenda, quam quae ipsa in eo contineri certum est. Nam sicut errant rationalistae omni vi [illegible] [illegible] negando, ita peccant viri pii qui omnino effato vim propheticam tribuunt.

His praemissis redimus ad observationes [illegible] de contextu in genere ipsius usu et gradu.

Quoad determinationem qui obtinet nexus et qui sit gradus ejus interpreti minime acquiescendum nostrae divisioni, quae nunc obtinet in capita et versus.

Neque enim punctum adest ibi, ubi aliud signum interpunctionis ponendum erat, et caput non raro abrumpitur in media narratione.

Hinc periculum est ne ejusmodi signis interpres in errorem inducatur, et ex altera parte imminet gravius periculum ex [illegible] nam rationalistis placuit aliam divisionem introducere sed eam iisdem textibus, quae nonnisi conjecturis respondentibus eorum placitis nititur.

Hinc neutra divisio pro certa accipienda sed marte proprio et consilio catholicorum virorum [illegible] in hoc labore interpreti est procedendum. [illegible] [illegible] tamen nos in formanda hac divisione nullae expressiones biblicae, quae quaedam initium, quaedam vero quae finem orationis ostendunt. Sunt certa signa [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Gen. 6, 9. Hae sunt generationes Noe. His expressis itaque denotatur ea, quae sequuntur, nullam habere connexionem ad praecedentia. Joan. 20, 11. Vaticinium [illegible] [illegible] [illegible] initio orationis positus. Contra Joan. 20, 31: Haec autem scripta sunt, ut credatis quia Jesus est Filius Dei, et ut credentes vitam habeatis in nomine ejus. [illegible] conclusio finalis, et proin hic loci nexus orationis absolvitur. Ejusmodi formulae sunt [illegible] [illegible] in determinatione nexus, sed illae in bibliis raro occurrunt.

Proin attendendum est ad unitatem temporis, loci et personarum. Ubi identitas temporis et [illegible] [illegible] [illegible] nexus stricius. Si tempus in quo [illegible] [illegible] [illegible] praecipue historica continuatur, idem est, si [illegible] eadem persona

narrat. eadem, ibi nexus strictus adē
in genere. Si vero adē diversitas tem-
poris, loci et personar. adē quoq mu-
tatio nexus. Notandum tamen:
Quod personas attinet mutata personarum
non sit semp. innuit nexum abruptum
esse. eg Luc 15, 2... Dominus loqui-
tur ad Pharisaeos de ove, didrachma
et his prolatis alloquit. discipu-
los - ex mutatione personarum quos al-
loquit, deducunt supponunt mutationem ne-
xus in sermone quasi posterior pars n. nite-
retur anteriori.
Nobis tamen n. placet haec
commentatio, nam Jesus poterat praesen-
tibus Pharisaeis specialius dirigere discipulis ad
majorem eorum utilitatem
et ideo magis, quia contextus
nobis suadet nexum n. esse
abruptum - nam 16, 14 dicit audiebant
autem haec Pharisaei qui erant avari...
etc. Vox conjungit eum superioribus
evangelista tamen citra mutationem
personar. nexum inter c. XV et XVI adesse contextu probat.
Regula dat. itaq quidem, sed
exceptiones ab ea dantur, et ab
istis exceptionibus rursus dantur
exceptiones, et n. sic sana ratione
adjuti ... explicare possemus.
Ut hic loci diximus mutatio-
nem personar. ~~n. semper~~ esse
indicium mutationis nexus ~~...~~
~~tamen~~ diximus n. semper - nunc au-
tem reddimus et dicimus, quod mutatio personar
saltem pro suspicione mutationis nexus ac-
cipienda ē. Insuper difficilli-
mum ē determinare ubi mutantur
personae loquentes - ut Psal. 109.
Dixit Dominus Dno meo etc.
Jam alloquit Dnus Messiam
jam Messias alloquit, Psalmista.
et in quibusdam versiculis difficile
ē determinare ubi absolvit sermo
unius personae et incipit sermo alterius
Criterium ad determinandum ubi alia
persona loquit. varium ē - tanquam
id mutatione ~~...~~ formae indicatur
tanquam ipsa res innuit aliam
personam loqui ac in praecedente parte
exemplum
~~...~~ ubi forma mutata osten-
dit mutationem personae loquentis
occurrit eg Is. 58, 3.. Quare jejunavimus
Ecce in die jejunii ē voluntas vestra..
Manifesta mutatio personae loquentis ostendi-
tur mutatione formae. Primum
in I persona num. pluralis alloquun-
tur Dnum Judaei et postea re-
spondet eis Dnus: ē voluntas ve-
stra:
Tamen n. ubivis locum habet mu-
tatio formae - eadem enim persona
saepe ~~...~~ loquit de se in tertia perso-
na quemq et scriptor de ~~...~~ loquit in 3 per.
et hic res ipsa demonstrat mu-
tationem personae et abruptionem.

nexus. Sed Joan. cap. 3. Initio
hujus capitis Nicodemus adit Dnum
et Dnus eum docet - et dein a v. 15 incipit oratio
de qua dubitari posset num quae
sequuntur a v. 17 sint verba Dni
an Joannis expositio - sed res
nobis ostendit, quod hoc ē ser-
mo Dni continuatio. Dnus v. 15
quasi terminat orationem his ver-
bis: ut omnis qui credit... habeat vitam aeter.
Versu itaq 15 occurrit conclu-
sio orationis. Ver. 16 sic Deus
dilexit mundum etc. loquit.
Dnus de seipso in persona IIIa
et hinc difficultas ... determina-
personae loquentis - sed materia
identitas ostendit eandem personam lo-
quentem.
Nonnulli ideo dicunt ulterius
post v. 15
~~pro~~sequi orationem Domini, qui-
alias oratio brevissima esset
sed respondemus Dnum etiam bre-
viores sermones locutum fuisse.
Ostendit autem hic Dnum lo-
cutum esse locus parallelus
ejusdem auctoris: 12, 46 ego veni lux
in mundum: ut omnis qui credit... ...
(loquit. in I persona de seipso ...
... Mutatis mutandis eadem
eadem certe occurrunt 12, 46..
in prima persona, quae 3, 15... in 3a
Dnum itaq hic n. Apostolus scribens
sed Dnus loquit. in prima per-
sona et eadem fere verba profert
quae superius, hinc concludimus per-
sonam loquentem cap. 3, v. 16 ... muta-
tam. Quoad determinationem nexus tum ipsius
speciem tum gradum inservient
particulae quae denotant relationem
unius propositionis ad alteram vel to-
tius orationis partis ejusq ad alteram.
Et quamvis ostendimus n. tuto
eis adhaerendum esse, nihilo-
minus tamen stat pro regula
ab usu ear. n. esse receden-
dum, nisi gravis causa urgeat.
Nowsi tłomacze, ~~którzy~~ biorą
wiele uwag. od racyonalistów.
Protestanci najwięcej pracu
ją nad tłomaczeniem pisma
świętego. co jest prostem na-
stępstwem odrzucenia tradycyi,
a polegania na martwej
literze. Stąd ścisłe badanie
variantium lectionum od pro
testantów pochodzą. Bengel
jest znakomity recenzent
... i wziął się do recenzyi

gdy odczytawszy historyę tekstu ś. począł wątpić, czy czasem zamiast rzeczywistego tekstu pisma Ś. nie dostały się nam same błędy kalligrafów etc. Protestanci przystępując do tłómaczenia pisma ś. nie tylko uważając je za słowo czysto tylko ludzkie, nie oglądając się na pochodzenie jego wyższe ulepiają je i ciągle wytykają złe użycie wyrazów. Piszą oni słowniki ogromne, gdzie pokazują wszystkie takie złe użycie wyrazów, partykuł etc. Ale co się tyczy partykuł to dosyć trochę zdrowego rozsądku to może dojść prawdziwego znaczenia. Prawda że one są usus laxioris, i mniej gramatyczne.

Quoad nexum historicum ejusque gradum determinandum ipsi scriptores aliquoties determinant aliqua phrasi spatium inter unum et alterum factum, emensum ut apud Joannem post sex dies, post dies octo etc. Tamen hę adnotationes perrarę. S. saepe pro hac determinata formula occurrit indeterminata: et post hęc autem. etc. s. Itaq ope contextus orationis nexum historicum determinare valet. Interpretes medii ævi neq antecedentium cum consequentibus vix unquam rationem habuerunt sed sententias seorsive commentati sunt absq ratione nexus inter unam et alteram. Recentiores vero e contra multum nimis tribuunt contextui. Nos itaq mediam viam sequentes et cavendum e a nimia negligentia scriptorum medii ævi et contextui ne quid nimium tribuentes certe historia textus nos docet nos quasdam mutationes textum nostrum subiisse et inde nexum rarò raptum fuisse. Hinc ad eum restaurandum accedere potest catholicus cum conjecturis, certis principiis innixis seu sana critica.

P. XVI — 27/11 1860.

Ne tamen nimis adhęrendum e conjecturis hypothesibus praesertim modernorum naturalistarum quae originem trahunt a theoriis a priori determinatis, et quae primitus ploiyde (?) e explicandi biblia juxta placita sua. Majoris momenti error e in contextu [illegible] hoc quasi turbato nexu quidam addere, demere, mutare, quod est corruptio non restauratio. Eg. Mat. 14, 25. Ubi Jesus ambulans super mare exhibetur et Dr. Paulus Heidelbergensis addit vocem litoris, per quod violenter mutat textum et minime congruit cum narratione tota. Itaque ejusmodi additiones erroneae manifestae sunt. Praecipue alibi non semper ejusmodi corruptio perspicua evadet. Erronea e interpretatio rationalistarum contextus, ubi integra pars orationis ad sententiam unam refertur ad quam vel prorsus non vel nisi ex parte referenda esset.

eg. I Cor. c. 7. Paulus disserit de matrimonio et virginitate praefert matrimonio. Recentiores placita quae de virginitate profert Paulus referre ad ver. 26 ejusdem cap. ob praesentem calamitatem." Quasi ob imminentem persecutionem Ap. dissuaderet virginitatem ob incomoda in fugam cum uxore liberis et familia. Referre stricte ea quę absolute valent per se, referre ad unicam sententiam absurdum est. Ap. enim [illegible] profert absolute [illegible]. Ibid. v. 32 profert Ap. sententiam absolutam: Volo autem vos sine sollicitudine esse. Qui sine uxore est sollicitus quae sunt Dni sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est, sollicitus est quae sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est. Sententia haec est eabsq respectu ad praesentem calamitatem etiam ejus temporis.

Ultimo loco de contextu dicendum est ne nimium confidamus contextui in interpretatione cum negligentia aliorum adminiculorum tendentes inveniendi. i.e. ne ex interpretationibus illam solam eligat, quae contextui respondet — nam et usus loquendi et conditio loquentis

~~loquen~~ respiciendus ē, ut inter-
pretatio sit perfecta et omnibus
numeris absoluta. Sic eg.
~~eg~~ Joan. 1, 29. Vidit ~~Joañ~~ Jesum, venientem
ad se, et ait: Ecce agnus Dei, ecce qui tol-
lit peccatum mundi: Hic ē de quo dixi:
post me venit vir qui ante me factus est,
quia prior me erat.
Itaq. ἔμπροσθέν μου γέγονεν ante me
factus ē — si ex contextu judica-
re vellemus, esset sensus Christum
socialiter majorem esse Joanne.
Sed aliunde constat: ἔμπροσθεν
significare non potioritatem
loci, sed etiam anterioritatem
~~temporis~~. Itaq. ope contextus nil
valeremus contra rationalistas
sed ope usus loquendi con-
tundimus eorum sententiam.
Tu koniec sekcyi II. Rzeczy te
były suche — same reguły. Z te-
go co do contextu powiedzieliśmy wypły-
wa, że contextus opiera się
ściśle na umyśle autora, a
zatem że na logice oparty jest.
Chociaż różne są rodzaje con-
textus, jednak ściśle mówiąc
contextum tak dzielić nie jest
logicznym. Widzimy to stąd,
że contexty logicus jest współ-
rzędny z innemi contextami.
Contextus logicus jest tyl-
ko formalnym, a historyczny
etc. jest materyalnym. Za-
tem contextu logicus sam być
nie może ani inne bez nie-
go. — ~~Tu ale bralismy na~~
~~uwagę~~ Jak nie ma przymio-
tu tylko istnieje w rzeczy,
tak też powiedzieliśmy że
iże znanego subjektu wno-
simy do nieznanego predy-
katu ~~etc~~ et vicissim. —
Contextus logicus szczególniej występuje
w pismach dydaktycznych.
Powinniśmy go zatem mieć
zawsze na względzie.
Nauczanie w dydaktycznych
pismach jest popularnym.
Definicye są ułożone ex defi-
nitione partium. Definicya
miłości, wiary jest wzię-
ta z ich skutków. Syllo-

gizmy są niekompletne np.
~~Luc.~~ Joan. 13, 13. „Vos vocatis me Magi-
ster et Dñe: et bene dicitis: sum etenim.
„Si ergo ego lavi pedes vestros, Dominus
„et Magister"
Wniosek nie pełnie rozwinię-
ty. ~~Każdy~~ Tak powinno być:
Każdy powinien pełnić wo-
lę Pana. Wy nazywacie mnie
Panem, a zatem powinniście
mnie słuchać etc.
Tu jeszcze możemy zrobić uwa-
gę, że ze słownikiem i contex-
tem zrobi wszystko tłumacz
(nb. formalnie) pisma. Ca-
łość chcąc poznać trzeba po-
znać cząstki; ale cząstek
nie poznamy nie znając
całości. Tak też wiedząc
jaki był cel, okazya ksiąg,
światło rozlewa się na
wszystkie cząstki, na con-
textus. Tak też z contex-
tu możemy wnosić o ce-
lu okazyi, celu pisarza.
~~Że~~ ~~sa~~ Księgi nasze są cało-
ścią uważane i w ogóle i po-
szczególe, mają jedność
myśli, jedność słowa Boże-
go. Co do tej jedności, moglibyśmy,
idąc za porównaniem
Rabinów, zrobić porównanie
Ksiąg SS. do tabernaculum.
Trzy są części Ksiąg ST. t. j. pra-
wo, proroctwa i Księgi poetyc-
kie, odpowiadają Sancto,
Sancto Sanctorum, i atrio. Ta-
bernaculum jest miejscem obja-
wienia Bożego, wszystkie przy-
rządy tabernaculum są sym-
bolem. Tabernaculum jest
objawieniem Bożem w miej-
scu, a pismo jest objawie-
niem Bożem w słowie. —
Sanctum Sanctorum było ta-
jem. miejsce, w którem
najżywiej objawiała się
manifestacya Boża. Tu
było zetknięcie się objawie-
nia w miejscu z objawieniem

w słowie, które wyobrażała tablica prawa – tablica ta, treść prawa, która była najdroższą, w tem miejscu. Drugiem miejscem jest Sanctum, locus conventus, gdzie Bóg schodził się i mówił z ludem ale za pośrednictwem stanu (kapłaństwa). – Do sanctum sanctorum tylko kapłan mógł wchodzić – Ta druga część tabernaculum odpowiada drugiej części pisma ś. t.j. proroków, co oni byli pośrednikami między Bogiem i ludźmi, objawiali jego wolę i wyroki, tak jak kapłani. Trzecia część – locus sanctificationis – tu tylko człowiek czysty mógł wejść do świątyni – ~~tu był obowi~~ Lud więc był obowiązany uświątobliwić się – przeto odpowiada tej części – Ketubim, libri poetici, – w których przeważa żywioł ludzki – przedstawiają ~~księgi~~ słowo boże nie do ludu mówione, ale do osób szczególnych – Księgi te mógł czytać lud – gdy Thora i Nebiim mogli im tylko czytać kapłani. (Stąd Ketubim było umieszczane na słowo boże w ustach ludu, którem lud mówił do Boga. – Prawo i proroków można porównać do owego słupa ognistego – Ketubim zaś do ołtarza!)

~~Generalia~~

c. XVII d. 22/11 1866

~~Sectio~~ Appendix

De locis parallelis.

Loci paralleli stricte loquendo sunt textus adjuncti in textu, nam contextus in oratione unius auctoris tantum adesse potest, vero in pluribus. Itaque respectu criterii textus parallelismus spectare possunt ad contextum.

Loci paralleli sine dubio spectant maximi usus. Principium vero, ope cujus applicantur loci paralleli ad sensum eruendum est sequens:

Plures loci qui de eadem re sub eodem respectu agunt, mutuo sese illustrant. Principium illud inservit pro prima et generalissima regula. Antequam applicemus ad singula praecepta et hanc regulam divisionem parallelismorum instituere necesse est.

I° Parallelismus ratione fontis est v. 1° ejusdem auctoris, v. 2° diversorum. Si sumimus eundem auctorem et ejus locos parallelos comparamus, erunt loci paralleli certissimum medium illustrandi sensum in eruendo.

Sed et diversorum auctorum loci paralleli sunt magni usus quia omnes auctores biblici supponuntur eodem spiritu agi. Supposita enim inspiratione librorum supponimus unum eorumdem auctorem Deum.

Majoris momenti parallelismus est pro N. T. etenim in antiquo Foedere scriptores non ejusdem aetatis fuerunt. In N. T. omnes scriptores non solum ejusdem originis sed et aetatis – hinc etiam humano modo sumendo plus in eis valet parallelismus ad sensum scripturae eruendum.

II° Ratione modi parallelismus est v. 1° realis v. 2° realis et verbalis v. 3° poeticus.

Parallelismus realis est dum loci diversi de eadem re agunt licet aliis formis.

Si praeterea res similes eodem exhibent. iisdem formis iisdem verbis tunc erit parallelismus verbalis.
Parallelismus poeticus, qui et obtinet in libris poeticis, est illa loquendi ratio in qua sententiae legibus Sinmetriae exhibentur vel per repetitionem vel antithesim vel per enumerationem partium.
Hoc in postremo casu parallelismus vocatur analyticus
ubi vero per oppositionem sententiarum vocatur parallelismus antitheticus.
ubi per comparationem sententiarum vocatur comparativus

Accedimus ad usum parallelismorum describendum.
Ope locorum parallelorum saepius explicantur vocabula obscura, vel ambigua, cujusdam loci ideo, quia in locis parallelis ejusmodi vocibus vel clariores substituuntur vel tropica vocabula cum propriis permutantur vel in uno loco ponitur vox absolute alibi vero cum epitheto ac sic ejus significatio dilucidatur.
Sumamus exemplum, ubi una vox alia substituitur.
II Reg. 8, 18. ubi filii David dicuntur sacerdotes. vox Kohanim significat sacerdotem. Quomodo autem potuerunt sacerdotes esse filii David, quum non erant de tribu Levi? Sed inspiciamus I Par. 18, 18. ubi iidem filii David dicuntur resxonim scil. principes, primores. Itaque ob identitatem materiae concludimus ad identitatem significationis vocis Kohanim cum resxonim. et dicimus Kohanim in numero plurali non solum sacerdotes significare, sed etiam homines in aliqua dignitate constitutos. Hinc etiam usus loquendi ex locis parallelis patet. –

Sumamus vero exemplum, ubi tropica vocum significatio illustratur Mat. 16, 28. Sunt de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videbunt Filium hominis venientem in regno suo.
Hic ille adventus in regno suo potest interpretari et proprie de adventu ultimo ~~secundo~~ vel improprie. cf. Mar. 8, 39. „Donec videant regnum Dei veniens in virtute" Itaque verba apud Mat. 16, 28. sensu proprie sunt accipienda.
Ope locorum parallelorum determinari optime potest utrum dictio proprie an tropice sumenda sit.
Regula itaque sequens statui potest in terminis ad exhibendam quandam rem, in locis parallelis mutantur, tunc dictio non proprie sed tropice accipienda.
Quoties dictio constanter iisdem formulis occurrit tunc non tropice sed proprie sumenda eqs. de igne damnatorum. vellemus scire an proprie an tropice perpendendi sunt alii loci de hac re agentes. sed illi variis in formis occurrunt, et jam sermo de igne, de verme prout imaginibus rem exhiberi. putamus ac sic tropice.
Similiter quoad regnum caelorum cujus gaudia describentur sub imaginibus variis. proinde gaudia in vita futura repraesentantur tropice terminis variant in determinatione horum gaudiorum. hi termini usurpati non proprie sed tropice improprie occurrunt.
Tamen haec regula prior habet usum tutiorem. non vero secundam minime dicere possumus ~~tropice~~ proprie aliquid accipiendum esse ideo, quia alio loco iisdem verbis depingitur. etenim usitatis in loco potest improprie adhiberi ideo secunda regula plures exceptiones patitur quam prima eqs. de nominatione fratrum Domini – ἀδελφοί. qui continuo nomine consanguineorum Christi veniunt. Ideoque improprie fratres appellantur.

Quamvis et hic posset dari exceptio in informatio nostram regulam i. e. solemne Hebraeis fuise oes cujusque gris consanguineos suos nomine fratrum compellare. –
Multo magis . qlis est seq. regula 6. Voces, formae, sententiae quae alias de certa re, aut certo modo (proprio v. improprio) constantes adhibentur, tunc in casu dubio eodem modo sunt intelligendae.

eg. Christus de adventu suo saepe loquitur et quidem diverso sensu v. enim per adventum significat incarnationem, v. descensum Spiritus S. v. evocationem Aplorum – v. poenam Judaeis infligendam v. adventum ad extremum judicium. –
Hinc quum res de adventu est, contextus est consulendus et parallelismus eg. Mat. "et videbunt filium hominis venientem in nubibus coeli". Dubitatur de quo adventu hic sermo est – Ope parallelismi res dilucidatur ~~ ~~ Mat. 13, 41. item 25, 31. I Cor. 15, 52. Thes. 4, 16. In oibus his locis exhibetur adventus Dni ultimus angelis stipatus. Prin et posito loco "in nubibus" significat in nubibus angelorum ad extremum judicium.
Vox ἄνωθεν (desuper) varia ratione usurpatur et sic: de tempore adhibita significat ab initio, ut Luc. 1,
De loco usurpata significat de superiori parte eg. e Mat. ecce velum scissum in duas partes ἀπ' ἄνωθεν ἕως κάτω (a summo usque deorsum.
Dum tamen sermo est de rebus terrenis significat relationem caeli ad terram. – Non haberes potestatem in me ulla nisi tibi ἄνωθεν data esset – Protestantes illud intelligere volunt quasi potestas ab Supre data esset, sed vocatis in auxilium locis parallelis, ubi voce ἄνωθεν ad relationem terrae ad caelum denotandum adhibetur, patebit falsitas interpretationis protestantium.

P. XVIII. 28 / 11 1860 r.

Ut limites notionis v propositionis definiuntur ope locorum parallelorum Regula est: Notio v propositio sensusque extendenda v coarctanda quousque eam patiuntur coarctari v extendi ceteri loci paralelli. Regula haec nullam patitur exceptionem. Nam si daretur exceptio, demonstrandum esset auctores sibi ipsis contradicere v auctores, si loci paralelli sunt diversorum autorum, non eodem spiritu actos fuisse v

Quum haec 3 locum vindicare sensus, ideo nostra regula absoluti est valoris.
Hinc dictum: "Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem introire in regnum caelorum." quod textus protulit Mat. 19, 24. Nisi ope locorum parallelorum potest intelligi et sensus restringi: ~~ ~~ cf. Mat. 19, 21. quum dives quidam accessit ad dominum quaerens ab eo quidnam oportuerit eum facere ut vitam aeternam possideat. Respondit ei Jesus: si vis perfectus esse, vade, vende quae habes et da pauperibus etc. Consilium hoc non grato animo exceptum erat ab hoc divite – quare Jesus circumstantes allocutus est: Amen dico vobis, quia dives difficile intrabit in regnum caelorum. Facilius est ~~ ~~ camelum etc." et quum ipsi mirarentur, dixit eis adhuc Jesus "Apud homines hoc est impossibile, apud Deum autem omnia possibilia sunt.
Hinc patet nisi de divite nimis confidente in pecunia sua agi Mat. 19, 24. Quartum emolumentum ex locis parallelis habemus ~~ ~~ Non solum sententias singulae sed et integras historias illustrantur nobis ope locorum parallelorum. Sic imperfectam notionem historiae gentis hebraicae obtineret, qui solum ex libris Regum notitiam ejus hauriret. Opus enim est conferre adhuc Paralipo

mana, quę eadem de re a-
iunt, et supplemento d' libris Regum.
Similiter qui ex una Pheta
imaginem Messiae adumbra-
re voluisset ejusmodi imago
incompleta esset. Vomisi Prophe-
tis in unum collatis exhibe-
ri pote perfecta et completa ima-
go Messię, qualis per prophetas po-
pulo hebraeo annuntiata est.
Quod de antiquo id ipsum de
N. test. intelligendum est.
eq. Ex ullo separatim
evangelista pote obtineri no-
titia perfecta de Jesu vita. Simi-
liter ex solis epis. pote
haberi notitia ~~ejus~~ S. Pauli vitę
sed conferendi sunt Act. Apo-
stolorum cum s. Pauli epistolis.
Plena itaq notitia historię
nisi ope parallelor. obtineri
pote. Similiter et de dog-
matibus quę in bibliis ha-
bent. Si ~~...~~ alicujus dogmatis plenam noti-
tiam acquirere volumus, neces-
se est ut conferamus oia loca illud attingentia
eq. si volumus scire ~~...~~ quod
Chr. passus e. Hebr. 7, 26. dicit
ut sacrificium conciliationis
pro nobis obtulisset.
Mat. 26, 63. Ut doctrinam su-
am morte confirmaret.
I Pet. 2, 2. ut Chr. nobis cons-
tantię et magnanimitatis
in adversis exemplum pręberet
et ad constantiam nos exhortaretur.
Hebr. 7, 12. ut sacrificio semel ob-
lato sacrificia V. T. auferret.
Joan. 3, 16. ut charitatem suam
erga nos manifestaret. Itaq
capturi notitiam dogmatis alicujus oia a-
liquem locum conferamus e necesse.
Causa hor. simplex e. etenim
scptres ss. n. fuerunt rheto-
res sed populares scptres,
itaq n. in uno loco plene
oia exhibent, sed pro di-
versitate circumstantiar. jam
nic, jam illa eis exposuisse, ut data
occasione doctrina tradita melius intelligeret.
Pręsupponunt scptres, lectores
intellecturos ita ut posce-
ret nexus orationis.

Pręterea V° locor. parallelor. collatio
aliorum subsidiorum Hermeneutic.
rectum usum adjuvat. eq
usum loquendi aperiendum,
ut supra diximus in usu loqui.
Quomodo autem contextus
usq juvat, locis parallelis exem-
pla probant. In evangelio
S. Joan. textus gręci ~~...~~
~~...~~ difficultas apparet
quę disparet in Vulgata, sed an
recte n videamus. Textus gręcus:
~~Εν το~~ Ην τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα
ἄνθρωπον, ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον.
Dubium itaq subortur in hoc loco
num interpretandum ἐρχό-
μενον venientem ~~et~~ refe-
rendum ad lucem φῶς num
ad ἄνθρωπον.

Hic paralleli loci optime
nobis decident rem. Con-
textus jam ipse indicat
ἐρχόμενον referendum esse n
ad ἄνθρωπον sed ad φῶς.

~~In~~ Locis parallelis quoq
indicat, ἐρχόμενον φῶς legendum
nam Joan. 3, 19. Αὕτη δέ ἐστιν
ἡ κρίσις, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον
καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος.
vox ἔρχεσθαι a qua derivat. ἐλήλυθεν ~~refertur~~ ad ad-
ventum lucis. itaq et nostro lo.
ἐρχόμενον referendum ad φῶς.
Pręcipue loca parallela illustrant
contextum logicum, eq. Mar. 1, 7.
"Docuit Joannes hunc in mo-
dum: Venit fortior me post me, cu-
jus ego n sum dignus procumbens sol-
vere corrigiam calceamentor. ejus."
Hęc loquit. Mar. 1, 7 v. et stati
sequ. versiculo addit Ego bap-
tizavi vos aqua, ille vero baptizabit eo,
itaq manifeste deprehen-
dit. hic nexus interruptus.
Recurrentibus nobis ad
locos parallelos occurret
Joan. 1, 19–26 ~~...~~ ubi exhi-
bet. historia, quando Ju-
dęi miserunt ad Joannem
Baptistam scitantes an eo
rum esset Xtus et quum ille
negasset neq se unum ex pro-
phetis dixisset, ~~tandem ait:~~
~~Ego baptizo~~ exprobratus a Judęis

quod baptisaret, etsi non esset Christus, respondit: Ego baptiso in aqua: etc. Brevitatis itaque causa Marcus historiam omittit, et solum responsum Joannis refert. Ego baptisavi vos aqua.

Ope locorum parallelorum deprehendi potest num loquens ex sua sententia locuta fuerit an vero ex aliena - i. e. utrum se accomodaverit circumstantibus, an vero ita se locutus est, quia veritas rei ita expostulabat. eg. si attendamus modum agendi Jesu cum daemoniacis patet, eum constanter eodem semper modo se gessisse. hinc concludimus ipsam rei veritatem ita postulasse.

Tym którzy nie wierzą, iż istnieje moc czartowskiej - dowieść trzeba możliwość stworzenia duchów, duchów czystych - że te że duchy mogą, upaść czyli zgrzeszyć, to pociąga za sobą szatanistwo. Duchy któ- re raz zwróciły się do dobrego, muszą być zawsze do dobrego - a które zwróciły się do złego musiały zostać ciągle złemi - bo były już u celu swoją osób. i jednym aktem dobrym Teodory Iconia albo albo aktem złym oddalili się od nie na zawsze. Duchy te upadłszy starały się wpływem swym działać na wolę człowieka - na ducha człowieka - tem się tłumaczy pokusa - jak o zetknięcie się ducha czarta z duchem naszym - ale to działanie czarta jest tylko duchowem nie eksperymentalnem. Przypuścić więc należy logicznym następstwem i działanie ciała. Ztąd opętania. Ostatecznie przyszedłszy, że chcąc go karać naprzód ustępami

Chrystom - Gdy by tam czartów nie było toby Chrystus kuglarzem udawać był, czego bez bluźnierstwa najszkaradniejszego przypuścić nie możemy. -

P. XIX. D. 29/11 1860 r.

In inveniendis parallelis eximii usus concordantiae, lexica biblica et libri dogmatici et morales. Concordantiae quae sub uno eodemque vocabulo exhibent omnes sententias s. scripturae quae sententiae repetunt iisdem vocabulis proinde quaedam inveniendos locos parallelos summi sunt usus. Quamvis possit esse loci parall. qui in verbali sed reali nexu jungunt sed horum usus perspicuissimus.

Concordantiae distinguunt hebraicae, graecae, latinae. Concordantiae Hebraicae a. 1632 editae a Buxtorfio postea correctae et editae a Dre Julio Fürst a. 1840 Lipsiae. Graecae optimae editionis Erasmi Schmidt a 1638

Latinarum editiones plurimae. Primus concinnavit concordantias Cardinalis a S. Caro, qui una cum 400 Dominicanis opus istud confecit. Principum editio Lugdunensis 1540 tum Roberti Stephani a. 1555 Plantini 1581 Antverpiae - sed omnes istae non dum nobis manuale ante Scripturam Romam editae sunt. Concordantiae latinae correctiores editae primum a Fridericiadini a. 1684 a Friderico Schmidt Lindoboniae 1834

Quoad lexica biblica, illa tantum usus et majoris pretium concordantiae sunt in inveniendis locis parallelis quam sub uno loco exhibent res quaecumque nexum cum eo habentes. quod in optimis in Concordantiis - absque effectu vocabulorum solum habetur.

Similem usum exhibent libri dogmatici et moralis scriptum, melius

Minoris usq[ue] s[unt] adnotationes ad margines editionum biblicarum quae potissimos locos parallelos indicant.

Cautelae servandae in usu locor[um] parallellor[um]

Notandum primo q[uo]d in usu locor[um] parallellor[um] summopere cavendum ne similes locos solummodo sumamus pro veris parallellis nam eadem res potuit diversis in circumstantiis fieri pluries - unde non raro fit, quod saepe sibimetipsis contradicere videntur.

eg. Luc. 7, 37 et Joan. 12, 1-8.
Luc. 7, 37 sq. ac S. Joannes narrat de unctione pedum D[omi]ni a muliere q[uae]dam tamen unctio una ab alia distinguenda etsi similes videntur. Nam personae et locus et circumstantiae diversae. S apud utrumq[ue] auctorem Lucae enim quae unxit pedes D[omi]ni erat mulier peccatrix - apud Joannem vero e[st] e Maria soror Lazari, proinde alia omnino. Apud Lucam locus hujus facti e[st] Naim domus Simonis Pharisaei - Apud Joannem vero sa. Bethania et domus Simonis leprosi. Lucae descripta actio anno altero ante passionem. Joan. vero ante ultimum Pascha e[st] acta.

2a cautela ne locis parallelis plus tribuat[ur] quam q[uo]d reverea ipsis sit. quam cautelam negligunt qui uni loco caeteros subordinant ut eam claritatem [illegible] hor uno loco petant - neglectis aliis

eg doctrina de justificatione Scriptura aliis docet hominem alio justificari per fidem alibi per charitatem alibi per observationem mandator[um] D[omi]ni.

Si cum jam Protestantibus eligamus loca sola quae fidei adscribunt justificationem agemus contra regulas criticae nam hic non subordinanda sed coordinanda sunt alia loca parallela. Item erit si cum Socinianis mandator[um] Dei observationi totam ju- s cum quibusdam mysticis soli charitati justificationem tribueremus.

Tertia regula e[st] ne loci clariores explicent[ur] ex minus claris. Regula haec nulla indiget probatione inculcanda e[st] tamen regula haec quia Protestantes et Rationalistae saepe eam obliviscunt[ur] et eligunt locos obscuriores et violenter ad eos inclinant caetera loca clariora, secundum obscuriorem explicantes. Nobis clarus locus ille vocatur qui applicatis omnib[us] regulis de contextu etc. unum tamen probet sensum.

In collatione locor[um] parallellor[um] in quo loco non raro unum locum cum altero ut pugnat vel sal. pugnare videmus - et hic transimus ad sic dictas

Antilogias

Si unus cum altero locus pugnat v[el] pugnare videt[ur] obtinet antilogia.

Quaestio itaq[ue] proponit[ur] possint ne dari in bibliis vere pugn-. Respondere possumus bibliis auctorem habere unicum principalem i.e. Spiritum S. a quo contradictio non possibile quidem e[st]. Insuper pugna vera e[st] ibi ubi [illegible] de eodem subjecto et eodem respectu adest affirmatio et negatio. Sed haec nullibi in bibliis exhiberi possunt.

Et si ad contradictiones hunc nix. apparentes et originem earum debemus ... claro dicendi modo.

Quoad 1um fontem ... ubi ... restitui potest concordia locorum quia error non potest tam facile corrigi ope critica ob solam antiquitatem operis. Tres ejusmodi antilogiae ex hoc fonte derivatae obtinent ibi ubi nri exhibent, quos Hebraei literis designant. Ac prim. cum facilius est permutatio unius litterae cum altera, facile ergo error ab amanuense committi potuerit.

eg III R. 4, 26, et II Par. 9, 25. 1o loco exhibet Salomon 40,000 ... habuisse ac eundem ... equor. 2o in loco ... 4,000. En antilogia! Sed si attendamus literam (4) cum ם (40) facile commutari potuisse per amanuensem.

Proin interpres Vulgatae correxit hos locos ponendo et II Par. 9,25 literam ם. Similiter I R. 13,1. filius unius anni erat Saul cum regnare coepisset.

En antilogia cum integra narratione ... in narratione biblica deprehendimus secundo ejus regni anno ejus filium Jonatham ducem exercituum fuisse, insuper et ante suam electionem Saul exhibet non ut infans, quem quaerendos ... patri ...

Itaq. error hic occurrit. Sed videamus: Cap. 12. agitur de bello Saul cum Ammonitis, quo narrato dicit 13,1. Filius unius anni erat Saul cum regnare coepisset quasi phrasis ista indicaret: unius anni imperium fuisse Saulum dum bellum cum Ammonitis gessit. Quod optime concordat cum loquendi modo ...

Et quod addit: Duobus autem annis regnavit super Israel. intelligendum est: facta quae post haec verba narrantur locum habuisse duobus annis regiminis ejus.

Quoad alterum fontem antilogiarum hic loci dividamus ratione materiae antilogias in dogmaticas, historicas et propheticas.

Quoad antilogias dogmaticas istae originem suam trahunt vel 1o ex minus pr... dicendi modo v 2o ex accomodatione seu similitudine.

Quoad 1um seqtes exhibent regulae antilogias tollendas.

1a Locus in quo obiter dogma aliquid attingit comparetur necesse est cum altero loco ubi doctrina haec clarius et ex professo tractatur. eg loci de bapt. ... et apud Matth. ... in fine. Act. 2,38: baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu. En locus in quo dogma de baptismo solum attingit, sed fusius tractat apud Matt. in fine, ubi Xstus mittens Aplos dixit eis: Euntes docete omnes gentes baptizantes etc. Si itaq. quis hos locos velut pugnantes nobis opposuerit, respondebimus non pugnare hos locos sed se invicem supplere et clarius explicare.

Similis huic primae regulae est regula sequens, Ille loc. obscurus conferatur cum claro. Eg I Tim. 2,14. Adam non est seductus mulier autem seducta in praevaricatione ejus. Locus obscurus est, tam non seducta dicit, quod contradicere videtur libro Geneseos narrationi. Sed si attendamus ad narrationem Geneseos revera obtinet differentia inter lapsum mulieris et viri:

Mulier seducta e tentatio[ne] diaboli, vir vero inductus e a muliere. Hinc in hanc differentiam alludit Paulus in sua ep[isto]la.

III^a regula. Loca in quibus tres per partes dogmata exhibentur, conferenda sunt simul ut plena notio evadat. De quo jam actum est.

§ Vidimus antilogias, quae originem suam debent accomodationi.

Quoad accomodat[ionem] observandum, quod viri experientia periti, probi, ita in sua ratione dicendi procedunt ad imbecillitatem audientium se accomodent, ut quidam descendant ad ipsorum captum. Ejusmodi accomodationibus usi sunt in specie scriptores F. N. imo ipse Xstus. Tamen ut recte videamus in quantum ejusmodi accomodationes scriptoribus et Jesu tribui possunt, distinguamus inter varia accomodationis genera.

1° Accomodatio moralis, quae nititur positio actionis licitae, etsi non praescriptae, vel omissio actionis alicuius non stricte a lege injunctae.

Ejusmodi moralem accomodationem commendat Paulus I Cor. 8,13. Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem. Exemplum habemus quoque in circumcisione Timothaei quem Paulus circumcisioni subjecit et posuit actionem non lege praescriptam quae in se licita fuit

H. B. 41. 41

Altera accomodatio, habita aequiparitione magistri ad docilitatem audientium se accomodantes. Ejusmodi accomodatio talis intendum erat Ap[ost]lis et Jesu agentibus cum populo non erudito. Hinc vidimus Xstum loqui per parabolas.

Ap[ost]los et Xstum

quamvis leviter falsa sidentio praetermittunt, ... aut non

F. XX 5/12 1860 a.

Hae postrema pars accomodationis est negativo dogmatica. eg Joan. 16,17. Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis sustinere modo.
Ex pedagogica accomodatio. Non integram doctrinam tradit. Imo quum post resurrectionem Jesu multi eum interrogant de fine mundi hujus, respondet Dominus indirecte sed: Non est vestrum scire tempora et momenta. Act. 1,6.
Accomodatio dialectica quum quis dicta alterius in alio sensu usurpat. Dicitur; quod sensus erat notus, eg non alligabis os bovi triturantis. Alio sensu et illo alio Paulus usurpat hoc verba. Hic adverti potest, quod Dominus et Ap[ost]li nunquam ex concessis argumentantur. ... eg I Kor. 15, 29. Alioquin quid facient qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt, ut quid baptizantur pro illis. Argumentatio hic ex concessis. Loquitur autem de resurrectione et quoniam ad sublevationem animae mortui hominis

His accomodationes severa occurrunt. Ut admittamus aliam speciem accomodationis quam inculcant nobis rationalistae persuadere non possumus: Semler fuit inventor accomodationis positivo-dogmaticae. Sed ratio interpretandi ope hujus accomodationis i. e. inventa et fundamento destituta. Semler a priori affirmat Christum et Aplos religionem tantum pure naturalem docere voluisse ac proin quum praejudicia quaedam Judaeis populo alte impressa hinc opus erat Christo et Apostolis tolerantia horum i. e. accomodatione positivo-dogmatica ut suam doctrinam illis persuaderent. Hic absoluta tolerantia et qua comprobantur errores gravissimi dogmatici.

Sed Quid autem intelligunt per errores? Respondent errores hos Judaeorum opiniones de Messia; resurrectione, angelis, diabolo etc. Haec omnia dogmata sunt gravissima. Haec omnia secundum Semlerum Christus docere non potuit quia fuerunt doctrinae religionis naturalis. Resp. Si ratione docendi Christi videmus quidem Christum non ter impugnasse eg. de adventu Messiae sed impugnabat opiniones falsas de terreno regno Messiae. Et si hanc impugnat, certe impugnasset et illam. Videmus Christum abrogare legalia, quid Christo in tempore non placebat Judaeos fuerunt. Si haec impugnaret Christus et Apli, certe impugnaret resurrectionem, eo magis, quod Saducaei potentiores erant in populo, qui non credebant resurrectionem corporum. ~~impugnaret~~

Sed non solum Christus non impugnat has veritates sed ipse saepius inculcat eas ad mentem auditorum et ei provocat non fecisset. Hinc neque dari potest in his veritatibus locus accomodationi positivo-dogmaticae. Praeter hanc rationem Semleri superstruit suam opinionem Semlerus. Semler provocat ad confirmationem ejus ad 1 Cor. 2, 6. Sapientiam autem loquimur inter perfectos: ... loquimur sapientiam in mysterio. En accomodatio haec commendata, juxta Semler. 1 Cor. 3, 1. Ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tanquam parvulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam. Sed uterque ille textus optime applicari potest illi quid de accomodatione paedagogica protulimus. Hic commendat ille ordo docendi in quo faciliora praemittuntur difficilioribus. Ulterius provocat Semlerus ad Ep. ad 1 Cor. 9, 20-22. „Et factus sum Judaeis tanquam Judaeus, ut Judaeos lucrarer."

En optimus naturalista fuit S. Paulus, ait Semlerus, et citat ulteriora verba: „iis qui sub lege sunt, quasi sub lege essem (cum ipse non essem sub lege), ut eos qui sub lege erant lucrifacerem; iis qui sine lege erant, tanquam sine lege essem, (cum sine lege Dei non essem: sed in lege essem Christi), ut lucrifacerem eos qui sine lege erant." Tamen si locus iste spectatur in contextu suo cum antecedentibus et consequentibus apparebit Paulum loqui simpliciter de modo conversandi inter Judaeos et paganos. Non vero de accomodatione positive dogmatica. Inter Judaeos dicit se legibus Judaicis seipsum submisisse ac si teneretur lege – inter paganos absque observatione legis mosaicae vixisse, ac si non obligatus ad eam servandam.

Si ab hac defensione Semleri nostrae sententiae contra transeamus ad oppugnandum Semlerum, nequidem admittenda hae accomodatione cogitari potest.

Nam si attendamus Christi agendi rationem, accomodatio illa reiicienda erit. Si enim Christus passus est potius ut alii scandalum acciperent inde, ut apostoli eum derelinquerent, quam ut doctrinam suam mitigaret, nihil in veritate mutavit sed palam protulit, ut quum agit de Sacramento Corporis sui Joan. 6,51–70. Similiter Mat. 26,63 sq. interrogatus a Caipha, num esset Christus, certe non esset confessus se esse Christum, quum hac ratione potuisset vitam suam salvam facere, et blasphemiam devitaret.

Apostolis quoque Christus inculcat, ut doctrinam suam intrepide profiteantur, non vero ut hac accomodatione Semleri uterentur. Quomodo autem se gesserint Apostoli notum est ex Actis et Historia Ecclesiastica. Notum est, eos vocatos in judicium respondisse: obedire magis oportet Deo quam hominibus.

Sed ex concessis quoque ratiocinii supponamus Christum et Apostolos fuisse deos naturalis religionis, videmus Deum miraculis confirmantem doctrinam ab Apostolis praedicatam, quod si re vera crederetur, esset hypocrysis pura, adeoque Deus ipse neque tantum comprobaret miraculis.

Insuper ipsa conscientia recta et ratio naturalis suadet, Christum non potuisse uti hac accomodatione. Nam ratio naturalis et conscientia recta suadent, non esse usurpanda media mala, ad bonum aliquod obtinendum. Media autem hic essent tolerantia superstitionis popularis.

Quamvis itaque respuimus accomodationem Semleri, nihilominus alteras commemoratas a nobis admittimus. Sed distinguenda sunt loca ubi concedenda est aliqua harum, ubi autem negari debet accomodatio.

Indicia absentis accomodationis sunt sequentia.

1º Ubi sententiam loquens scribens defendit eam contra adversariorum objectiones.

2º Indicii Quum autor non provocatus sed sua sponte aliquam veritatem tractat.

3º Ubi ex professo et ex incidentia materiae tractat.

4. Ubi pars doctrinae quae traditur cum integra doctrina intime cohaeret. Pars haec absolute est plata.

5. Ubi doctrina est nova, et ubi proinde nulla occasio erat accomodandi doctrinae jam exstanti.

6. Ubi doctrina quaedam coram diversis hominibus profertur eadem, jam est signum absolutae veritatis.

Indicia vero, quae si non necessario arguunt accomodationem hic esse, sed probabilem saltem, sunt:

1º Ubi initi de legibus disciplinaribus sermo est, ut Act. 15. cum Concilium Hierosolymitanum decretum tulit de sanguine non comedendo

2° Ubi quis in causa aliqua versat doctrina probanda, et ex concessis argumentat. Sed hic distinguendum inter ipsam probationem et inter id quod standum suscibit. Prior sit accomodatio esse potest, sed quod probat non. Eg. Ut Resurrectionem mortuorum probet S. Paulus, concedit validum esse baptisma pro mortuis.
3° Praecipue accomodatione locutiones bene potest in refutatione ubi necessario non cogit refutans sententiam suam manifestare.
eg. Mat. 12, 28. Jesus retundens calumniam Judaeorum qui in nomine Beelzebub daemonia ejicere respondet filii vestri in quo ejiciunt. Non integram veritatem profert, neque ex hoc dicto derivari potest Dnum in Belzebub ejicere — sed finis erat ejus demonstrare: si filiis vestris potestatem ejiciendi daemonia in Dei nomine non negatis, cur mihi negatis.
4° Dictiones quaedam Christi, quas auditores acceipiebant plus tribuentes eis quam oportet, adnumerari possunt accomodationibus ejusmodi.

XXI 6/12 1860 r.

~~Antilogiis vatibus posse~~ ~~e accomodatio~~ 5° Quando quis ita interrogatus est ut sententiam suam non tenet aperte manifestare. Eg. Vesy loquitur Mat. 19, 9. „Quicumque ~~suam~~ dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem et aliam duxerit, moechatur: et qui dimissam duxerit, moechatur". Ex eo videt firmare divortium adulterii causa — sed si attendamus respondisse Christum relate ad legem Mosaicam ~~quam~~ cujus mentem usurt ~~i~~ etenim de lege Moysis interrogabatur — ~~non ex causa~~

In qua ~~concludendo e sermone~~ ~~de accomodatione~~ accomodatio quam est quaedam exceptio a communi ratione loquendi, hinc praesupponendum tantum ex sacra mente loqui et accomodationis possibilitatem judicari nisi posse ope integri contextus. Itaque nullibi a priori accomodationem admittere debemus.
Propter accomodationem, quae est una ex causis antilogiarum, sequitur in omnes linguarum orientalium, i.e. in nostris linguis, in quas biblia translata sunt. eg. Luc. 14, 26. „Qui venit ad me et non odit patrem suum, et matrem et uxorem, et filios et fratres, et sorores adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus." Christus ipse quae cara sunt homini et commendat odium erga illos ~~ubi~~ ~~erga~~ quos alibi amor inculcat. Ita antilogia est — sed haec solvi potest attendendo ad vocis hujus significationem et ad Mat. 10, 37. „Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus: et qui amat filium aut filiam super me non est me dignus". Hinc non innuit odium absolutum, sed gradus charitatis Christum esse plus diligendum quam patrem etc. Hinc hujus non odisse sed per minus amare est interpretandum.
Similiter Esau odio habui i.e. minore amore prosecutus sum. — Joan. 12, 25. Qui odit animam suam... i.e. qui hic parum...
Antilogiae oriuntur ex diversa significatione ejusdem vocabuli etiam in nostris linguis. Sic Gen. Deus tentat Abrahamum — Exod. tentat Israelitas. — Et Jac. 1, 13-14. Dicit: „Nemo, cum tentatur, dicat quoniam a Deo tentatur: Deus enim intentator malorum est: ipse autem neminem tentat. Unusquisque vero tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus". Hinc apparet antilogia. Sed si attendamus ad significationem tentationis antilogia evanescet. Nam tentare in uno sensu significat probare, in alio inducere ad malum.

Discrimen hoc et in modernis linguis obtinet.

Deinde diversum consilium antilogiis originem dat. Si accipiamus epistolas S. Pauli et conferamus ea quae scripsit ad Rom. cum iis quae scripsit ad Galatas, antilogiam apparentem nobis videbit. Hic et illic vituperat observationem legalium sed diverso modo. Hic fortius illic lenius. Ex historia constat quod relato fuerit illorum qui ex Judaeis conversi sunt ad Christi religionem, alii observationem legalium restringebant ad Judaeos ex Judaeis conversos, alii autem etiam ad gentes extendebant adeo ut absque eorum observatione salutem obtineri non posse dicerent.

Quemadmodum consilia ita et [illegible]. ac proin gradus scientiae revelatae est origo antilogiarum apparentium. [illegible]. Enim revelatio maior est relative ad aetatem. In novo Foedere major est gradus quam in Veteri ubi rudior et asperior tractandi populum Hebraeum ratio erat necessaria.

Nonnunquam antilogiae oriuntur ex diversitate rei, quae vel iisdem vel fere iisdem referuntur vocabulis seu sententiis. Sic eg. Ezechiel. 18 20 legit filium non luere peccata patris. Exodi vero 20, 5.: "Ego sum Deus tuus fortis zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios in tertiam et quartam generationem eorum, qui oderunt me." ~~Lotes~~, ~~exhibet~~ Sed Ezechiel dicit de iustitia hominum, ~~filius~~ "Quare non portavit filius iniquitatem patris? Videlicet, quia filius iudicium et iustitiam operatus est, vivet vita. Anima quae peccaverit, ipsa morietur: filius non portabit iniquitatem patris, et pater non portabit iniquitatem filii." ~~[illegible]~~ Moyses vero loquitur de justitia divina, quia ob peccata patrum in filiis vindicat. ~~Ut~~ eg. Sicut ~~in~~ lepra transmittitur in posteros usque ad 3am et 4am generationem ita et parentes in malitia [illegible]

tes in politicis transmittunt receptionem poenae posteris suis. ~~[illegible]~~

Antilogiae historicae.

Causae harum antilogiarum variae esse possunt:

Primo loco ponimus causam quem, diversum modum narrandi qui; quod obtinet in scriptoribus nostris, nil mirum, nam fuerunt rudes et scripserunt ut scriptores populares. Si in scriptoribus classicis invenimus diversum modum narrandi et hoc nos non offendit, ita nec offendere nos debet diversitas narrandi scriptorum sacrorum.

eg. si sumamus Marcum et Joannem, quorum primus narrat hora 6a Jesum emisisse spiritum, alter vero hora tertia. S. Joannes fuit testis ocularis, praesens erat ad crucem; sed Lucae fides minime est denegandu. Itaque si attendamus Hebraeis horam 6am et 3am fuisse duo extrema antilogia dispar[et] ~~[illegible]~~ quas recipiebat ad initium passionis Joannes vero finem ejus.

Mat. 27, 44. "Id ipsum autem et latrones, qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei" in numero plurali ait. Lucas autem 23,39. "Unus autem de iis qui pendebant latronibus, blasphemabat eum, dicens: Si tu es Christus, salvum fac temetipsum, et nos." Sed cum S. Hieronymo et Chrysostomo explicare possumus. Initio passionis utrumque latronem blasphemasse Jesum, sed unus resipuit, alter vero ulterius blasphemabat. Itaque alter initium alter finem actionis describit. Sed etiam explicari potest quod in Mat. 27,44 utitur synecdocha, qua numerus pluralis pro singulari, totum pro parte. Sumitur et hac synecdocha utitur. Unus autem ait: Hodie mecum eris in

paradiso. Att ille ꝗ integer [latro]
transiturq erat in paradisum. Tamen Dñus cum toto allequit.
Similiter Xtus dixit se tres dies et tres noctes permansurum in visceribus terræ tamen ita non fuisse historia resurrectionis testat. Sed attendendum quod sumit pars pro toto. Hoc probat Esth. 4,15. "Vade congrega oēs Judeos, quos in Susan reperēris, et orate pro me. Non comedatis et n̄ bibatis tribus diebus, et tribus noctibus."
Tres noctes et dies tres jejunabat. Sed quomodo hi tres dies et 3 noctes ē intelligendi, patet ex seqti 5,1. "Tertio autem die induta ē Esther regalibus vestimentis, et stetit in atrio domus regis." Proinde tertia die jam cessavit jejunium.
Similiter ex eadem parte narratione evangelii et Actor. habemus de Juda. Mat. 27,3. legimus eum pœnitentia ductum, retulisse triginta argenteos principibus sacerdotum...
et Act. 1,18. legit Judas possedisse agrum de iniquitate sua. Juxta Mat. 27,3. ꝗ potuit Judas possedere agrum quia pecuniam restituit, et postea se suspendit. -
Hic ē antichresis, seu figura, qua qui
Pecunia erat Judæ, et sacerdotes noluerunt eam acceptare sed emerunt agrum, cujus possessio per antichresim tribuitur Judæ.
Ut videamus quam negligentes ē Judæi in determinando tempore, possumus sumere quamvis hoc n̄ ē ab illo consilio locum Exod.... ubi Dñus Hebræi de nocte exire ... actio, exclusive vespere paratæ ... vero a tertia die phase peracta. - Sed hæc ultima narratio et completa nam vespere fuit prepa ratio ad exitum - nocte fuit occisio primogenitor. Aegyptiorum - adeoq Judæi tandem egressi tempore vero diurno demum Aegyptum reliquerunt.
Præter diversum modum narrationis, etiam consilium diversum tam in historicis quam in dogmaticis locum antilogiæ dare potest. Sic ex. si conferamus Matthæi Evangelium cum Evangelio Joannis videbimus differentiam in ordine et materia. Sed si attendamus ē Matthæi consilium fuisse probare, Xtum esse verum Messiam - hinc ꝗ curat ordinem chronologicum ~~et diversis in locis hisce~~ et in oibus factis videt impleta vaticinia. Joannis vero, ut ipse fatetur, consilium erat ostendere divinitatem Jesu Xsti - preterea scripsit ultimus ex Evangelistis adeoq facta etsi gravia, quoniam a precedentibus evangelistis ē relata, ille omittit.

P. XXIII. D. 12. 1860 r.

Mat. 8,5. accessit ad Xtum centurio ... vero Lucæ mittit ad eum seniores, ver. 6. misit amicos.
Antiqui difficultatem hanc explicantes interpretati sunt juxta illud: "Quid per alios facit per se facere censetur" et proinde ... respectu dicti scripsisse Matthæum. Quamvis narrationi Lucæ prima pars tribuenda sit et Matthæus vera scripsit.
Hoc vero explicamus per diversum consilium. Nam Lucas gentilibus scribens voluit demonstrare fidem et humilitatem centurionis qui ... alienus ... amicos Judæos ... mittit ad Xtum ipse ꝗ audens. Matthæo minime cura erat minutias ... [illegible] libere ... factorum solam ... tiam ... pro

Nam si ex diverso ordine nar-rationis captarent antilogia in biblicis libris essent. Sed tamen hic ordo minime contradictionem involvit.

Ubi vero quae antilogias spectandum est an revera adsit antilogia i. e. num revera scriptor inspiratus alii scripto inspirato contradicat ~~respiciat~~; nam potest hic contradicere persona introducta per scriptum sacrum non ipse scriptor inspiratus.

eg. Act. 7, 14. S. Stephanus dicit: „Mittens autem Joseph accersivit Jacob patrem suum et omnem cognationem suam in animabus septuaginta quinque“ ~~Nobis 75 animae~~ Gen. 46, 27. Ex. 1, 5. Deut. 10, 22 apparet personas 70 solum.

En contradictio videtur inter Actus Apostolorum et Pentateuchum. Non nos negantes hic antilogiam dicimus S. Stephanum non fuisse inspiratum et Lucam ejus solum verba adducit. S. Stephanus numerum hunc sumpsit ex 70 interpretibus.

Circa antilogias prophetiras p[illegible] ... ex antilogia [illegible] responsio [illegible] ... Secunda illa regula ... pro tollendis antilogiis observandum prophetas saepe minitari i. e. praedicere futura sub conditione si animum Hebraei non immutaverint. Sed Israelitis eodem optime haec ratio futura praedicendi nota erat ut patet ex Jer. Populus indignatus contra Jeremiam postulat eum ad mortem a senioribus et sacerdotibus respondent

Hac ratione indicant mutatum consilium Dni (certe non ea ratione qua homines mutant suum consilium). Si non omnino respondet ordo vaticinior. ordini factorum supponimus ibi nexum esse aptum, quo distantia conjungitur cum propinquioribus.

Et hac ratione non raro in eodem objecto diversa praedicantur. In prophetis non raro de eodem objecto diversa occurrunt vaticinia

eg. de populo Hebraeo quidam proferunt gloriosa alia humilia et similiter de Xto. Ejusmodi praedictiones minime sunt antilo.

Eg. ~~Stat. gloriosus Judaeus~~ sed solum repraesentat et populum hebraeum et diversa tempora ... Prophetae ut orientales nunquam utuntur stylo luxurianti — ac proin ipsorum phantasiae et inde poetico multa sunt tribuenda non vero omnia stricte ad argumentum rationis referenda

Eg. Is. 34, 4. Et tabescet omnis militia caelorum, et complicabuntur sicut liber caeli: et omnis militia eorum defluet sicut defluit folium de vinea et de ficu." ~~Apoc. 6, 14~~ Apoc. 6, 12... Et vidi cum aperuisset sigillum sextum: et ecce terrae motus magnus factus est, et sol factus est niger tamquam saccus cilicinus et luna facta est tota sicut sanguis: et stellae de caelo ceciderunt super terram... et caelum recessit, sicut liber involutus ... [illegible] ... [illegible] ... [illegible] accidentiae.

[illegible] ... [illegible] ... Różnym sposobem [illegible] przedstawiana; któreście [illegible] ...

Ztąd biorę dowód iżko prawdzie objawionej nie mówią, że prawda jest jedna, że każda jednakowo musi być ścisła ... Teraz my [illegible] treść i różność form przypisujemy indywidualności pisarzów, których Bóg użył. Protestanci zaś w tym celu zajmują się analizą Pisma św. a to w tym celu jedynie, aby upatrzeć coś nie boskiego. Lecz sprzeczny ... w których brania prawdy ~~upatrują racjonaliści~~ ~~w Ewangelii~~ różność w różnych okolicznościach ... jak Strauss.

Sectio tertia

De conditione logica

Conditionis ... nobis distinguitur alia externa alia interna. Agendum itaq primum de conditione externa.

Per conditionem externam intelligimus hic omnia, quae quamvis extra animum loquentis posita sint, vim tamen in animi ... in animi sensum ac proinde in orationem, huncque motum animi manifestantem vim habuerunt ita ut vis orationis hujus sensus assequi possit ... ejusmodi adjuncta externa attenderet.

Jam ex hac definitione conditionis externae ipsius et necessitas et utilitas patet.

Huc spectant adjuncta sequentia:

1° Aetas, patria et lingua loquentis. Quod quanta sit gravitas in se patet ... aetata fuerat loquentis ... momenti ... et facta in intelligendo sensu eorum quae scripta sunt a scriptore inspirato.

patet ~~sed~~ ex multis locis, eq. Paulus in epistola ad Galatas defendit suum Apostolatum et ita quidem ut se nimium extollere videatur. Sed si attendamus cum accuratione, fuisse ab inimicis quasi praedicasset doctrinam ipsius Christi, nunc perspiciemus necesse ipsi fuisse ~~fuit~~ demonstrare sese, quasi prae ceteris Apostolis praeeminentem fuisse ... ab ipso Christo electum, data et facta ... inspiratio ... partim ex Patribus antiquissimis ... in quem scripta ... eos spectant primum ... Christos et Aplos ipsos.

Huc spectant gestus et pronuntiatio tonus. Cognito utroq in raro ... evanescit ... obscuritas, in explicando sensu sacrae scripturae. (eq. ponamus) Textum profanum haec verba: Solvite templum hoc ... digito ~~et~~ pectus suum indicasse. Aut ponamus ~~Christum~~ Christum in lande Galileae mihi voce haec verba: Quid mihi et tibi mulier? (profecto et intelligemus facile sensum ...) Protestantem ... tem ostatniem gorszą się, że Christus nie uszanował matki. Przyczyna rzecz – że my w których nawet karzą ... jaj bałwochwalstwo nie ... Boskiej, nie odrzucimy się, a oni się ... tak! ~~Chrst to nazywa~~ ~~mówiąc~~ ~~rzekł~~ ~~nie jako~~ ~~to samo~~ ~~diat~~ „Mulier" znaczy tak ... co ... „Matko!" i tak krzyżu nawet mówi Christus „Mulier ecce filius tuus".

H. 63. 13.

C. XXIII d. 13/12 1860.

Cum tamen in ubivis a ma nifesti gestus ex ipsa enun ciatione colligendum, quinam gestus enunciationem comitatus fuerit.

Simil. Mat. ubi describit ... et gestus ex par te ...

... loci pauci ubi deter minatus gestus plerumque ex contextu colligendi. eg. Jo. 1, 36. ... quum haec verba: Ecce agnus Dei pro ferret digito indicasse Christum, ut patet ex contextu. Cavendum tamen ... in re absque sufficienti ratione statuatur ... ubi absque solidis motivis statuitur ... salsa interpretatio oriri potest. Mt. "Ecce virgo conci piet." Profitens. Usenbichl supponit hoc effatum ... gesto junctum fuisse et ... digito indicasse mulierem ... parituram ... ipsa ... Usenbichl a. 1777 ... dissertationem ubi conat pro bare hanc esse suam sententiam. Verum dissertatio ista damnata e a ... et ipse ... relegatus ... interpretandi sacra ...

Non raro etiam ex cha racteris loquentis perspicitur ... sententia pronuntiata ... "Quid mihi et tibi mulier?" ... ex charactere Christi suppo nimus Tonum mitem.

Similiter ex contextu oratio nis, gestus praesupponi potest ... oculis ad coelum ...

Duplicem Conditio interna per quam intelligimus ea ... in animo ipso loqu. sita, ita animi sensus, animi motus, ac proin in orationem hos animi sensus et motus exprimentes influunt, ut absque illis neque sensus dictorum neque etiam dicendi modi assequi possent.

Definitio conditionis internae differt a definitione conditionis externae, quia haec de iis quae extra mentem hominis illa vero de iis quae intra animum sunt sita agit. Quoad consequentias conceptis vero = eaedem. Si enim demonstrata est necessitas cognitionis conditionis externae eo ipso demonstrata est quoque neces sitas cognoscendi conditionis internae. Huc refert: consilium, affectus animi loquentis, character personarum loquentium vel scri ptoris et cultura animi lo quentis vel scribentis.

Consilium in ... in quo quis praesentem agens actione sua assequi vult, etc. Sim consilium loquentis est id quod lo quens oratione sua assequi vult.

Consilium in bibliis est 2° 1° commune omnium librorum sacrorum 2°. particulare sin gulorum librorum biblicorum. Particulare dividitur in consi lium ... universi libri et in consilium speciale, quod in una alterave parte libri ali cujus prosequitur.

Consilium commune sacrorum librorum fuit enarrare a Christo instituta pro gratia Dei, quae praepa rabant homines ... adventum Dei et quae hunc adventum praedicerent indicarent. Consilium vero librorum N. Foederis est pro re data enarrare quomodo haec, quae in libris V. T. pre dicta habentur, suo tempore impleta.

Concilium particulare potē esse v. didacticum – v. historicum v. historico-didacticum vel poeticum.

Didacticum ē ibi ubi auctor doctorem agit, veritatem inculcando; hinc dogmaticum ejus, vocat hoc consilium.

Historicum ubi facta et res gestae exhibentur. Historico-dogmaticum consilium, quod idem dicit

Historico-didacticum ē illud quo ope historiae veritas quaedam docetur. Concilium poeticum, ubi scriptor pio animo commotus sua pia sensa vult manifestare aliisq inculcare.

III. Commodo et cognito consilio perspici possunt sequentes regulae attendendae.

1° Si solius naturae consilii in se spectati ratio habeatur regula est:

1° Sensus contrarius in recto sano consilio n̄ vero n̄ ē admittendus.

Valor hujus regulae ē negativus, sed inservit ad ineptas interpretationes detegendas et sensum profundiorem inveniendum.

eg. Ezechiel jubet parietem transfodere et vasa argentea et implateam asportare. Actio nisi ti simuli... ter insipienter... imposita... sed nec quem ... de scriptoribus sacris respondent consilio semper... acter fuisse ita et hic actionem hanc esse tropicam et ad aliquid alius significandum inservire intelligitur. Actio haec significat, muros Hierusalem transfodiendos et urbem diripiendam esse.

Idem: „Sume tibi uxorem fornicationum." Si n̄ admittemus actionem symbolicam, narrationem. n̄ verò ipsum actum esse multis difficultatibus involvere... et interpretatio verbalis periculosa esset.

2° Spectato hoc consilio in concreto – quatenus in bibliis adē: quum scimus, quale ē commune consilium bibliorum, eo ipso scimus quid in eis n̄ sit quaerendum. – Sic[illegible] n̄ ē quaerendum in bibliis completum systema illius doctrinae nam scriptores sacri pro re nata exponunt veritates.

Haec regula ē contra Protestantes qui traditionem respuentes, omnia dogmata effatis biblicis confirmare conantur.

3° Non ē quaerendum astronomicorum physicorum, geographicorum etc. aenigmatum solutio. Ea propter si quae nos offendere videntur respectu scientiae naturae, haec n̄ praetermittenda, nam consilium commune se extendit eousque ut veritates naturae nobis manifestet.

Consilium vero particulare tam ē quam speciale docet quae dictio pro tropica, et pro propria sit sumenda. Haec alibi determinavimus. nimirum ibi esse dictionem tropicam, ubi dictio varia – ubi autem dictio constanter occurrit ibi n̄ tropice sed propriè ē accipienda.

His autem addimus alias huc spectantes regulas:

Quoties consilium ē didacticum, v. historicum – v. historico-dogmaticum, toties dictum praesupponitur proprium n̄ tropicum. Eis enim auctor interest ē terminis translatis certe n̄ alis uti iis quae usu terminorum propriorum vim induerint.

eg. Mat. Euntes docete omnes gentes baptisantes eos in nomine Patris ...

Hic n̄ de baptismo sensu translato ē intelligendum sed de ablutione, nam [illegible] erat in docendo.

Item Joan. Accipite Spiritum S. ..

Non populum sed intimos amicos suos, interiorem doctrinam eis tradendo, alloquit. aoproin [illegible] tropice sed proprie.
Consilio poetico facillime tropi admittunt et figurata dicendi ratio.

Perpendamus commoda specialis consilii, quod prosequit parte aliqua alicuj libri: — Ratio huj consilii — praestat commodum illud, quod determinamus [illegible] quae essentialias in libro aliquo, et quae ad vero ornatum spectant. Partes orationis, quae ad consilium auctoris spectant sunt essentiales. Partes hae in explicando sensu praetermitti non poss. sed quae ad essentiam non pertinent hae praetermitti possunt. Eg consilium parabolae de filio prodigo fuit indicare clementiam Dni et miseriam hominis a Deo remoti. Hinc quid intelligendum per siliquas, porcos, determinare minime ad rem pertinet. Ideoq hae minutiae in mente leporis aperiendo omittunt — quam quam inservire poss ad morales accomodationes ad sensum consequentem.
Consilium ocet quousque tenemus, sententiae extendendas v coarctandas ut plenam mens. legis assequeremur. Regulae hujus usus est eximius est 39. c Mat. 1, autem generatio sic erat..

et v. 25 idem loquitur et non cognos. donec. Scriptor sacer innuit hic eum velle solum agere de hoc quod ante nativitatem Xsti factum est non vero quae post nativitatem Xsti relate ad conjugium Mariae cum Joseph accidebant. a

Similiter Mat. appellat Jesum Nostrum primogenitum, [illegible] sed non relate ad alios filios Mariae — Nam Matthaeo minime consilium fuit demonstrare virginitatem Mariae post nativitatem Xsti, sed ostendere impletum esse vaticinium: Ecce virgo concipiet.. colligit Consilium auctoris 6 manifestatione sive directa — sive indirecta scriptoris. Directe ibi manifestat consilium ubi auctor illud expresse indicat. ut Luc.
v etiam manifestat in fine opusculi sui consilium ut Joannes Haec scripta sunt ut credatis..

Demonstrare Xstum esse Filium Dei suum consilium fuisse manifestat.

Sed non ubivis locorum occurrit manifestatio directa sed indirecta et quidem pluribus adnotationibus pragmaticis quae simul collectae concludere permittunt quod fuerit consilium auctoris.
Hanc regulam verissimam dicimus, quia ibi ubi manifeste indicat consilium
6

ōia facta eo collimant, ut
men probet, id quod ab aucto-
re ē intentum. Ita quoq; con-
cludimus et de libris ubi in mani-
festatem directe consignatur.
Eg Libri Regum et Chronic.
Consilium Dei minime e
manifestatum directe. Sed
indirecte illud manifestat
ānotationibus ad mortem cujus-
libet regis. Nam ibi
ānotat; regem hunc et illum
obiisse in pace, si bonus erat.
vel contra.
Ex his itaq; ānotationibus
credimus Consilium Dei ipso
auctoris indicare, ōia debe-
re pendere a forma re-
giminis Theocratica et
Judeos tunc nisi bona a Deo
expectare posse si [struck: hu] Ejus
regimini pareant.

P. XXIV. 12/[?] 1860.

H. B. 1. II ... Kotek

P. I d. 23. 1861.

Diximus sensum aperiri debere per usum loquendi, contextum, et conditionem scriptoris, de qua ultima ex parte egimus. De conditione externa, interna, consilio. Nunc agendum nobis ulterius ex quo consilium colligatur. Consilium colligitur ex materia substrata.

Mat. substr. dicimus dicta singula orationis et facta quatenus ad exprimendam principalem sententiam (seu consilium).

Hac definitio innuit, nos pervenire posse ad consilium aperiendum — nam principalis sententia est consilium ipsum.

Consilium panditur ex occasione sermonis. Ad scribendum enim et loquendum movemur quibusdam circumstantiis externis, e.g. indigentiis etc.

Quicunque scriptor fuit quibusdam circumstantiis motus ad librum suum edendum ut videbimus in epla ad Corinthios.

Maxima differentia occurrit nobis in psalmis explicandis, si in... de fit, quod occasio non latet.

Ad conditionem internam non solum consilium, sed etiam affectus animi pertinent. Per illos affectus intelligimus tranquilliorem, et fortius motum animum humanum tempore quo verba facit.

Talis status multam vim habet ad orationem. Ita enim in scriptis si ... stricte est sumenda causa, quod vehementior fuerit status animi scriptoris orientalium natura poetica, et phantasiae idem tribuendum. e.g. Job. 3. Postquam Job aperit os sequuntur verba Jobi vehementiam significantia.

Verba haec sunt quasi desperantis, et blasphemantis, sed Job orientalis vividissimo animo instructus et gravibus calamitatibus pressus, et hac proin blasphemia hic adesse non poterat, et Spiritus S. eam non invenit, dum legimus Job. 41,7.

S. Thomas in laudatum superius locum ait: „Non animi sentientis sed naturae haec sunt verba."

Affectuum illorum ratione habita determinare possumus vim verborum adhibitorum e.g. Joan. 20,15. Mulier quid ploras

Maria

Quam vim haec vocum quisque intelliget qui rationem habet affectuum quibus movebatur Jesus et Maria. Hinc etiam partes determinari possunt etiamsi non essent indicati ab evangelista statim scribens verbis.

Quinam fuerit sensus verborum Thomae Joan. „Dominus meus et Deus meus" eadem ratione explicari potest ex affectu. Quae animi dispositio fuerit scriptoris unde cognoscendum? 1° Ex aperta manifestatione scriptoris e.g. Joan. exhibet statum animi Mariae ad sepulcrum Lazari.

Sed saepius aliunde colligendum est nobis quinam fuerint affectus animi.

Ex. si voces et adiectiva ut supra indicant vehementiorem animi affectum.

Ratio hujus patet ex psy-
chologia. Nam si res, qui-
bus animus movetur qui-
cunque alior facilius - alior non ita.
2° Ex charactere personae
agentis sive loquentis.
Character est praedominans
animi tum intellectus
tum voluntatis directio,
juxta quam hac et non a-
liq ratione cogitamus, item
hac ratione et non alia
agimus. Haec directio
sive indole nobis innata
sive arte et principi-
is scientificis sive utroque
acquiritur.
Majoris et amplioris ca-
pacitatis characteris cogni-
tionem 1° cognoscimus rati-
onem cur quis agit
sic ea ratio cur Pe-
trus agit explicatur
charactere quem habuit
ante ascensionem Spiri-
tus S. Fuit vivacis in-
veritatis cupidus, regnique coelestium
genii - unde Luc. 5, 1-8. tem-
pore miraculosae capturae
piscium, solus Petrus
in genua procidit ante Jesum.
Similiter cum Jesus loque-
batur Joan. 6,68. de Sancta
Eucharistia, pluribus vide-
batur sermo durus. At
Petrus resp.

"Hanc sententiam plur. ...
protulerat primus ex di-
scipulis variis in locis.
Similiter quum vidisset
Jesum in ora lacus am-
bulantem Mat. petit.
~~...~~ jube me ad te veni-
re"

Ad cantum galli amare
flevit subito conversus.
Widzimy stąd że wiele jest
w rozdziałach naszych, wzglę-
dów Moralatywnych - jedno
drugiem się objaśnia - np
texta charakterum osób,
a charaktery osób z textów.
Tym więc sposobem biblję
objaśniamy biblją, ale nie
wykładzinie biblją, jak robią
protestanci - używamy do
tego także tradycye et Spi-
ritum vivificantem. Cziam-
lo do charakteru osoby, to o ile mo-
żemy go zebrać szczegółowo
z różnych miejsc, o tyle ma-
my go lepiej zdeterminowanym. Trzeba tu być ostroż-
nym jednak i nie bardzo wie-
rzyć autorom nowszym.
Tak np Lapefigue w Historyi
~~Kościoła~~ 4ch pierwszych
wieków przedstawia charak-
tery apostołów oparte na
textach pisma S. ale prze-
kręconych. Celem bowiem
jego było wykazać, żeby-
li zawsze komunistami
że tak jak on jest komu-
nista, i socyalista.

C. II d. 24 1861.

W tym celu wystawia Kościół
jako gminę, na socyalistow-
skich prawach, opartą. Stoi
na jej czele S. Piotr - głów-
ną także rolę S. Paweł, i Ła-
rek i Jan. Piotr jest repre-
zentantem ludu, demokratą,
Łukasz wyrazem postępu,
ludowej komunisty, naj
zacięższym, tego ostatnie-
go dowodzi stanowisko Sa-
tiran.

S. Paweł jest filozof popularny, wiążący się do pojęcia ludu. S. Marek jest [illegible] umiejętnością praktyczną dla wszystkich przystępną. S. Jan poezyą, rozsiewa między ludem pojęcia mocniejsze i filozoficzne. Nie mają Oni na celu zbawienia, ale po prostu Kościół jest gminą cywilną. Ale powiadamy że przykład wziąłby z Act. okaźnik mitości rozmnożenia swych dóbr. Do [illegible] nie było prawem [illegible], albowiem za [illegible] ukarał Ananiasza i Safirę, i mówi:

A. i mogłeś zatrzymać jeżeli ci się podobało. nikt nie przymuszało do tego. S. Paweł rzeczywiście filozofię popularyzował, jeżeli filozofią nazwiemy najwyższe prawdy objawione. Jeżeli zatem używa niekiedy [illegible] filozoficzny to jest to co omnibus omnia factus sum. Co o Marku powiedziano to i o innych Apostołach można powiedzieć do jakiego kol- wiek pojmowanie do [illegible]ny. - W. Jana rzeczywiście żywioł na teleniczny(?) [illegible] także w formie poe- tyckiej - ale nie był filo- w znaczeniu filozofa -

Ad culturam intellectualem intelligimus sentiendi et cogitandi rationem, et rationem manifestandi sensa sua et cogitata. Itaque duplici respectu considerari potest culturam humanam: 1° in quantum cultura illa influit in materiam et 2° in quantum cultura intellectualis influit in formam dicendi et scribendi.

Quoad 1° Respectu hujus culturae vocum formulae et sententiae quae in se vagae sunt, sensus determinatur.

ex. βασιλεία τοῦ Θεοῦ - τῶν οὐρανῶν - τοῦ Χριστοῦ in se vaga et late valde patet. Recurrendum itaque ad culturam spiritualem loquentis. Quis haec pronunciaverat. Judaeus? Graecus? doctus? etc. Judaei et qui utebantur hac expressione sed significatio erat ipsis diversa. Hebraei regnum coeleste erat regnum Messianicum cum potentia temporali ac proinde in quo summo cum gaudiis fruentur. Ita plebs intelligebat. Item intelligebant optimates Hebraei. In quantum autem haec formula Jesus in ore Dei(?), et [illegible] significat institutum spirituale in quo jam in his terris homo per ipsam charitatem beatus incipit esse et in futuro saeculo beatitudine fruetur. Proinde et in hac terra et in coelo beatitudo regnabit.

2. Ratio dictorum et factorum perspicitur. Ita ex. Quare proposuerint pharisæi quæstionem Mat. 22,15. num licet dare censum Cæsari? ratione habita indolis pharisæorum et Herodianorum facile determinabitur.
3º Definit, num dicta quædam gnomica proferentium præcepta absolute an conditionate intelligenda. Etiam sententias gnomicas proferunt absolute. Proinde hic in casu dubio non solum ad contextum etc. sed etiam ad culturam loquentis, recurrendum; conferamus tunc alia loca, num in iis idem est spiritus qui congruat personæ sententiam gnomicam proferenti.
a Mat. 5,34. Ego vero dico vobis non jurare omnino! In explicatione itaque hujus loci recurrendum est nobis ad contextum, ad occasionem et scopum. Occasio erat consuetudo contra jurandi et jurisperitorum agendi ratio, quibus non. quædam juramenta fuerunt sacra. Insuper scopus si attendatur, cavere voluit, ne in vita quotidiana juramenta adhibeant. Si insuper attendamus ad sensa Christi alibi manifestata invenimus non absolute prohibitum juramentum, nam invenimus juramenta ut ipsius discipuli Christi ut Rom. 1,9.

(Ita libri ss. sicut eodem spiritu movente scripti) ~~Phil.~~ Philipp. 1,8.

~~Rom.~~ 9,1.
Alterum exemplum hujus rei Mat. 5,39. Ego autem dico

Numquid itaque absolute non licet resistere malo? Conditionate, nam ipse Jesus restitisse narratur; ut ~~Mat. 9,13.~~ non præbet alteram maxillam sed dicit: similiter S. Paulus utitur appellatione ad Cæsarem, quæ illicita esset si dictum illud absolutum esset.
Quoad Fontes, unde haurienda est cognitio conditionis loquentis inter hos hermeneutica indicat solum. Interpretis autem est eruere sensum. Fontes hi sunt designandi: biblia N.T. si agitur de determinanda indole Christi, Apostolorum et, ex parte Judæorum, Johannis. Quod genium Hebræorum determinandum attinet, non solum ad libros N. T. sed etiam Veteris est nobis recurrendum.
Ad determinandum characterem loci, personarum etc. in N. T. multum confert Josephus Flavius. Philo. Philo coævus fuit Christo. Flavius Apostolis tempore captæ Jerosolymæ floruit. Philo magis est philosophus. Negare videtur resurrectionem corporis, existentiam dæmonis, et Messiam ipsi

reformatio morum Atum. Josephus Pharisæus studio partium laborat, scripta ita, ne offenderet gentiles, eg. Transitum maris rubri comparat cum transitu Alexandri magni. Magis criticum agit quam historicum. Minime credit Messiam venturum. Adulat gentibus. Explicat ideam Messianicam, et Imperatorem Vespasianum Messiam dicit. Judæos vituperat.

Quantum cultura intellectualis influit in orationis formam? Per formam orationis intelligimus modum cogitata et sensa sua manifestandi i. e. stylum et dictionem, quæ ita pendent a cultura intellectuali loquentis, pro diversitate temporis, loci, culturæ loquentis tum audientis diversa sunt.

Hermeneutica itaq. est quædam tradere in quae de forma scribendi biblica.

Distinguenda nobis tempora illa antiquissima quibus libri primitivi exarati tum posteriora. Isto proxima, in quibus nostri libri N. T. sunt conscripti. Prius tempus rude, quamvis in eo veritates magnificæ, sed ob defectum linguæ, partim ob imbecillitatem legentium, partim ob ruditatem formulæ usurpant sensualia. Ut attributa divina exprimerentur, representententur populo, exhibentur in forma dicendi anthropomorphitica, anthropopoetica et anthropopatica.

P. III. D. 30. 1861.

Formae dicendi quod dicunt anthropomorphitica ubi figura humana sensualis tribuit enim Supremo Deo eg. Manus Dni tetigit me. in manus tuas.

Phrasis anthropopoetica quæ tribuit actionem humanam sensualem Deo. Dicit eg. Dnus descendere de cœlo.

Anthropopatica dictio quæ tribuit affectionem humanam Dno eg. dicit Dnus pœnituisse.

Attendendum insuper. Orientales sub calidiori cœlo vivere ac proin vividiori imaginatione præditos, inter quos agrorum cultura et pastoritia fuerit occupatio præcipua. Hinc etiam in honore ipsa habendum phrases nobiles mutuant quæ nobis essent viles. eg. Dicit Dnus regina. Joseph dicit puleher et primogenitus tauri.

Ob vividiorem imaginationem usurpant scriptores biblici tractionem loquendi per symbola quibus adumbrantur præteritas tum præsentes res, imme veritates sublimiores. Tempore Christi et Aplor. quæ in Imperio florentissimus status literar. sed si attendamus ad nostros simplices scriptores, abstrahemus nos de iudicio ferendo de ratione scribendi scriptor. biblicor. comm. cum aliis profanis scriptoribus. qui simplices piscatores erant, aut a[...]

Oratio enim in nostris libris est simplex, sine ornamentis. eg. Qui petit a te da ei. Alius scriptor statim inquireret, quo tempore dandum etc.

2° Hyperbolica ad lectoris attentionem augendam res ultra limites (αὔξησις) extendit, vel minuit (μείωσις). Res hae sunt relate ad contextum et rei naturam sunt explicandae.

W fantazyi ludu wschodniego leży, że chcąc wzbudzić uwagę, albo rzecz zwiększa, albo zmniejsza aż do rozmiarów mikroskopicznych. Często powodem do tego jest fantazya tylko lub inna przyczyna a nie wzbudzenie uwagi. eg. Benadad król Syryi nazyła [?]

Amos. 2, 9. Ego autem exterminabo

Joan. 21, kończąc swą ewangelję mówi:

Num. 13, 24 Ibi vidimus monstra quaedam

otóż i αὔξησις i μείωσις!

Ipsa itaque rei natura est hic mensura in interpretandis hyperbolicis dictionibus.

3° Figurata quia imago est apta ad erudiendum tum parvulum tum eruditum quemcunque et Jesus elegit formam dicendi in figuris, quia et parvuli percipient quae percipienda ipsis erant, et doctores materiam profundioris meditationis [ubi habetur].

Biblia conservant [?] perfectus [?] respectu libertatis [inventionis] materiae et dispositionis [aestheticae] phrasium. Quod primum attinet, des fatendum quod 2° commemorandi sunt psalmi, libri prophetici sed etiam et libri prosaici ut liber Ruth, Tobiae etc. Sed dum loquimur de influxu culturae spiritualis in rationem dicendi, oportet ut agamus de figuris biblicis.

Quaestio determinandi, utrum dictio sit tropica necne, ubi loci plenam resolutionem habeat necesse est. Nam si aliter interpretaremur ac necesse est, ut si tropica literaliter interpretaremur, errabimus cum rabbinis. Si vero dicta figurate explicaremus, incideremus in contrarium pejorem errorem.

Circa regulam [?] in interpretandi bibliis a propria vocum significatione non est recedendum donec necessitas et evidens ratio suaserit aliud. Non est recedendum a propria vocum significatione nam propriae significationes vocum sunt primigeniae itaque in jure possessionis, etc quod exclu-

dere eam poss. necessitas
vel evidens ratio. quæ
nobis suadent recedere
1º in rebus fidei et mor-
um: si sensus aliquis
a fide Eccl. v. doctri-
na mor. Eccl. evaderet
ex interpretatione litera-
li. eg. Sunt eunuchi qui

exinde scimus amorem
sui ipsius esse bonum
et licitum

2º ubi prædicatum non conve-
nit subjecto, sed nisi in
rebus non superantibus
captum humanum. eg.
Amos 4, legimus Vac-
cas pingues quæ in Sa-
maria fuerunt, egenos
conculcasse, et locutas
fuisse. hæc vaccis conve-
nire nequeunt, proinde
hic adest dictio tropica.
Vaccæ hic sunt optimates po-
puli crudelitatis oppressores pauperum

3. Quoties communi sensui
repugnat dictio. Eg.
Propheta depingens tem-
pora Messiæ adhibet no-
mina ad designandos
inimicos ejus. Nomina
hæc sunt nomina populorum
tempore prophetæ vi-
ventium, et per suos
intelligenda sunt ista.

4º ubi per modum paralle-
lismi res dilucidat per
quum eg. in uno loco
occurrit dictio tropi-
ca, alibi dictio directa
sed similis. Ubi hæc in-

dicia desunt, consulenda
e natura et proprieta-
tes rei quæ tropice est. Sed
quum proprietates diver-
sio modo considerari po-
test, hinc consulenda
est ratio cogitandi He-
bræorum, quibus res ex na-
tura solemne erat tro-
pos assumere ad ideas
sublimiores exprimen-
das. eg. Issachar asi-
nus fortis. asinus He-
bræis erat animal hau-
vile. Comparationes
simplices et obviæ at
sublimes inter lucem et
tenebras eg. Isai. 24, 23 ubi
lumen lunæ majus repræ-
sentatur lumine solis.

et regi Aegyptiorum
e contra tenebras prædix.

Certe quum possibile est ra-
tio sentiendi ejus sunt præ-
primis inquirenda, ex
eg. 250 plantarum nomina, quæ
in bibliis commemorantur,
et quæ maxima ex par-
te nos latent esset in-
quirenda ad intelligen-
dam vim dictionum.

W. B. IV d. 31-1861.

Zrzawił Claris opiłkność książ SS. przywodząc de Maistra, Du Chesne, Herdera i ~~robiąc~~ niéco o duchu poezyi hebrajskiéj.

De tropis in dictis continuis.

Continuis dictio figurata dicuntur allegoria, imago, ac similitudines, symbola, parabolae, fabulae.

His adnumerant multi typos. Nos vero typos prorsus secernimus. Etenim typus e quid proprium biblicis, at intra ea tu inveniuntur. Quum autem hic de tropis in communi agimus, ideoq. de tropis sermo nobis venit, quum de spirituali sensu agemus.

Allegoria e verita tis cujusdam repraesentatio per velam imaginem quae nobis e cognita. Itaq. e metaphora continua. Sed id speciale habet, quod in ea per plura similia innuit, de quo sit sermo, sed objectum ejus minime exprimitur. Ezech. 17, 20.

No

Nie ma wzmianki, do czego przywiązana jest allegoria – nie ma stosunku – ale jest niéco wyżej u Ezechiela. De aqui la – gdzie jest dodane zna-

czenie – Allegorya każda jest obrazem jakiś tajemnicy – znaczą Dawida –

Enigma seu imago obscurior sive dictio adeo paradoxa ut tuti singulari ingenio hominis sensus inveniri potest.

L. H. d. IVa d. 6/2 1861.

Jud. 14, 14. de comedente cibe ejusmodi dictum enimaticum e, et nisi notum nobis fuisset factum laonis, comedentis favum mellis ex fauce leonis dejecrum ejusdemque ~~tu~~ possidentis stag., significat: quid fortius leone, quid dulcius melle.

Symbola s. res, actus, aut ritus significativa alicujus rei. Et quoniam haec significatio ad varias classes objector. extendit. ideoq. symbola v. historica, religiosa, prophetica.

Symbolum historicum dicitur aliquod factum praeteritum per aliquam rem in memoriam revocatur, ut agnus paschalis in memoriam liberationis Israelis e captivitate Aegypti.

Symbola religiosa illa st quae inserviunt ad veritates religiosas manifestandas, e.g. ut circumcisio significat circumcisionem cordis.

Phetica symbola s actiones symbolica quibus a prophetis. Duo ista dicunt, futura res designant. Duo genera hic distinguuntur.

Ita, et hac ratione respondebimus ad quaestionem num facta nulla prophetica significantia impleta fuerint necne? Respondemus affirmat. Symbola prophetica primi generis illa opinamur esse quando Dominus 1) delineat actionem miraculosam 2) pandit eam prophetae 3) et et conscribendam jubet v manifestandam populo.

Osee iubetur ducere uxorem fornicariam. Hoc factum est mere propheticum, ita positum ut significaret futura sors Judaeorum.

II classis symbolorum Dominus 1) actionem extraordinariam delineat, 2) pandit eam prophetae et 3) jubetur a propheta peragere et sensus ejus evolveret. Ejusmodi symbola saepe occurrunt. Sed determinare difficile est de cuius generis symbolis sermo est. Sed quoties actio dura praecipitur quae vera iter impleri nequit [illegible] in factum, sed dictio symbolica censeri debet, ut Osee l. c.

Parabola sensu latiori accipit pro figurata dictione quamvis stricte sumta est genus figuratae dictionis qua eventibus ex natura desumptis et narratione tum possibili tum probabili etiam veritas quaedam sublimior repraesentatur.

Fabula est narratio nec possibilis neque probabilis, in qua repraesentantur res inanimatae loquentes vel agentes, ita comparata ut veritas quaedam sublimior hominibus inculcatur. Fabulae paucae sunt in Bibliis. Jud. 9, 7. II R. 14. et II Par. 25, 18.

Discrimen inter haec genera figuratae dictionis occurrit in ipsa oratione et in relatione orationis ad factum. Factum itaque in fabula est falsum, in parabola autem factum immediatum est et possibile et probabile, ut Exiit qui seminat.

In allegoria factum immediatum spectatum est possibile sed improbabile, ut de ladro.

In symbolis objectum immediate narratum non solum possibile, probabile, sed etiam reale fuisse certum est.

Quoad interpretandas has figuratas dictiones, saepe ab ipso auctore explicantur et in iis nulla est difficultas. In aliis autem non expresse explicatur, sed solum innuitur ad populum hebraeum vel Messiam referendum.

Przypowieść przemieża w nowym testamencie. W parabolach jest osłona prawdy zrozumiała - w niecie tas

przeciwnie, aby samo przedstawienie wzięte za prawie. W parabolach wszystkich jest tylko jedno to t. j. królestwo niebieskie i przedstawiane tam albo samo królestwo boże, albo środki lub przeszkody do urzeczywistniania jego. O parabolach za, trudności, któréj teorya, hermeneutica, jednak nie potrafi ale wyjaśnienia w tradycyi szukać trzeba.

Gnomae relationes et ista quotidiana et mundo physico desumpta quibus doctrinam aeternae veritatum proponuntur.

Gnomae sententiae breviximae. Parabolae vero continent longiores dictiones. Gnomae in ore populi proverbia dicunt, ejusmodi gnomas continent libri Prov. Eccles. & in N. T. paucioris.

In gnomis occurrunt saepe parallelismus et sapientia dei

Quaedam Gnomae perspicuae, aliae obscuriores. In quantum autem Gnomae hae proverbia continent philosophiam popularem.

In gnomas interpretatione attendendum, quaedam gnomica dicta sententiis quibus quid singulare exhibetur, extendendum est eorum significationem et vice versa.

Mat. 9, 15. Quare discipuli tui non jejunant? Responsio gnomica.

Responsum hoc singulare factum exhibet, sed extendendo ejus notionem erit: suo quaeque tempora sunt peragenda.

P. VI. d. 7/2 1861.

~~[illegible]~~ Prov. 15, 15. 19, 4.

Sententiae ista absolute valere nequeunt: itaque limitationes quae tamen ipsa natura ipsa interpretari debent.

Emphasis est augmentum quod accedit ad ordinariam vocis potestatem. ~~[illegible]~~ Dicta emphasis est ... ipsa natura et cetera adjuncta quae docent incrementum adesse voci quum saepius tempori innuit, quid fortius est contrarium sentiendum ac quod expressum verbis est.

Traxit multo fortiori significatione est: Joan. 6, 44: „Cum qui venit ad me, ne ejiciam foras." Non ejiciet sed summa charitate eum excipiam adeoque quid contrarium sumit. — Non ravo vocis primaria sui

secundaria et fortior ad-
jungit ut Joan. 1,
1. C.

...tione admodum inodica
significationis hujus verbi
significat: ex verbo vili
Rom 9,6. "Non enim omnes
qui ex Israel s., Israelitae
sunt." Israelitae sensu
sublimiori, quatenus
[?]ectantes voluntatem Dei
2) contextus indicat empha-
sin, nam docet quoniam
significatio voli sufficienda
Galat. 9,5.

contextu: dicere intelli-
gimus in communi, ut
nos dicimus, sed dicimus
quod Deus facit; significat
itaq. facere perfecte
Ps. 11. "Ille dixit et
factum omnibus"
Dies ob tacitata bona me-
moranda.
"Ero ipsis in Deum et
ipsi erunt mihi in populum."
Contextus docet quo sen-
sus Deus se Deum Israe-
litis dederit, i.e. in spe-
cialem tutelam assum-
pserit populum Hebraeum.

Quum saepe affectioni-
bus oriantur emphases,
hinc affectione cogni-
ta, cognoscemus emphasin
Joan. 13,6. "Tune tu mihi
lavas pedes?" i.e. Tune tu qui es Dominus
caeli et terrae mi-
nistro tuo?
vel Osculo filium ho-
minis tradis Osculo,
quod amicitiae signum

tu prodis? Quem?
Deum. – Non tamen
constructiones hebraicae
sunt sumendae pro emphasibus
eg. dum substantiva sup-
plent vicem adjectivae eg.
Rex justitiae = Rex justus,
vel dum abstracta
pro concretis sumuntur
v. quum in uno plura-
li ponuntur nomina, quae
in singulari non adhibentur
ut Schamaim. 6
Distinguenda energia a
hyperbola. Haec est aug-
mentum, sed non quod
intelligendum men-
ti humanae traditur,
sed quod verbis expri-
mitur ex magna velut mare contri-
tio tua – v. Jean. 20
Hic e hyperbola.
Nec confundenda emphasis cum ellipsi, qua
pars orationis reticetur,
vel subscribit
scriptor et detruncat
eg. Ps. 6, 4.
Usquequo – supplendum
vitas ut solet mise-
ria mea.
Emfaza jest powiedze-
nia czegoś z energją
tak iż w szrankach
samego zdania treś-
ć wypowiada, myśl
intensive. a w elli-
psie extensive mniej
rozciągając zdanie.

Hyperbola jest porownanie tylko po prostu nap... ce więcej Jezuego mowy, że się wydaje jak czarownica przy nie... za nowo ... [illegible] co jest przesadą a tego in emphasi nie ma, owszem skromność

Sensus spiritualis est ille qui sub litera latescit quem Spiritus directe quidem sed remote intendit. etenim, quemquam quae quis intendit ea di... recte intendit. remote quia proxime Spir. S. intendit sensum literalem [illegible] verba referunt hunc sensum spiritualem obliquo... Quae nam mens ... [illegible] recta fert ad hunc sensum acquirendum, sed aliunde. Sensum spiritualem colligimus non ex verbis sed rebus, quae verbis exprimuntur, i.e. ex rebus quae typi ab ... (Rom. 5,14) dicuntur

etiam vocatur τύπος [illegible] futuri deliberatoris. Typus itaque est persona vel res [illegible] factum vel series factorum qui, homo, res, factum etc aliquid [illegible] quod ad Christum

... tamen ab ipso [illegible] Candidum referet sed quum hae definitio adin late patet, nam in regno occurrunt res sublimior etc. hinc Zeem [illegible] distinguimus in typos propheticos, anagogicos et tropologicos seu morales.

Typi prophetici latissime patent, nam V.T. fuit typus N.T. ac proin id prior. [illegible] res typi supponen[illegible] in personis, actionibus, factis et variis factor[illegible] ut ejectio Agaris etc.

Cavendum ne typos propheticos confundamus cum symbolis propheticis. Symbola prophetica est illa imago quae imprimitur menti prophetae ut eam enarret et faciat et explicet [illegible] actio illa ideo instituta ut quid futurum significet, sed quo... actus occurrit in se abstracte a significatione prophetica, completam significationem habet.

-nego Ezechiel co przez Dziure, w ścianie zrobioną, ujrzał na ulicę sprzątnięty. nie miałaby sensu, gdyby nie zrobiona przez człowieka rozsądnego, ~~byłaby~~ oznaczała coś wyższego. Albo Izajasz, który nago chodził. — Ale Czerwienie: przechodzi. Izrael może czerwone fakt cudowny. ale sam przez się znaczenie ma czysto historyczne. Otóż gdy pisarz ś. powiada że przejście to ma oznaczać przejście ludzi do świata nowego przez wodę — chrztu. Ae fa et hujus typum.

Anagogicos typos quod attinet notandum recentiores anagogiam restringere ad beatitatem hominis — antiqui autem anagogiam vocem sensui spiritualiattribuebant.

Nobis vero typi anagogici i quibus quit(?) veritates sublimiores divinis.

Sed hi s. pauci, qui anagogici ex quadam parte propheticis adnumerantur.

et templum Salomonis l repraesentant coelum. et prophetice repraesentat Ecclesiam nostram. item de vasibus templi. — De sacerdotio Melchisedechi est typus anagogicus quatenus denotat futurum sacerdotium Xsti — et propheticum simul. — P. VII d. 8 14/2 1801.

Tropologici typi (a τρόπος) quaerentur, quod inculcantes veritates morales cf. Sap. 16, 17 — 29 quod enim ab igne

vel manna .. ut notum esset

Manna illius radiis solis typus sit tropologicus.

Dix tamen illud usus quidem occurrunt typi tropologici, quo significa... patiat a reprehen...

Sed quum inter Vetus et Novum Testamentum magis stricte ... hac primum legis ... ceremoniis, facta etc. erant in V. Test. typi e Nov. Foederis, ita et ... in moralibus, prout d. ... lus I Cor. 10

[illegible] itaq; facta in [illegible] certo fuisse figuram [illegible] quæ in N. T. realizari de[illegible] bent in facto – et tradi[illegible] præcepta varia mor[illegible] [illegible] latissimam typis [illegible] monendum ne pro typ[illegible] sumamus exempla, quæ [illegible] adducunt. Certe typus est exemplum, sed non omne exemplum est typus. cf. Phil. 3. Imitatores

Hic locus ipsum exemplum proponit fidelium. Item ad Thes. Timot. [illegible] esse typum [illegible] Deus [illegible] exempla [illegible] ratione esse aliis sed ea ratione, qua vult ut [illegible] sint exemplum, aliis alia vero ratione vult in typis [illegible] ubi etiam [illegible] pro typo [illegible] autem [illegible] typus, quia [illegible] est typus, [illegible] sum literalem, alius est spiritualis. Hic autem [illegible] colligimus [illegible] et [illegible] nobis proponere voluisse. –

Item repetendum de

Patribus et scriptoribus ecclesiis qui exempla multa [illegible] ex sacris scriptis depromunt. – Apud SS. PP. typi etiam vocant: allegoriæ, ænigmata, umbræ, parabolæ, exempla, ἀντίτυπα. Denominationes hæ ea [illegible] tamen typos designant [illegible] quarum significationes [illegible] tionem igitur et typo colligit, et apud Paulum ἀλληγορούμενα i.e. quæ pro allegoria serviunt de Christo et Ecclesia, ut Ismael, Agar [illegible] vocatur per[illegible] sonæ res vel eventus quæ significant res superiores et futura. – Ἀντίτυπος [illegible] res pro typo [illegible] Salomon [illegible] ~~[illegible]~~ quoad Differentias inter symbolum et typum observandum // Pro typis sunt habendæ res præteritarum symbola eg agnus paschalis. Symbolum rerum // Pro typis [illegible] accipienda symbola demonstrativa, quæ fiebant ad [illegible] quid demonstrandum et confirmandum [illegible] portenta in fœdere Dei cum Abraham. Non pro typis sumenda symbola μετωτα[illegible] quæ [illegible] ad futurum statum sed veritatem moralem, sublimiorem cœlestem indicandam usurpabant – et ficus maledicta.

6

4) Nec symbola religionis et symbolicus minime sumenda pro typis sumenda, verbo typo agens. quae inter peragendum jam aliquid significabant, ut tractatio victimae symbolum remissionis peccatorum.

Typi dum aliquid symbolice significant, significant illud ex Dei voluntate, ut agnus paschalis in quantum est significatio captivitatis absolutae, humano modo optime institui potest, sed quem agnus significat Christum in tantum est typus.

Hinc regula sequens: Quoties in SS. Script. loco sensus symbolicus occurrit, et sensus ille Messianus est obvius illico sensus est typologicus.

Quoties autem sensus ille est obvius, toties est symbolum. eg. Mat.

Docemur hic: in loco Prophetae Os. 11, ex Aegypto vocavi filium meum adesse sensus symbolicus sublimiorem. Inquirendum autem num apud Oseam sensus

Hoc minime inculcant sensum esse de Christo sed de populo Israelitico. De Christo vero nihil. Sed docemur a Matthaeo, hic esse sermonem de Christo proin sensus symbolicus, a Mat. indicatus non est obvius, itaque colligendus est. Hinc typologicus sensus est et transitus de Aegypto est symbolicus. Cavendum ne ob similitudinem typicam censeamus loca scripturae. Ind. 11,

Commemorant personas biblicas in significatione morali sed in sensu typico. Hinc ipsa comparatio et ejus forma consimilem est indicium sensus typologici. cc. Mat. 12, 2.

Christi hic esse simplex comparatio et assimilatio. Nonsi ea inventio, et SS. Patrum vero ea sicut scimus Jonam fuisse typum Christi.

Haec est doctrina catholica de typis, quae impugnat a Rationalistis et protestantibus, potissimum ab a. 1780 i.e. ab editione tractatus Untersuchung über die Typologie. Evan. Gesch. Christi. Protestantismi vero typi sunt similitudines inter facta V. et N. F. fortuito casu, illi vero D. ...

c. Nostra vero propositio deprompta est tum ex Scriptis, tum ex traditione, non solum catholica, sed et Judaica in veteri et nova. Ex Scriptis argumenta pro typorum realitate a Paulo et Petro depromuntur ... vero in epistola ad Hebraeos, noti continuo auctor ad typos recurrit. Et non merae similitudines, sed positive admittuntur typi in Vet. Foedere. S. Petr. I ep. 3, 13 dicit diluvium fuisse typum baptismi. Et quod magister voluntas Scriptoris est, patet ex voluntate Dei, hic ea voluntate similitudines ut essent typicaliae rerum ita facta. Itaque non demonstrat ... similitudines sed typos. Probat idem quod esse argumentum petitum ex typis. Tamen facta, hic non typi, sed similitudines merae essent, pro argumento nequaquam servire possent, nam similitudines nihil probant. Ut et Agar typus ... ecclesiae Synagogae (2).

F. Sap. 9, 8 Et dixisti me ...

Similitudo hic est typus tabernaculi caelestis.

Psalmus vocat ea quae acciderunt Judaeis in deserto parabolam, aenigmata. Certe hoc inde provenit, nisi quia persuasus erat, haec esse typos aliarum rerum.

(2) Hebr. 1, 5. Ego ero ei in patrem et ipse erit mihi in filium. Dici Salomon esset typus ac figura Christi, nisi ... esset probatio.

§. VIII. d. 6 Martii 1861.

Praeterea typi detumuntur ex iis ipsis locis in quibus aliquod dictum pertinens ad oeconomiam antiquam impleri dicitur in oeconomia N. foederis verbis „ut impleretur" eg. Mat. 2, 15.

Hic loci formula „ut impleretur" indicatur impletam figuram indicatam in Osaia, qui dicit haec verba de vocatione Hebraeorum ex Aegypto. Hebraei erant filii improprie. Dictum itaque prophetae, quod impletum e vocatione populi e servitute, plenissime impletum esse in Christo, ac proin Hebraei sunt typum Christi. Non itaque simplex similitudo designatur verbis „ut impleretur" sed reale factum praefiguratum.

Nonnulli viri katholici × in dubium vocant significans formulae: „ut adimpleretur" quibus haec formula non necessario indicat factum olim praefiguratum † sed similitudinem. At formula haec si ejus natura spectet, eneor [illegible] praefecto quae nos ducit ad realitatem significationis aperiendam. Nam si similitudinem non veram realitatem indicaret, tunc plurimorum vaticiniorum quae ad Christum referuntur, etiam literalium significatio dubia esset. At possemus judicare non auctoritate Spiritus S. panditi nobis sensum vaticinii eg. Mat. 2, 23.

× ut Maldonatus, Velasquez, Wisemann etc.

† et figuram facti futuri inter factum V. et N. T.

Si hic loci similitudo solum designaret similitudo inter effatum et factum N. T. sensus nullus esset.
Similiter Luc. 1, 20.

„Quæ implebunt in tempore" hic sensu reali sumendum esse, ex ipsa historia optime constat.
Insuper hanc et tantam esse significationem formulæ: „ut adimpleretur" optime demonstrat usus loquendi Hebræor. i. l. cum voces מלא implere et [illegible] perficere usurpant, ab interprete Varo in iis locis ubi provocat ad significationem typicam ac demonstrat vere evenire in vero simile alicui esse.
Et in quibusdam locis S. Scrptæ historia constat realiter impletum effatum in vero similitudinem meram esse, porro et de ceteris locis idem dicendum. Ceterum typos reiicere est auctoritatem sacræ evellere. Viri autem catholici ut Maldonatus, Velasquez, Wiseman etc. admittunt typos sed dissentiunt solum in significatione formulæ „ut adimpleretur" testimonia Patrum adducere superfluum foret. Malo adducere argumentum ex picturis primævæ Eccliæ.
In monumentis illis inveniuntur quædam gesta V. T. cum gestis N. T. ita coniuncta, ut huius coniunctionis nulla alia ratio assignari potest, nisi quia pictor persuasus erat, illa facta esse typum, figuram factorum Novi Testamenti.

eq. in uno sarcophago in-
venit. Pilatus pro tribunali
sedens et Jesus adstans ei cum et ad latus tribuna-
lis stat Abrahamus paratus
occidere Isaacum. Pictura
nihil alio in loco exhibetur hoc
modo, ut coram Pilato stetit
Isaacus, et super eum Abra-
hamus. Proin pictor persua-
sus erat Isaacum esse fi-
guram Christi.

Petrus dicit Arcam Noachi
figuram baptismi. In quibus-
dam imaginibus conspicitur in
Arca non Noe sed Christus – in
aliis autem picturis non Christus
sed quidam homo vel femina.

Sed Israelitae quoque testes sunt
realitatis typorum. Duplex hoc
in re est argumentum. Primum de-
sumimus ex fide in ventu-
rum Messiam. Nam Judaei ideo
sperant eum ~~in~~ venturum, quia
Prophetae praedixerunt eum;
et proferunt vaticinia quibus
et nos probamus Messiam ve-
nisse. Sed quum objicimus
eis haec vaticinia impleta es-
se in Christo, illi respondent haec
esse impleta in ~~vaticin~~ aliis personis.
Itaque revera vaticinia illa
spectare ad Messiam dicunt
nisi in tantum in quantum
hae personae et res sunt typi
Messiae. – Argumentum hoc
ex ratiocinationis elici-
mus ex Judaeis sed ipsi luku-
lenter idem demonstrant.
Exempl. Albo Rabbi ipsorum
refert persuasionem commu-

nem persuasionem Doctorum
qui affirmant esse multa
facta in libris A.T. quae etsi rea-
liter evenerant, tamen inser-
viunt ad indicandum aliquod
factum venturum. Idem pro-
fitentur ~~Docent~~ Rabbi Salomon Iarchi
et David Kimchi.
Ex ratione probat typos esse
ex analogia, similitudine inter

P. IX d. 7 Marca 1861.

Quae regulae, ope quarum typi
cognosci possunt in bibliis?
Reg. 1.) Quum scriptores s. aperte
aliquid appellant typum, umbram
v. figuram Rsti v. rei quae per-
tinent ad Messianicam oeco-
nomiam salutis.
Non tamen nobis locorum a
sacris scriptoribus aperte v. d. [illegible]
simpliciter in aliis hoc indicat. Reg.
(reg. II) Quum scriptores de Christo, [illegible] sive
[illegible] alia re ad oeconomiam
illam salutis spectante a-
lienum locum scripturae dictum
esse affirmant, qui locus sen-
su literali aliquid aliud sig-
nificat ubi est typus eg. Rom. 5, 14.

ὅς ἐστι [illegible] vocat formam
[illegible] regnum [illegible]
Adam erit typus Rsti.
(Mat. 2, 15 habemus exemplum
typi ex IIa regula:
Ubi verba hic citant, quae
sensu literali sumunt de po-
pulo Israelitico [illegible]
ex captivitate
[illegible] typum Rsti [illegible]
[illegible] secunda regula affir-
mamus.

III Quum ratio typos cuidem
sit ac aliarum sive personarum
sive rerum sive factorum in bi-
bliis relatorum, ac proin ra-
tione similitudinis quae intercedit
inter ea quae ad oeconomiam
V.T. et ea quae pertinent ad
oeconomiam N. Testamenti facta haec
sunt typi. Eg. arbor vi-
tae prototypo reputatur quam
dis scriptores V. T. pro typo il-
lius referunt seu: ob si-
militudinem seu analogiam
sensus typicus ei tribuendus.
Similiter panes comedendi
cum agno paschali credi-
mus typos Eucharistiae
(Ostendimus analogiam illam
causam fuisse cur Patres ty-
pos convenerint et Ap._ in scrip-
turis sacris hinc referant, ac proin.
IV Consensus unanimis Patrum
est fons inveniendorum typorum
ubi Patres conveniunt hinc tipi
ea significatione alicujus loci sacrae scripturae.
V Quod ubi vis vocari a scriptura
N. nomine David, Jerusa-
lem, Israel et designatur Christus, ejus
opera, Ecclesia, Christi sequa-
ces, tunc ejusmodi David
etc. pro typis accipiendi.
VI Ubi gentes totum pro ty-
po accipit, tunc et partes
hujus totius sunt quoque typi.
Sed haec regula non est stricte
tenenda, ne minutas cir-
cumstantias pro typis ha-
beamus, alias rixari es-
sent explicationes hujusmodi.

Quamvis autem affirmamus typos multos esse, tamen non docemus omnia in scripturis S. V. T. typos esse, ut multi Protestantes affirmant, dicti figuristae et opinantur se defensores suae doctrinae patres et S. Paulum habere, qui posteriorum dixit 1 Cor.

Propter hunc [illegible], citant S. Augustinum qui de doctr. Xna l. 30. c. 2 ait: omnia vel pene omnia

non solum proprie sed et figurate accipienda. Imo S. Irenaeus dixit flagitia, quae non vituperant a scripturis sacris typice debere sumenda. Item Hieronymus in epistola 129 ad Dardanum ait: „perspicue demonstratur omnia illius populi in umbra, et typo et imagine praecessisse." Iterumque ad Damas. epist. 18. „Non sunt, ut quidam putant, in scripturis verba simplicia; plurimum in his absconditum est." quin imo, in epistola ad Ephes. 3. ait: „singuli sermones, syllabae, apices, puncta in divinis scripturis plena sensibus" et comment. proleg. commentar. de Isaia dicit: „Post historiae veritatem spiritualiter sunt accipienda omnia" etc. [illegible] sententia [illegible] [illegible] [illegible] typologiam adeo pater sequimus, tum 2) quia fieri, tum 1) testimoniis Patrum. 1) Si ex numero testi[illegible] [illegible] quaedam [illegible], habemus Tertullianum, * quod non omnia imagines sed et veritates, cum non omnia umbrae, sed et corpora, et ab plures voces prophetarum nudae et simplices, et ab omni allegoriae nubilo [illegible] [illegible] sonant, ut cum exitus gentium et urbium resonant, et Babli et Idumaeae, et Carthaginensium navium: et cum ipsius Israelis [illegible] veniae captivitates, restitutiones ultimaeque dispersionis exitum, pers-

* quae nos suadent id verum accipere atque affirmare, plerumque typos [illegible] [illegible] V. T. [illegible] [illegible] [illegible] esse omnino Patrum quid docuerunt, [illegible] Vellegamus, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] scholis loquuntur, de [illegible] [illegible] singulorum, non [illegible] [illegible]

„rant. Quis vero interpretaretur [illegible] recognoscit, [illegible] literis tenentur ut literae „de rebus leguntur." (De resurrect. carnis, c. 20.) [illegible] exponit. Itaque Tertullianus illatos esse locos, saepius ubi nuda historia exhibetur, ac proinde non ubivis locorum typos quaerendos.

Hilarius in Psal. 63 ait: „Quidam, quae in libris Psalmorum scripta sunt ad personam „Dni Nostri unigeniti Filii Dei existimant „esse referenda... eorum opinio argui non potest; „omnis enim ex affectu religiosae mentis hic „sensus est et caret culpa;... quamquam... id „ipsum interdum imperite faciat." Itaque excusat a culpa homines ita interpretantes, quam imperite affirmat ubique esse typos. Sed et ~~ita~~ Hieronymus in Osee 11, l. 2: „Qui ex parte typi fuerunt „Dni Salvatoris, non omnia, quae fecisse narrantur, „in typo ejus fecisse credendi sunt." (De Civit. Dei l. 17 c. 3) Augustinus: „Mihi autem, sicut multum videntur erra„re, qui nullas res gestas in eo genere literarum „aliquid aliud praeter id, quod eo modo gestae „sunt, significare arbitrabantur, ita multum au„dere, qui prorsus ibi omnia significationibus allegoricis involuta esse con„tendunt." Manifeste itaque demonstrat, non omnia in scripturis SS. typos esse. Item alio loco ejusdem operis l. 16 c. 2 ait: „Non sane omnia, quae gesta narrantur, aliquid „etiam significare putanda sunt: sed propter illa, „quae aliquid significant, etiam ea, quae nihil significant, attexuntur. „Ita in prophetica historia dicuntur et aliqua quae nihil signifi„cant, sed quibus adhaereant quae signi[illegible]." Ac proinde ex parte solum historiam biblicam typicam esse affirmat. Testimonia aliorum adducere superfluum foret.

Sed et ipsa ratio suadet non tam late patere typologiam. Ecquid significaret puteum Hagaris in deserto, placenta Abrahami, alia si typice explicare vellemus, calumniis exponeremur. — Sed Paulus dixit: [illegible] ~~[illegible]~~ (Haec autem omnia in vero [illegible]) itaque de iis ~~[illegible]~~ intelligit, de quibus locutus est in contextu i. e. de iis, quae contingebant Hebraeis in deserto. Fingamus non [illegible] ista recte propo[illegible] sunt a auctoritate Pauli, aliorum.

Quoad ~~[illegible]~~ Irenaeum notandum, illum revera typice explica-

re nolle ea, quæ flagitiosa
narrantur, et in scriptura vituperantur.
Itaque tunc illa flagitia typice
explicanda dicit, quæ non vituperantur.
Ipse etiam Irenæus, in opere
contra hæreses, non omnia flagitia
typice explicat, itaque regula
ejus ~~tam stricte~~ et mente
ipsius auctoris restrin-
genda est. De Augustino et Hie-
ronimo notandum, quod Pa-
tres loquuntur in hoc de œ-
conomia N. Fœderis et sensum
literalem improprium pro spi-
rituali accipiunt.
Ne vero typos justo plures
admittamus, respondendum
ad quæstionem illam, et in N. T. œco-
nomia typi adsunt? Per id
intelligimus ea, quæ extus in
attribuit 2) libros exaratos a
scriptoribus sacris, qui enarrant
gesta Christi circa œconomiam
salutis. In libris N. Fœderis
continentur etiam ea quæ ad œ-
conomiam V. T. pertinent,
nam Testamentum Vetus incipit a
morte, œconomia Nova incipit
a passione Christi. Dicimus itaque
in œconomia nova typos non
dari, ac proinde Patres ad-
mittunt in hac parte typos
intelligendum de œconomia
Veteri. Omnia argumenta, quæ
protulimus pro existentia typorum
supponunt nixi, existentiam
typorum V. T. nam Deus scrip-
tores ita de typis dicunt, ut
eos in N. T. esse non posse af-
firment. Typi, qui erant ad-
umbrationes, imagines, ces-
cedere debent realitati.

A. B. II ~~Fil. 50.~~

Insuper si admitteremus hypothesin V. T. personae et res notabiliores deberent esse typi. Eg. Christus resurgens, ascendens in coelum. Et sic ejusmodi rei esset typus hoc factum et nullum enim futurum est aliud testamentum. Possumus quidem ~~recte~~ dicere Christum resurgentem imaginem, typum esse peccatoris qui olim sunt resurrecturi. Et sic hac ratione justo minus Christo tribueretur, nam typus et minor re ~~per~~ typo significata – ut David minor Christo. Umbra minoris est corpore. Falso quoque provocat ad Rom. 8,29. „Quos praescivit

quasi ibi Christus imago, typus esset fidelium. Sed Christus hoc loco imago est ideale, quod nobis Christus proponitur ad imitandum. Et aliud est typus, aliud imago. Imago potest esse typus sed non omnis typus est imago ideale. W tym razie tylko znaczenia, t. j. wznaczenia ideału mojemu Christa nazwać typem – oile proponitur ad imitandum. d. X. a. 13 Marca 1801.

~~In~~ Itaque in oeconomia N. T. non dantur typi. In libris autem, quia per multa ex V. T. occurrunt, ~~im~~possibiles sunt typi.

Objicere quis potest e Mat. 24. ~~ubi~~ ubi typus et antitypus occurrunt, ac si excidium Jerosolymitanum esset typus postremi judicii. Sed attente legentibus patet illud, patet et de excidio Jerosolymitano et de extremo judicio mundi hic agi sepa-

~~P. II~~ timi prout S. Hieronymus commentat, quod discipuli proposuerunt Dno 3 quaestiones: 1) quando erit excidium Jerosolymorum. 2) quando secundus adventus Dni ~~te~~ erit. 3) quando erit extremum judicium. Ad hanc ultimam interrogationem respondet Jesus a v. 4-14 ad primam quaestionem respondet ad v. 21. caetera ad secundam quaestionem spectant.

Generaliter respondemus: omnia quae contra nostram sententiam proferri possent, sunt sumpta v ex oeconomia veteri, quae pertinet ad mortem Jesu, vel non esse typum, sed esse metaphoram. Si si aliquis S. Pater videt typum in oeconomia veteri Foederis, haec est ejus sententia subjectiva.

Sensus ille de quo tractamus est typicus, est sensus spiritualis realis, et ex hoc nisi manat sensus spiritualis verbalis qui est proprius sensus Scripturae. Etenim sensus typicus realis, est etiam verbalis.

In sensu hoc reali deprehendimus facta et personas ex antiqua oeconomia.

Sensus spiritualis ~~verbalis~~ realis et spiritualis verbalis unus est auctor, sed diversa ratione. nam sensus spiritualis realis auctor est Spiritus S. in quantum est Deus, et excitavit facta et personas in V. T. Spiritualis vero verbalis Deus est auctor, in tantum in quantum est auctor Sacrae scripturae. Sensus spiritualis ~~[illegible]~~ realis bywa istniał, choć

nie były pisma S. bo był Adam
etc. ~~Albowiem zatego~~
E natura itaq. sua sensus
spiritualis verbalis ē, ut verba,
quae in orationis contextu de ty-
po pronuntiantur a contextu abstra-
cta, sui sensu translato accepta
ad typum bene referri poss.
eq. II Reg. 7 Cumq. dormieris

Si itaq. in contextu remotatur
Verba: Ego ero
Sermo, verba, in sensu lit-
terali applicant, Salomoni.
Sed abstracte a contextu
sensu literali proprio optime
verba haec ad Filium Dei re-
ferri possunt. Simil. Osee II,

Si verba in quibus sensus lit-
teralis ē abstrahamus a con-
textu optime applicari poss.
illo tractui vitae Jesu, quando in Aegyptum fugit.
Similiter Gal. ex historia
Agar et Ismaelis — (Haec histo-
ria sensu literali translato
potest applicari Synagogae.
~~Sensus~~ Sensus ~~literalis~~ spiritualis verbalis
variis nominibus ornat
a Patribus — communis tamen denominatio
est usitata ex temporibus re-
ligionis Chr. ~~vocatur~~ est sen-
sus spiritualis. Ex Philone jam
tract. de Therapeutis — cognos-
cimus, Therapeutis scriptu-
ram S. fuisse animal — sensus
literalis erat corpus. et
anima erat sensus subli-
mior spiritualis. S. Paulus

qui saepe urget distinctionem inter literam et spiritum legis sancivit denominationem hanc. Nonnulli Patres imo et scripta sacra hoc nomine condecorant, to sensum literalem translatum - ut eg. Apoc. 11,8.

Quod S. Joannes fecit, id etiam fecerunt plures Patres, et Doctores etiam moderni. Sensus spiritualis vocat, etiam sensus mysticus, ratione mysterii in eo contenti.
Quoad formam, sub qua apparet sensus spiritualis pa tet ex dictis eum dividi posse in sensum spiritualem proprium, in quantum verba a contextu avulsa in sensu literali proprio applicari possunt antitypo, vel sensum spiritualem translatum in quantum verba a contextu avulsa sensu literali translato sunt sumenda. eg. Lapidem, quem reprobaverunt aedificantes.
Ratione materiae sensus spiritualis dividit in allegoricum anagogicum et tropologicum. Imitari esse hanc divisionem ostendimus. et diximus eum dividi posse in anagogicum propheticum et tropologicum. Nam haec vidimus in typis.
Sensus spiritualis verborum tam late porrigitur, quam late porriguntur typi et quia in N. T. non dantur typi, nec itaque sensus spiritualis verborum nam nullibi in N. T. exhibetur aliquid, quod re

aliquid aliud pertineret. ~~Ver~~ sensus ejus in se spectati sunt sublimissimi. Objiciunt et Apocalipsim. Sed in ea referunt partim ea quae spectant ad coelestia, et haec natura sua sunt sublimia - partim ea quae ~~referunt~~ spectant ad futuram mundi sortem - itaque et haec non est nisi ad aliquid aliud significandum inservirent. Sunt symbola imagines etc. sed tunc sensus spiritualis. Sensus spiritualis latet sub literali - literalis autem est obscurus, itaque necessarium erat ut verba et se obscura referrent sensum obscuriorem.

c. An vis argumenti (seu in quaestionibus theologicis sensu spirituali aliquid probare potest) insit sensui spirituali? R. In theologicis argumentationes sensui spirituali debet. Nam auctor ejus est Deus. Ipsos scriptores sacros hanc vim attribuisse sensui spirituali ut ~~patet~~ S. Paulus ut probaret Synagogam cessasse, provocat ad historiam Agar et Ismaelis.

L. XI .. 14. Martii 1861.

S. Augustinus, dicunt adversarii, argumenta ex sensu spirituali pro nullis reputat et dicit Epist. 93 ad Vincentium ubi agens contra Donatistas ait a spirit allegorias pro argumento adduci, et postulat clariora argumenta. Haec vero obscura dicit. Sed hic agit de sensu literali, nam agit contra interpretationem / vindicant mihi.

Donatistæ putabant hæc verba intelligi debere Ecclesia africana, quasi hæc vera ~~esset~~ esset Ecclesia — Ejusmodi itaque interpretationem merito vocat Augustinus impropriam. In libro autem 12 c. 5. contra Faustum ipse per integrum caput pugnat argumentis ex sensu spirituali depromptis. Adversarii citant S. Thomam Sum. Theol. pars 1. art. 10. c. Difficile quoad doctrinam Christi confirmandam invenit ~~in~~ sensu spirituali quod non in aliis locis scripturarum clare ponantietur. Sed hic ~~non~~ theoretice inquirimus num insit vis argumenti; non vero quid usus ~~sit~~ ~~de~~ argumentorum ex sensu spirituali depromptorum. Hæc quærendo respondemus usum hunc modicum esse in theologia nullum. Nam sensus spiritualis incertus vel ~~in~~certus est. Si incertus, ex eo nullum argumentum depromi potest. e.g. arbor vitæ ad probandum Eucharistiam. Significatio arboris vitæ non est certa, sed ex rationibus typologicis desumpta.
Si 2) certitudo sensus non aliunde provenit, nisi quod in aliis locis scriptura sensu literali aperte pronuntiat — itaque duo loca de eadem re sunt. Probationem itaque debemus sumere ex sensu literali claro non vero obscuro — et colligimus significationem ejus ex sensu literali. E.g. Ego ero ei in Patrem

Locum hunc de Xto intelligendum esse, desumimus ex Hebr. ubi pandit per sensum literalem ejus significatio. Itaque usus est nullus ~~sensus~~ argumentor ex sensu spirituali depromptor. — Si autem panderemus significationem hujus loci ex Patribus tunc auctoritate Patrum pugnabimus. Patres autem in tantum hic fidem merentur in quantum sunt testes significationis ~~hujus~~ hanc veram esse. Dum negamus in praxi usum argumentor ex sensu spirituali depromptor negamus in gre - nam ads quidam casus in quibus sub respectu practico inservit sensus spiritualis. In quantum sensus est propheticus in tantum subministrat vim ad ~~probandum factum~~ idem genus ac illud genus argumentor, quod ex prophetiis desumitur eg. Ex. „Os ejus non frangetis" Haec verba de agno paschali literaliter sumuntur spiritualiter Xto crura fracta non fuisse. ~~literaliter postquam~~ Sed si nobis demonstrandum esset, id esse praedictum, quod Xto crura non frangentur.

An sint prophetiae quibus praeter sensum propium spiritualis insit? Affirm. Grotius enim affirmavit omnia vaticinia quae de Xto referunt, referri ad aliquid aliud, quod obtinente oeconomia antiqua impletum fuerit. Itaque ex ejus sententia Ex erat sensus

proprius et proximus et typicus remotus de Christo. Idem affirmavit Pascal Jansenista, qui dicit, si prophetia unum habent sensum certum est Christum non advenisse si vero duplicem, advenisse. * sententia haec etiam in Bibliis de Vence est relata. Sed sufficit ad evertendam hanc opinionem prophetia Danielis quae ad neminem alium nisi ad Christum referri potest. Item alia loca prophetar. sensu literali proprio ad Christum referunt. - Nihilominus negari nequit, adesse vaticinia, in quibus sensu literali praedicit id, quod futurum erat typus ulterius eventus eg. Gen. 21,10 et Gal. 3,23. " Ejice

hic annuntiat modo prophetico quod populus Judaicus respectu populi Hebraei non erit haeres sed servus. - et remote indicatur relatio Synagogae ad Ecclesiam. Sed distinguendi typi prophetici et non confundendi cum hac quaestione.

Haec pertinent ad doctrinam communem theologorum - adeoque et Ecclesiae. Moderni rationalistis sensus hic fictus a theologis nostris videtur et objiciunt haec fere:

1) Absurdum quia praefert hac interpretatione mystica, etenim dum eam sectamur

sumimus partem ~~et contra~~ et eam ex integro contextum detrahimus et has ita abstractas interpretamur.
2) quia nullus ordo et delectus est in iis locis ubi spiritualis est sensus.
3) quia sensus quem nos illis locis tribuimus sensus iis affictus videtur, non vero eruitur.

Resp. ad 1) Nil mirum si particulas quasdam abstrahimus a contextu, nam etiam in scriptis ss. ita reperiuntur eg. Gen. 49, 18

Referunt itaque verba ad Dan. et immediate dirigunt verba ad Deum, et rursus ad alium filium. Itaque rhetorice quomodo potest esse. Avellere necesse est haec verba extra contextum. Similiter Isai. 45, 8.

Si itaque haec occurrunt in sensu

2) Spiritus S. est solus exclusive auctor sensus spiritualis, ut ait S. Augustinus, rhetoricae itaque et logicae humanae legibus minime tenebatur. In aliis locis merito quaerimus ordinem.
3) Male objicit. Etenim hic objicit id, quod demonstrandum erat, i. e. demonstrandum erat, Spiritum S. non intendere hunc sensum quod satis refutavimus hucusque dictis. Ipsi rationalistae fatentur, a priori demonstrari non posse, quod Deus non usus fuerit symbolis, typis etc.

Objiciunt sensum spiritualem pror-
sus inutilem esse. et clerum,
nobis fatentibus, sensus ille
clarus evadit ex sensu lite-
rali ac proin veluti quid inutile

P. XII d. 20 Martii 1861 a.

Deo tribui nequit. Certe Opus
inutile Deo affingere non [illegible]
inamus. In opere divino [illegible] inquirendum
inutile sei quid opus divinitus [illegible]
dein quid [illegible] Etiam
utilitas potest nos latere. Qua-
re autem negant adversarii realitatem sen-
sus spiritualis? [illegible] triplicem causam [illegible]

[illegible] hujus rei:

1/ quia Israelitae, unde discerent hunc
sensum, [illegible], itaque eos la-
tebat sensus spiritu. 2/ quia
interpretes [illegible] consentiunt.
3/ quia typorum [illegible] pauca sen-
sus [illegible] illa. eos [illegible] quos pau-
dentur in V. T. [illegible]
Verum est, [illegible] Israelitas latuis-
se sensum, nunc et prophetae
fatentur, se ignorare significa-
tiones symbolorum, typorum etiam
ipse posita dicant ut succedentis
temporis revelant. Sed multa
manifestant antiquis quoque
ex parte notam fuisse significa-
tionem typicam, cf. Sap. 9, 8. nota
est significatio typica tabernaculi.

Oseas 3, 5 quid significet regnum
Davidicum, demonstrat et ty-
picam significationem Davidis.

Jerem. 30, 8. 9.

[illegible] rex suscitandus est Messias.

2) Dissensio interpretum minime nocet sententiæ nostræ. Etenim eandem dissensionem invenimus in interpretatione sensus literalis. Sensus etiam ~~lite~~ spiritualis plures significationes habere potest, itaque nil mirum quod non conveniant interpretes. Significatio insuper certa sensus spiritualis nobis ex consensu unanimi Patrum.

3) Verum est, quod plurium typorum significatio non pandit in N. T. sed etiam non omnia Scripta quæ Christus dixit, quæ tamen conservata sunt in traditione, cujus testes sunt Patres. Itaque nos tunc tantum admittimus sensum spiritualem ubi hic pandit in Evangelio, et consentit cum doctrina ecclesiæ, et Patrum unanimi traditione.

Cæterum ejusmodi latrationes rationalistarum contra Patres vix explicari possunt. Si in fabulis Aesopi aliorum sensum colligere licet — quare ad latrandum Patres, qui ex sanctissimis historiis exempla morum et fidei hauriunt? Omnis scriptura utilis est ad docendum ait S. Petrus. ~~itaq~~ Denique testimonia testantia realitatem sensus spiritualis tam sunt evidentia ut recentiores quidam (ut Bauer rationalista fatalis) non valentes effugere difficultates, tandem sententiæ concedunt, a Christo quædam allegorice ~~quæ-dam~~ interpretata esse ut accommodaret se genio He-

ipsorum accommodaret. Exemplum ejus dixit Bauer ~~[illegible]~~ sentit Apli minimum tamen persuasi erant de veritate hujus interpretationis spiritualis.

(Cap.) Hac ratione Ketus, per illam ~~tam~~ rationem dicendi in errorem induceret universam Ecclesiam – nam utique his locis allegoricè ea explicat, ut probet sua dogmata. Quod apostolos attinet, frustra Luc. 4, 45 diceret ~~[illegible]~~ „et aperuit eis sensum ut intelligerent scripturas."

Haec pars quam hucusque tractavimus, versabatur in sensu inveniendo. Nunc quae sequitur pars versabitur in sensu invento exponendo. Partem hanc ita tractabimus, ut primum tradamus regulas exponendi sensus – tum quomodo successu seculorum sensus erat expositus.

Hermeneuticæ pars altera
De sensu exponendo.

Sectio prima De regulis exponendi sensum.

In exponendo sensu ad duo attendamus scilicet naturam exponendi et ejus finem. Natura expositionis consistit, ut ille tradatur sensus et explicetur, qui est inventus, et proin ne plures, fortiores vel pauciores significationes ei adscribantur, quam quæ probari possunt. Finis exponendi sensum Finis est, ut qui audit intelligat ex

Hinc principium: expositio sensus sit accurata tum tum quoad materiam, sei quantum indoles linguæ patitur, quoad formam – insuper clara et distincta sit. Hoc principium quod plures modificationem patitur quæ procedit ex fine. Namque finis est philologicus, si ex usu loquendi panditur expositio dogmaticus, historicus etiam popularis expositio datur. Quoad materiam expositionis dividunt hermeneutæ sensum in historicum, dogmaticum, prophetic, et moralem. hinc et regulæ pertinentes ad aliquid hoc sensuum genus explicandum. Quod diversæ, etsi in principio suo unica est regula. Sensum explicandus est locus historicus, factum clare ponendum, explicandæ circumstantiæ et motiva. Monent insuper, ut ad vivum permanenter exhibeant facta. i.e. recurratur ad us... theologiam.
Quoad sensum propheticum monent, ne multiplicanda sunt miracula et vaticinia

neque plus iis tribuat, quam quod iis locis inest; qui et contrarium ~~mors~~ et quod rationalistae faciunt, cavendum eliminando vaticinia et miracula.

Quoad formam explicandi S. Scripturae potius praeparatio ad explicationem dici debet, est lectio cursoria, legendus est totus locus explicandus, non attendendo ad ad divisionem in capita et versus.

2) Lectionem sequitur analysis, i.e. distributio totius in partes, item non attendendo multum ad capita et versus. Huc in re lectu digna sunt opera: Suicardi „Biblior. integrae analysis" Grassi „N.T. analysis" Rotermundi „Analysis evangeliorum"

3a forma explicandi est versio, quae tollit difficultatem sensus ortam ex lingua auditori ignota. Regulae hic sunt: 1) Lingua mutetur, nam versio est mutatio linguae in aliam 2) nihil aliud quam lingua mutetur. Quoad 1am regulam a) mutanda sunt vocabula in alia et non sensus – ~~no~~ non relinquenda vocabula exotica eg ~~in~~ Schmidt in versione Malach. non valens reddere vocem „Minha" alio vocabulo reliquit – debuit autem ponere „oblatio."

b) In ejusmodi mutatione non tam etymologia, quam sensus examinandus – eg male in nostra vulgata ~~lo~~ εὐλογία, quae vox occurrit Rom. 16,18, vertitur per benedictionem, εὖ bene – λέγειν dicere. Itaque recte ex etymologia interpretatus est, sed vox haec hic significat adulationem in contextu.

c) Juxta genium linguae peregrinae proprietates grammaticae, et syntacticae, capiendae nam et substituendae ad linguam hae proprietates pertinent Joan. 20,1. τῇ δὲ μιᾷ τῶν σαββάτων male est versum per: „Una autem Sabbathorum"

Vertendum esset: „prima autem die hebdomadis."   1.36 XXXVI. 94

S. XIII d. 21. Martii 1861a.

Deficiunt ad linguam referant phrases, hinc phrases, quae verae in aliam linguam obscurae essent, vertendae sunt clarius. eg. Philipp. 2, 5. Vulgata reddit verbotenus:
Haec versio non respondet huic indoli linguae et inde est obscura. Potius vertendum erat: „Iisdem sensibus affecti estote, quibus et Christus Jesus".
Quoad IIam legem: a) Sine omni mutatione maneant integra cogitata originalis i. e. virtus logica et aesthetica exhibeant in versione. Quae vero nulla ratione eatenus reddi possunt, vertendum paraphrastice praesertim in paronomasiis ubi in una eademque phrasi simile vocabulum occurrit alia significatione. eg.
Vulgata reddit per: „Vocatur virago ~~terra ubi erit ipsa~~ quia ex viro facta est."
Denominatio mulieris a denominatione ~~sua~~ viri mutuata est et hoc paronomasia est. Septuaginta interpretes hoc non observarunt. Symachus ut hanc paronomasiam conservaret, vocavit ανδρις [illegible] — Aliis paronomasiis etiam nostrae sufficiunt eg. Wujek reddit per mężyka, quod non respondet usui loquendi in Protestantibus vero bibliis: mężatka. [illegible] pro Illis denominatione sumit particularis.
b) Cavendum interpreti, ne verbis determinatis textus originalis substituat indeterminata et vice versa. eg. I Petr. 5, 13.
Quae est electa ignorat. Inter-

pres vulgata ponit hic determinatum vocabulum Ecclesiam — quod in simplici versione non debet esse. Schottpejus interpretatur: salutat vos uxor mea electa.

c) Observandum quod multo minus substituenda nova prorsus alterius generis significationes, quam quae deprehenduntur in textu originali. Hoc vitio laborant praesertim recentiores, ut Frid. Hitzig, qui interpretatur Isai. 7, 14. Ecce virgo concipiet et pariet filium. vocabulo haalma (virgo) substituit vocabulum das junge Weib quod sine contradixit philologis. Huc referri debent hae interpretandi rationes, ubi nova ideae et significationes cum textu cohaerentes intra parentheses dantur ab interprete e.g. Schott post verba Colos. 1, 15. πρωτοτοκος additur alii omnibus primus creatus et praestantior.

D) Ne aliquid omittatur, e remittatur de notione originalis eg. Mat. 1, 21. ... reddit per salvare a poena peccatorum" "Certe versio in qua fere hae leges servarentur, opus difficillimum est, opus est enim ut nobis auctorem ipsum loquentem exhibeat, servatis proprietatibus et indole ejus. Itaque versor scripturae debet esse vir quoties elegantis et acris et eruditi ingenii. — Versiones sub respectu critico dividuntur in 1) versiones verbales 2) liberas et 3) audaces. Verbalis sequitur pressius litteram, libera, magis claritatem quam phraseologiam servat. 3) ... da ea, in qua

interpres ponit notiones ha-
bitis suis convenientes. Versionibus
verbalibus adnumerandae sunt omnes
versiones antiquae, et veriores
et inter catholicos recentiores
c. audaces vero ab acatholicis
adornatae ~~ae~~ sunt.

A versionum amovent difficul-
tates illas quae ex lingua peregri-
na oriuntur, sed indum alias
ses. Huc ad has tollendas alia for-
ma explicandi textum biblicum
id est paraphrasis, quae ita exprimit
textum, ut persona ipsa loquitur et quidem
ore proprio. In paraphrasi itaque
a vocabulis obscurioribus substituuntur
clariora v. plura uno v. duobus
verbis. Munus est paraphrasis,
ut ait Erasmus Rotterdamus, involuta
evolvere, verbo sic aliter
dicere ut ni alia dicas.
Adstringitur itaque orationi con-
tinuae paraphrasis. Commen-
dandi hoc in opere: Gasparus
Sancius, Thomas le Blanc, Erasmus
Rotterdamus et Brentano
paraphrases etiam reperiuntur
ad latus commentarii [illegible]

Ex acatholicis vero eminent
inter paraphrastas: Hess, cujus
paraphrasis prolixior est – Semler, qui
exhibet evangelium s. Joannis et plures epistolas – Cramer psalmos.
Sed paraphrasis, quemvis sit ad-
stricta arctis limitibus con-
tinuae orationis. Hinc ad
uberiorem formam explicationis
recurrendum i. e. ad scholia quae
et adnotationes a schola Alexan-
drina introductae et continent
explicationes philologicas, histo-
ricas et verbales habent. Opera
hoc in negotio catholica commendanda:
Emmanuelis Sa Notationes
in Scripturam totam et Guilhelmi
Estii in quaedam loca obscuriora –

Ex ~~protestantibus~~ acatholicis potissimum scholiasta ē Rosenmüller, cujus opus potius commentarium dici potest.

c) Ad certitudinem sensus efficiendam haec scholia non sufficiunt. Certitudinem quam praestant commentaria quae sunt solida et erudita, necnon argumentis firmata sensus expositio. Ut commentarium ~~bevera~~ juste hoc nomine ornetur, necesse ē:

1) ut illas notiones ex introductione quae ad librum commentandum ē necessario praemittantur.

2) ut in expositione singularum partium instituatur analysis, et idea totius partis clare exhibeatur.

3) lectiones variantes saltem quae probabiliores ē adducendae et ex iis eligatur lectio quae potior videtur.

3) difficultates ex historia etc. non solum dilucidandae, sed etiam fontes indicandi unde haec desumptae. Qui vero loci majorem praeseferunt difficultatem, his commentator consecret separatos tractatus.

Verbo commentarium sit fidele, perspicuum et completum, i.e. ut difficultates graviores, dubia, objectiones etc. amoveat.

P. XIV d. 11 Aprilis 1861.

Sectio altera.

Historia expositionis textus sacri.

Klass. d. 11 kwietnia ponieważ brakowało kilku z tych którzy pojechali na święta klas. czytał rozprawę Alzoga o tłómaczeniu pisma ś. —

P. XV d. 17 Aprilis 1861 a.

Primi interpretes bibliorum fuerunt Judaei. Historia expositionis textus in has epochas distribui potest: in expositionem temporibus ante et post Ch. Ex temporibus ante Christum viz. quidam fragmenta exstant quamvis praeceptum Moysis ut omni septennio in gloriam lex sacra observatum fuerit, et lex praelegebatur sine aliqua explicatione. Lex tamen ad tempora captivitatis Babyl. unum exstat fragmentum. Ex temporibus post captivitatem conservavit nobis fidei Eusebius quaedam fragmenta Eleasari et Aristobuli. Expositio haec, ut Philo tradit, fuit allegorica. Philo qui caput hujus expositionis videntur, dicit illa animal, cujus ~~literae~~ corpus est literalis sensus, et anima allegoricus.

Allegorica ratio interpretandi jam, ut dixi, inde ... fuit, ut saepe literalem, rejiciendo veritatem historicam enervabat. Pugnat tamen contra eos, qui allegorica explicatione veritatem historicam enervabant. ~~Ideo~~ tamen connotari vult et textum ... ... literalem, qui est corpus, et utriusque respectum habere tamen in aliis locis ...

Fuit expositio non oralis erat.

Fuit ejus verba: De migr. c. 16. „Sunt quidam, qui dum putant scriptas leges esse figuras intelligibilium, his diligenter dant operam, illas vero negligunt, quorum mihi non placet facilitas. Debuerant enim utraque curare, ut et obscura magis accurate ... et manifesta ad literam observarent diligenter. Quamvis enim septimus dies potentiam illius ingeniti creatoris ... otium significat, non tamen leges de eo praescriptae solvenda sunt, ut ignem accendamus, agros colamus, ... ferimus onera, lites ... mus et judicia ... petamus, usuras exigamus et alia faciamus ... quae diebus non festis ... eo modo ... ... tanquam animam, illa tanquam corpus censeri."

scripturam allegorice explicat adeo ut veritatem historicam facti negligat. Sic loquendo de peccato originali ait: „Sunt autem hæc non „figmenta fabulosa, qualibus poetæ „ludunt et sophistæ, sed documenta „quæ figurato more ad allegoriam vocant secundum mysticam explicationem. (Veritatem itaq. figuratam asseveret.) „Quam si quis sequatur „ut decet serpentem haud absurde „voluptatem subindicare interpretabitur: primum quia pedibus carens „pronus ventre nititur, deinde quia „terræ glebis pro cibo utitur, tertio, quia „venenum gestat in dentibus, quo solet „morsos necare… Ceterum voluptas suas „præstigias ac fraudes viro non audet ad„moliri, sed feminæ, et per hanc illi, „idq. adeundum apposite et accomodate: „in nobis enim quasi vir est mens, sensus „quasi femina. Voluptas vero prius(1) …c itaq. sub respectu … … Philo Origeni, qui hanc integram historiam allegorice explicat. Paradisus ei fuit non locus certus determinatus, … internus, sed moralis, status innocentiæ.(2) Huic tamen allegoricæ explicationi studuerunt omnes e Alexandrini … … Palæstinenses vero … minime literali … cujus rei specimina in Evangeliis … habemus, ut explicatio præcepti charitatis, observationis sabbati, de phylacteriis.

(1) „appellat pertentatos „sensus, per quos par„tem præcipuam, mentem, illicit.

(2) cfr ejus verba: „Absit enim ut tanta „animum nostrum in„vadat impietas, ut sup„ponamus Deum planta„re et colere paradisos, „cur enim id faceret, eta„tim recurret … …. „Non enim ut amanœ„ secessus et voluptates si„bi augeret, quæ fabulo„sitas nec in cogitatio„nem quidem admitten„da est, nam Deo ne toti „quidem mundus dig„num esset domicilium; „ergo terrenam virtu„tem seminat ac plan„tat Deus in humano „genere, quæ sit imago „effigiesq. cœlestis vir„tutis.“

Interpretatio Hebræorum post Christum continetur … Thalmudicis, Cabbalisticis et … commentariis. De Thalmude jam ser…ionem … quæ præterito anno dicta.

H. 3. 2. A.

De cabbalisticis sufficit notasse, quod
Cabbala est illa suptilis
et arguta exponendi textus ratio, qua is so-
lum sententias et voces ~~[illegible]~~
singulas expendunt, sed etiam
literas cuiusque juxta illarum numerum
~~positionem~~ et c. significatio perpenduntur. Ridicu-
losa [illegible]. Sunt etiam He-
braeis Commentatores, qui praecipue floruerunt a s. XII ad XVI, ut
Aben-Esra, Maimonides
Kimchi, Ben Gerson, Jarchi, Jehai
et Abarbanel. Quidam hos com-
mentatorum opera in linguam
latinam translata a Paulo
Fagiensi, Nicolao Durano, Sixto Senensi etc.
Aben-Esra żyd Hiszpański, żył
w poł. XII w. Dzieli komentatorów
na 5 klas. Do 1ej liczy tych co
nad każdym wyrazem biblii pi-
szą całe traktaty. Do 2ej
liczy Karaitów i tych, którzy od-
rzucają tradycyę. Do 3ej al-
legorystów. Do 4ej kabbalistów
którzy kombinują litery
i z tego wyprowa-
dzają różne znaczenia. Do
5ej liczy dobrych komentato-
rów, którzy szukają według grama-
tycznych prawideł sensu literalnego, his-
torycznego. Rzecz jest w swych objaśnieniach zbyt suchy i grama-
tyczny. Objaśnienia na
Bicurim i tegoż komentarze. ~~[illegible]~~ a przeto ciemny. Stąd Żydzi piszą Bijurim [illegible]
Ben-Maimon żyd Hiszpań-
ski, najsławniejszy — W „Doctor
perplexorum" rozbiera najtrud-
niejsze miejsca Pisma Ś. Za-
rzucić mu można zbytnią
subtelność filozoficzną — jest
więcej racyonalistą niż tym-
wierzącym: apparitiones roz-
ne tłomaczy że to są visiones
[illegible] [illegible] — Tamże, więc

renomy jest w podejrzeniu u Żydów prawowiernych. 3) Kimchi (Dawid) Francuzki, żył w XIII w. pisał dobrze; język arabski, który gramatycznym jest.
Isaak Jarchi Francuz, małej wagi jego Komentarz.
Rabbi Ben-Gerson Francuz w XIV w. Filozof jak Majmonides. Behaia Komentarz na Pentateuch nie bez zalet jest. Język jego łatwy, lecz Behai jest zarozumiały.
Abarbanel przewyższa rozsądkiem a może i nauką wszystkich poprzednich. Żył w XVI w. ma jednak niektóre bajki i śmieszności. N. p. pyta dla czego Pismo S. nie zaczyna się od א ale od ב? Odpowiada że א jest literą złą, negacyą, ב zaś jest literą dobrą, berek, znaczy 2, t. j. dwa światy. Twierdzi że świat stworzony został we wrześniu bo z Bereszith można zrobić Betiszri.

Exegesis apud Iudaeos.

Et 1 et II s. ... monumenta expositionis Iud. ... institutionis ... nec naturaliter exposituabat ut expositio esset continua alicuius libri, et hic expositio ... ad confirmationem doctrinae ... hoties ad ...tionem ... fuit ... tam expositio quam

Ipsis lectoribus nota fuit lingua usus vocabulorum propriis ... fuerit aetatis quae scripti fuerunt scripta.

F ... Buxtinus ... ipse de allegoricis ... allegorice ... sensum quem ... intendit

concio. Fuit autem haec expositio allegorica pauca cum exceptione nempe Tertulliano excepto. Erat saeculum I exstiterunt duae scholae theol. in quibus [illegible] sacra scriptura i.e. in Alexandrina et Antiochena. Alexandria literar. laude floruit. Floruit ibi Panthaenus, Clemens, Origenes etc. Obtinuit in hac schola ratio explicandi allegorica. Praecipuus promotor hujus explicationis fuit Origenes, qui totis rationem hanc amplexus est ut melius pugnare posset contra Gnosticos qui offendebant [illegible] locis V.T. literaliter explicatis. Origenes sensum divisit in literalem moralem et mysticum. Literalem fere sprevit. Ex morali autem et mystico — mysticum dame extollit. Auctoritas ejus magna fuit ideo multos imitatores e-nactus est Cyrillus Al. Ambrosius Hilarium Pictaviensem Basilium M. Ambrosium Clem. Cyrillum Alexan. allegoris mi [illegible] Gregorium Nissenum et Nazianzenum.[F] Quemadmodum schola Alexandrina allegoricae adhaesit explicationi ita Antiochena literali. Princeps in hac schola fuit Chrysostomus, qui Homilias in psalmos, Isaiam, Matth., Joan. Act. Ep. Paulinas multas homilias scripsit. Praestantissimum ejus commentarium est in epistolas S. Pauli praesertim in ep. ad Rom. [illegible] ejus [illegible] Isidorus [illegible] Theodoretus Cyrensis Theo[illegible] [illegible] Cyrillus [illegible]

[F] Nimirum [illegible] sequaces errores Origenis et naturam duplicem typos omittunt, desiderant generalis characteres idem — allegoricum. [illegible] lucidiora [illegible] in sensu litterali eruens [illegible] Hilarius [illegible] [illegible] impossibile — [illegible] esset omnia intelligere [illegible]

qui est ipso felici in sensu indagando. [illegible] adnumerans Justi M. Irenae. Clem. Al. et Origenem — Origenes pro Cap. [illegible] scholae allegor. [illegible] aliqui [illegible] 1. Cla qua est schola Alexan. 2 Antiochena. Schola Alexandrina caput Origenes putatur, qui in [illegible] distinguit 3 sensus [illegible] litteralem moralem et mysticum [illegible] litteralem [illegible] sensum moralem designat ope argumentis [illegible] allegoricis [illegible]

Quemadmodum [illegible] dicitur corpus et animam litteralem et spiritualem qui est allegoricus. Origenes [illegible] Ipse Origenes de principiis lib. 4. § 2 qui in libro Ipse nihil habent corporeum — aliunde sola velat animam et spiritus quaerendus e[st] [illegible]

[illegible] Galilejskie [illegible] 38 [illegible] — Origenes upatruje [illegible] jego system [illegible] — 2 — [illegible] 3 [illegible] multa quidem sunt quae in corpore sunt utilia — nonnulla sunt quae non sunt utilia — [illegible] w sensie literalnym. Jeżeli [illegible] miejsce literalne i nie rozumiemy — wówczas sensu literalnego się nie [illegible] — ale allegorycznego. [illegible] Paradis [illegible] Raj est [illegible] — spiritus sensus [illegible] in genere humano — [illegible] stabilia ubi quid divinum invenit [illegible] litteram deserendam est et ascendendum altius. Ex 16-9 [illegible] ubi legitur nullus moveatur [illegible] motus interdicitur — [illegible] per totum [illegible] vertes

praeceptum in lorum - quo modo? Allegoriam porrigendum nobis facilius hoc explicari possunt.
Jo 4. 21. Dicit Jesus Crede mihi mulier venit hora quo neque in hoc monte neque in Jerusalem adorabitis Patrem.
Regnum futurum propterea ubique locorum adorabimus
nos vero dicit Orig. neque in monte - qui cultum - na górze to rozumiej czasu ludzi na tzw. ... heretyków którzy ... i to tak ... się za proselytis
hic montem ... per Hierosolimas qui cultum ... quod ... intelligit ... mysticos ... ... mystico ...

Hieronymus, Augustinus et Ephraem neutrique scholae se addicti sed non prorsus medium locum tenent sed quisque eorum proprium sibi characterem habet.-

Hieronymus doctissimus Origenis sensum litteralem et historicum sequit, spiritualem ...
(Comment. in Eccles. in prophetas Math. ... de nominibus Hebraeorum Quaestionesque ...)

Dolendum tantum, quod nimium occupatus labores suos ... dictaret, et verba aliorum referendo ... citat auctores, ... saepe ... quod ... dicit ... citationes ...

S. Augustinus ... subtilitate ingenii et indole philosophica potius quam exegetica.—
S. Ephraemi commenta in Antiquum Foedus in ecclesiis publice legebant - tam utilia erant! Commentarii ... ~~...~~ morale potius ... debemus. - magnam ...

...
Z całego tego czasu pierwszych 6 wieków na znakomitsze imiona są: Orygenesa, Chryzostoma, Hieronima, Augustyna i Efrema. Góruje jednak Orygenes tem że on otworzył drogę do egzegezy, bo przed nim tłumaczenia tylko były w ... ... lecz ~~...~~ na całe ... pisma S. ... pismo S. ... na wielką ... ... jego egzegetycznej

~~[illegible] w niego prawie~~

14. 13. 13. II.

A..., dziwne. Przypuszczał on różne gradacye w objawieniu. Wyższy stopień jest w Nowym niżeli w Starym — i po Nowym jeszcze będzie wyższy stopień w ~~[illegible]~~ świecie niebieskim. Dla tego u niego typy Starego Testamentu ~~[illegible]~~ mają troiste znaczenie. A. j. rzeczy wiele typiczne do N. T. i do Królestwa niebieskiego. Nawet odkupienie w Nowym Testamencie jest typem ~~[illegible]~~ mającego nastąpić w królestwie niebieskiem odkupienia Aniołów.

dotąd stosunkowo [illegible] o ile do składowego nie [illegible] albo z [illegible] dogmatycznie [illegible] nie [illegible] Orygenes [illegible] zarazem względem na całego na [illegible] ta [illegible] i [illegible]

§. XVI. d. 18 Aprilis 1861.

[illegible] u niego prawie nie [illegible] znaczy [illegible] moralnego i [illegible] tam tylko [illegible] jest i duchowne [illegible] znaczy prawie wszędzie [illegible] per viam [illegible] nie literalnie [illegible] si oculus dexter scandali[zat] te etc. [illegible] czego [illegible] jest [illegible] i [illegible] komentów. Komment na S. Jana [illegible] Aleksan[dryi] [illegible] do komentowa[nia] [illegible] Ewangelii [illegible] Bożego [illegible] primitias [illegible] wszelkich [illegible] Ewangelia [illegible] primitias [illegible] jest [illegible]

zanadto wiele [illegible] na znaczenie [illegible] Orig. [illegible] N. T. nie [illegible] za [illegible] może mówić [illegible] nowe [illegible] typy [illegible] odkupienie Aniołów [illegible] błędnego tłumaczenia.

na Ewang. S. Jana napisał
tylko Walentynjanom. Ztąd per
recommendationem kusztyczka
jak Walentynjan. Błędów tu
twierdzi. Słowa: In initio erat verbum
ὁ λόγος. Komentując słowa
[illegible] wszystkie atrybuta Bóstwa
Jezusowego i wystawia Słowo Chrystusowego jako
istniejącego przed poczęciem.
Ztąd przytem miejscu na sta-
rożytnych mss. są zanotowane
słowa: blasphemat, albo: wykli-
ni haeretica! anathema.* Chociaż
być może iż miał tu na rozglą-
dzie apparitiones starego Te-
stamentu, w których Ojcowie
widzą Słowo w zmysłowej po-
staci. Komentując słowa:
Et verbum erat apud Deum
porównywa je ze słowami
S. Test. Et factum e verbum
[illegible] o Jeremiam,
o Ozeam. I mówi, że to Słowo
increatum posłane zostało do
proroka. Ztąd etymologicznie
pochodzi co Ozeasz etc. Robi
też uwagę, że jest u S. Jana
Θεός i λόγος, raz z ὁ Πα-
raz bez ὁ. Ztąd ὁ Θεός jest
według niego Bóg Ojciec.
Bóg w całej pełności
Θεός zaś jest ὁ λόγος [illegible]
jak [illegible] τοῦ Θεοῦ Πατρος
[illegible] uchwycił te dystyn-
kcyję i użył na swoją stronę.
Uważa że διὰ oznacza dzia-
łanie przyczyny drugiej pod-
rzędnej. Ztąd ~~πάντα~~ δι' αὐτοῦ
πάντα ἐγένετο nie [illegible]
[illegible] διὰ facta sunt.

Lecz Gal. czytamy δια Ιησου Χριστου και δια Θεου Πατρος — Pomimo chęci subtylizowania jednak wiele jest szacownej treści w Komentarzu i ekus literalny dobrze wystawiony. Ἀποκατάστασις (?) wszystkich niewierzących — nie tylko Samarytanów — Nos zna czy nie tylko Żydów, ale i całą wyższą kreaturę przez Żyda odtworzoną, czyli Kościół.

Tłumaczenia Orygenesa są w Tomach, homiljach i Scholjach. Zostały tylko Komentarze na s. Marka, II Kor., i Epistolas Catholicas, Ruth, Ecclesiastes, etc. Esther, jednak nie wszystkie zachowały się. To co zasługi — jego jako exegety — nie większe jeszcze położył jako krytyk — zrobił recenzyą tłumaczeń — versiones hexaplares.

Co wypisał on text hebrajski: w I ej kol, — w II ej text hebrajski literami greckiemi — w III ej text swój 70 interpr. — w IV e Aquila — V Teodotiona — VI Symmachi — oprócz tego V VI VII. Księga była — w wszystkich miał — księga biblioteki Cezarejskiej r. 653 hexapla znikła — pozostały części — wydał Montfaucon w 4ch wielkich tomach. Przed Orygenesem

Autorów kanonicznych ... swoją auctoritatem

było tłomaczenia allegorycz-
ne z potrzeby, i nieco z na-
śladowania Żydów, więc
Orygenes podniosł je do szczy-
tu, lecz od niego upadać o-
no zaczyna. Grzegorz i Hilary
już mniej go używa a jesz-
cze mniej Bazyli św. który
mówi że wszelka nauka
duchowna mieści się, to jest
w [illegible] sensie literalnym
[illegible] i nie pogardza sen-
sem allegorycznym a Alle-
gorystów gani, mówiąc że
[illegible] [illegible] za mądrzej-
szych [illegible] [illegible]
[illegible]

3. Dzisiaj [illegible] w homiliach i scholiach jest więcej dydaktyczny, w homiliach relatywnie przeważa rzymski retory[czny] [illegible]. Nie więcej jednak przy tym, gdy je można [illegible] więcej z jednak dydaktycznym z retorycznym — niż [illegible] z tych rozmaitych — Cały [illegible] wg 1. Kor. 2 —

8, 51/6 62

Medio aevo exegesis biblica [illegible] interpretum[illegible]
vita se [illegible] [illegible]
commentatores et exegetae
recoquebant solum anti-
quas explicationes. [illegible]
pui hac aetate [illegible]
Cassiodorus, Gregorius M., Alcui-
nus, Venerabilis Beda, Raba-
nus Maurus, Thomas Aquinas
et S. Bonaventura. Hi [illegible]
[illegible] laborarunt [illegible]
[illegible] [illegible] viderunt.
Ex hac aetate commemorandi
[illegible] seu commentaria
qui quadam serie exhibent
sententias [illegible], [illegible]
serie continuo junctas
quasi catena. [illegible] in [illegible]
opera Catenatorum, [illegible]
solum collectio [illegible]
[illegible]

Disputationibus scholasticis intenti neglexerunt studium linguarum antiquitatum Hebraicarum.

[illegible] solida erudita argumentis firmata sensus expositio.

H. B. 14. II.

h) Glossa in scripturam sacram sunt adnotationes

item series explicationum ex variis auctoribus quae cum differentiis a distinguuntur scholia nomine

catenis quae in catenis explicationes hae sunt longiores unum pro altero ponitur

in glossis autem brevissimae. Inter Glossa adnotationem plerumque

praecipuis saeculo XVI receptum Garnerus scripsit catenas Inter catenae auctores

tentat. 1. Iesum Lucinum Regnumque Scholia explica difficultates

Capitaliorum Vincentius Victorinus quae derivantur et obscuri

s. XI verisimile catenas graecas in Patrum. Glossa et hoc sunt magis rea

celeberrimus "Glossa ordinaria" lis

a latinis Strabone s. IX—

quoniam haec erat in usu communiter "auctoritas" dicebatur a Petro Lombardo ei

catenae. "Glossa ordinaria" tenebat

temporis tracta dictabat Petro Brigensis

lipue a e Nicolao Lyrano ita

ut circa finem medii aevi commentarius verus evasit.

"Glossa interlinearis" auctore

Anselmo Laudunensi s. XII

inter lineas Vulgatae scribebatur sensu mystico occupata.

"Glossa continua" seu "Catena aurea" a S. Thoma edita — opus praestantissimum

Sub finem medii aevi in— plurimorum doctores

clarescerunt Nicolaus Lyranus et Paulus Burgensis ambo Obedientes [illegible] et L. auctorem tribuunt.

Minimus et ord. S. Franciscani — universi admirabilis fuerunt monumenti linguis —

obiit a. 1440 et scripsit saeculo XV restauratae fuisse

postillas seu anotationes studia sic dicta classica et

breves post verba S. scripturae ideo linguae classicae restaurato illo studio linguam Graecam incipit colere

Paulus Burgensis obiit a. 1435 Concilium tridentinum

Episcopus Abulensis; sumopere promovit studium linguarum ut doctrinae

mus; saepe scripsit adeo de versione corrigenda

rationes ad has postillas quod opus praesupponebat perfectam cognitionem linguarum Orientalium in praesertim Hebraeo —

tamen postillas derivatas a postillis scilicet cum scriptura de Controversia cum Protestantibus qui oppugnabant eos. [illegible] recurrunt ad Biblia — Ad proprie

quandis doctrinis utitur ni sensu proprio — ideo Catholicorum interpretatio — cum fideliter in arcanam — ascendere — nunquam ad mores institutionesque nunquam dogma inspugnandum fuit

s. XVI- XVII- alter XVIII et XIX

alii qui integram S. explicationem ornabant, alii qui partem tantum S.

et saeculo XVI historia exegeseos abit in duas partes, nempe in historiam exegeseos Catholicorum et Protestantium.

Historia Exegeseos Catholicae.

Hic observandum quod quamvis Conc. Trident. tradiderit normam interpretationis scripturae ~~et ...~~ [ex usu] veri Romani, quia carebant interpretes et peritiore cognitione critices et archeologiae linguae; et hinc nil mirum quod s. XVI et XVII ~~quod~~ vix aliquod majoris momenti opus prodiisset. Insuper studium allegoricum et mysticum impedivit, quominus sensus literalis explicaretur.

S. XVII (d. 24 Aprilis 1861.) Restauratis in Italia et deinde in integra Europa studiis linguarum classicarum et applicatis his linguis ad interpretanda biblia interpretatio evasit purior. Interpretes s. XVI et XVII sequentes:

(1) Qui integram s. scripturam commentati sunt: Thomas de Vio Cardinalis (Cajetanus) † 1534. Operabimus indigit et dum lingua hebraea peritior integra biblia excepta Apocalypsi latino sermone reddidit et commentarium addidit; commenta eius tamen sunt caute adhibenda, quamvis ... Jacobus Tirinus † 1636 S. J. Cornelius a Lapide S. J. [Steen-Stein] Commentarii Cornelii commendantur rerum copia, quamvis plures habent digressiones. Exceptis Psalmis commentavit ... scripturam — correptius ... (Van de Steen) reimpressum opus quod Stephanus Menochius S. Jesu. In integram s. scripturam potius scholia scripsit quam commentarium maturo judicio commendatum.

Commentatus quidem absolutum ... sensum litteralem explicando et Teologum agit — omnia habens dona propria fuit.

fabula de Ma... gis — nihil ... mysticus litteram non deserit.

Qui partes bibliorum comentati
sunt sequentes:
Joannes Mariana scripsit Adnotationes in V. T.
Jacobus Faber Stapulensis Com-
mentatio Evangelia, Act. Ap. et Epist. Ascensiant. n.
Gaspar Sanctius Hispanus
S. J. commentatus Prophetas, Jobum, cantica et Actus
Hieronymus Pradus et Villalpandus scripserunt Com-
mentarium in Ezechielem 3 vol. — dz 4/6 62 –
Joannes de Pineda S. J. in Jobum –
Thomas le Blanc in Psalmos
6 vol. velut complementum Cornelii a Lapide –
Joan. Maldonatus S. J. Com-
mentar. in 4 Evang. in Isai. et Jerem. Item commentarium scri-
psit in epist. ad Romanos, qui
tamen typis non vulgatus, sed
asservatur in bibliotheca Soc. Jesu Romae.
vix ei est comentarius superavit hebraismos explicavit
Guil. Estius comentarium in eplas Pauli pastorales et in 7 catholicas.
Bernard. Lamy Harmonia Evangelic.
Z tych wszystkich najznako-
mitsi są Tirrinius, Cornelius a Lap.
Menochius, Estius i Maldonatus
a na czele postawić należy
Maldonata. Maldonat umie-
rając w 50 r. życia zostawił
ms. Generałowi Zakonu Klau-
dyuszowi Aqua viva – Ten oddał
ms. Zakonnikom Francuzkim,
którzy go uporządkowali uzupełnili – pali
Komentarz Maldonata, szu-
ka 1o sensu literalnego – Wte-
dy kiedy pisał on, pisali też
Kalwini i Lutrzy, z digressya-
mi wielkiemi – Musiał więc
i Maldonat tak samo digres-
sye robić ale nie są one tak
długie jak u innych komen-
tatorów. Są wprawdzie

niektóre ustępy gryzące Ka-
tolików, ale te w porówna-
niu z ustępami [illegible] i in-
nych są jaknajumiarkowańsz[e].
Nie ma on uwagi ~~to~~ na licz-
bę świadectw - ale na podsta-
wy ich - często jako [illegible]
[illegible] staje - Cawaton lek-
tor Theologii w Paryżu - [illegible]
gdy ~~się~~ twierdził ~~#~~ że i N. Panna
nie jest niepokalanie poczę-
tą, oskarżony został niby o
herezyę - ale oczyścił się przed
Officyalatem Paryzkim - zwie-
dziony tem jednak porzu-
cił Katedrę i na ustroniu
napisał swój Komentarz
w Bourges - Menochiusz
jest dobry lecz nie wyczerpujący
wszystkiego i wystarcza [illegible]
[illegible] Pisma S. [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] Komentarz Morina [illegible] [illegible]
na pierwszeństwo - jest dobrem
źródłem dla Kaznodziei [illegible]
tylko wiele anegdot. że N. Pan-
na mówiła z Królami po a-
rabsku. jeden z 3ch Króli
był Królem Kalkuty. Jednak-
to nie wszędzie takie bajki
ma. Szuka sensu literalne-
go - Komentarz Tir-
riniusa i [illegible] [illegible]
kąj wagę, uważa [illegible] tych lite-
[illegible] nie chcą się ~~[illegible]~~ wdając
[illegible] szeroką naukę pisma S. Tirri-
nius pomija część wielką krytycz-
ną, exegezy i tylko prawdopodob-
ną lekcyę [illegible] z pomiędzy [illegible]
[illegible] i tłomaczy ją ~~[illegible]~~ szczegó-
łowo po wyrazie odnośnie do całego
[illegible] [illegible] jest [illegible] krytycz-

... kończy się na połowie listu I Jana.
Bartłomiej Petri dokończył ten komentarz. Nie ma lepszego komentarza na wszystkie listy S. Pawła nad komentarz Estiusza. Ale komentarz ten jest przy długim rozważaniu ... skrócić. Bens... wyrzucić wszystkie rozwadzenia się, lecz uzupełnić jego niedostatki:

Commentatores s. XVIII et XIX qui totam s. scripturam commentati sunt.

XVIII XIX

Augustin Calmet, qui scripsit commentarium suum gallice 23 tomis. Duiens [illegible] lingua latina donavit hunc commentarium. Multa habet quae ad rem non pertinent. Sed ob eruditionem et judicium criticum commendatur his commentarius et catholicis et protestantibus. 29

Thomas de la Fosse [illegible] coeptum ab Isaaco Ludovico de Sacy commentarium continuavit. Potius ad aedificationem lectoris inservit quam ad notitiam S. scripturae tradendam. Ejusdem naturae est commentarius germanice a Braun scriptus. Can. Moncul

Brentani commentarius in N. T. ~~Evang~~ germanice. Post ejus obitum [illegible] germanice interp. et comm.

Opus ejus continuarunt Dr. Reser et Scholtz continuavit ita ut integrum opus 1820-1825 prodierit 17 tomis. Meritolaudatur [illegible] brevissimus.

Qui in partitur [illegible] tractat ... [illegible] operum [illegible] his [illegible].

Tobenz 1816 vulgavit comment. in N. T. 2 tom. [illegible] animarum curatoris.

Schnappinger Notae in N. T. [illegible] in usum animarum curatorum.

Dolendum in nonnulli ex catholicis [illegible] ... desunt ...

Permanens ... [illegible]
Triplex expositio Epistolae Pauli ...

Richardus Simon criticis biblicis adnumerandus historiae versionum Commentator et N. Critici. [illegible] opponit [illegible] Inter coëvos plures comprehendimus qui etiam partes nonnullas illustrarunt sunt sequentes:

cujuscunque capitis tradit analysim, paraphrasim et commentarium. Communiter et merito laudatur Ackermann: Commentarius in 6 prophetas Majores 1830.

[illegible] In Cantica Canticorum

[illegible] In cantica Canticorum

[illegible]

Hac aetate extiterunt quidam interpretes, quibus arridebant ex parte principia rationalistica: ut: Isenbiehl, qui condemnatus est a sede Apostolica, et Dereser, cujus quidem nullus exstat strictus commentarius, sed plura alia opera de bibliis, ubi plures interpretationes rationalisticas ponit.

Nostris temporibus Catholici des[illegible] [illegible] [illegible] in interpretando a Concilio Tridentino traditam. Quorum principui auctores sunt: Handschuh commentarius in Hoseam. Mack german. in Epistolas pastorales S. Pauli. Windischman in epist. ad Galatas. Long in Epistol. ad ~~Hebraeos~~. Deyme in epist. ad Philemonem. Reitmajer in epist. ad Romanos cui commentarius potius Höhlerus tribuendus, ejus professori et [illegible] perfectissimus.

Inter modernos Catholicos eminent: Schegg ~~Commentarii~~ scripsit praelectiones in 4 Evangelia, psalmos, prophetas minores et in Isaiam. [illegible] praelectiones ~~in evangelium~~ S. Mat[illegible]

[illegible] Mejer, [illegible] in evang. S. Joannis et in II Cor.

§. XVIII 25 Aprilis 1861.

Historia Exegeseos catholicae.

Auctores (ut dicitur) Reformationis acceperunt biblia veluti normam credendorum et agendorum adhibendo eis fidem ut origine divinis. Sed data unique licentia interpretandi pro libidine sua dissensionum periculum erat magnum. Proin supremam auctoritatem dederunt libris symbolicis, qui explicarent ea quae ad fidem pertinebant. Sed hi libri conciliari non poterant cum libertate interpretandi pro libidine sua. ~~effecta~~ Attamen accepti et postea velut norma interpretandi biblia. Unde exegesis catholica ad regulas dat sensus critices exigebat, quousque agnoscebatur in biblicis elementum divinum.

§. XVIII. Cum studium classicum praevaluerit, et opiniones philosophicae (rationalisticae) tunc et exegesis protestantium fit magis rationalistica. Eenim biblia velut opus quoddam humanum tractari coepta. Tractabant autem methodo grammatico-historica quia solis grammaticis et historicis mediis adhibitis interpretabant biblia. Non absque utilitate fuit haec methodus, nam promovit puriorem indagationem regularum hermeneuticarum. Sed quia eliminavit elementum supernaturale et studio illo biblico, hinc majus detrimentum attulit. Auctor hujus systematis e Frank August Ernesti in Instructione interpret. N. T. grammaticam hanc methodum

modo ratione vere hermeneutica nulla ratione nobita ad illorum fontem – utpote divi-

Sunt velut medias inter explicationem ... agnoscentes divinitatem et illos qui requirebant. —

... de opinionibus illorum ... explicare ... [illegible] ... disparuit — auctor ... dictae accomodationis dogmaticae —

promovebat, sed adhuc quandam auctoritatis rationem habuit. Semler, de quo, de ejus accomodatione positivo-dogmatica egimus, systema hoc audacius promovit. Praecipua Opera ejus sunt: Apparatus ad interpretationem N. T. — Apparatus ad liberalem interpretationem V. T. — Vorbereitung zur theologischen Explication etc. Magistrum superavit discipulus Eichhorn, qui omnino negavit inspirationem. Systema suum exhibet in operibus: Einleitung in das Alte Testamentum — et in das Neue Testamentum. et in utrumque. Eum secuti sunt: Bauer — qui primus edidit Hermeneuticam in V. T. separatim a N. T. — Maier et Augusti. Cordaciores Protestantes qui fidem adhuc servarant ad aliud devenerunt extremum ex odio erga hanc grammaticam interpretationem spiritum solum quaerentes, literalem interpretationem damnabant. Hinc opera eorum continent pura cerebri figmenta. Alii conati sunt conciliare utramque interpretandi methodum. — Recentiori aetate plures inter doctos Protestantes [praesertim nostra] et praesentes ad hos abusus exegeticos, ad antiquam normam interpretandi et ad usum [et auctoritatem] antiquorum Patrum recurrere videntur, et hi Orthodoxi vocantur a Protestantibus. Sed quis sit orthodoxia, alio loco videbimus. Transeamus ad varia systemata.

ta, ex quibus Protestantes interpre-
tantur biblia. Primum nobis occurrit
Systema psychologicum auctore
Henrico Paulo, Prof. Heidel-
bergensi. In hoc veritas facta
servat quidem, sed facta et narra-
tiones ita explicant, ut nihil
extraordinarii contineant. ut
factum miraculosum nisi
in imaginatione personarum
agentium vel etiam auctorum.
Hinc ope artis exquisitae, ope quorundam ad-
ditarum partium quarundam abs-
cissarum interpretantur biblia
per quod vis eis infertur.
Schola hic unico hoc docto
absolvitur testis et turba
doctorum minus clari. Opera
quae hoc systema docent, haec sunt:
Philologisch und kritisch und historisch historice expli-
Commentar. [illegible] — nies disparunt.
Das Leben Jesu als Grundlage.

Praecipui ex Cathol. qui syste-
ma hoc oppugnarunt sunt:
Sandbüchler: Eine Stimme des
rufenden in der Wüste. et Leonardus
Hug Jahrbücher.
E Protestantibus vero qui con-
tra Paulum scripserunt, sunt Frütscher Tholuk — nunc vivens
System Paulusa nie zasługuje
na bliższą refutacyę. Wszyst-
ko co nadnaturalne jest u niego
faktem psychologicznym — t. j.
że fakta te nie były, ale zdawały
się być jak to ktoś są wyłą-
cznie. np. Widzenie Zacha-
ryasza. Nie miał on dzieci.
Stwiał kadzidło. widzenia w świą-
tyni obiecał mu syna. Paulus
tłumaczy tak: Zacharyasz
miał nadzieję że będzie miał
syna, ponieważ modlił się.
Exaudita est oratio tua. Nie-

Catho[illegible]
professor. Habuit
[illegible] [illegible] est
perfecte determinans [illegible]
dum quan[illegible] [illegible] dum que
[illegible] in Paulo
[illegible] [illegible] ipso
absolutum esse — [illegible]
polarium
ctor, et sepultor
existit, —

dy raz modlił się. - to musiał być w wieku jeszcze zdolnym do zrodzenia syna. - Ale nie uważa Paulus że nie tylko wiek stanął na przeszkodzie, ale że i Elżbieta była niepłodna. Zacharyasz że się modlił nie dziwnego, bo miał wiarę w cuda. Tłumaczy dalej Paulus: Kiedy wypadła na niego kolej kadzenia, gdy wszedł do świątyni już miał Zacharyasz na wyższy ton nastrojoną duszę, w przybytku ozdobionym cherubinami - mało oświeconym, mając imaginacyę zajętą tymi, które by dym mogły przedstawić w wyobraźni Zacharyaszowi (który się naczytał o widzeniach aniołów) anioła. - wtedy też odbił się głos duszy jego pragnącej syna - i zdawało mu się, że słyszy obietnicę - a tem więcej przychodzi mu wątpliwość o prawdzie obietnicy, nie o widzeniu. - poznaje że to jest złe i skazał się na to na niemotę, aż dopóki nie urodzi mu się syn. Lecz samo nagromadzenie tych faktów psychologicznych już pokazuje niepodobieństwo systematu i potrzebaby drugiego cudu żeby się tyle faktów psychologicznych nagromadziło.

Audacius ē systema mythicum, quod negat realitatem et existentiam factorum quorum psychologicam [illegible] explicat prolibidine sua. ~~negat.~~ ~~[illegible]~~ Narrationes illas esse affirmat involucrum veritatum philosophicarum physicarum et moralium. Eadem ratione ut poetae interpretati sunt mythos paganos, eadem rationalistae Germaniae interpretantur facta in libris V. T. contenta. ut seductionem, Evēmeros, [illegible] dispersionem populorum mythice interpretantur.

Itaque systema illud consistit in involucris detrahendis et veritate pura exhibenda. Hic tentatio ērg ē tentamen explicandi originem mali. Primum quaedam partes V. T. hac ratione explicatae, novo vero N. T. ~~[illegible]~~ hac ratione explicando abstinuerunt ~~ratio~~ ~~nem adhuc timebant ratio~~ ~~nalistae~~. Sed postquam illa systemata expugnata fuerint sequaces hujus systematis ~~rati~~ mythici et bibliis N. T. illud applicabant.

Primus auctor hoc in systemate ē David Strauss. Quae hic intacta reliquit ea perfecerunt Bruno Bauer, Feuerbach et Weiss.

Christus ~~[illegible]~~ Strauss ē natus, baptisatus, discipulos collegit et ob invidiam inimicorum in crucem ē actus. Haec sunt essentialia in historia Jesu. Cetera autem sunt symbola

narrationes sunt nempe humanae pro mero involutis idearum veritatum sive moralium sive religiosarum putat.

factum aliquod verum non fuit vel simplicissimum fuit; tractu temporis ornatum exornatum et genius assumpsit miraculosi.

2plex class. miraculorum: alia qui cum connata effomati alia qui a populo inspirata sunt confecti. v. mythi sunt narrationes verae v. ? sunt fabulae. Utriusque generis. bibliis autem affirmant plurimi Rationalistae.

rationalistae partim oxorientia ducti, partim quia varia fuerunt systemata explicandi historiam Evangelio.

d. 10 Ocenoca 864.

Personam quandam extitisse qui XII virorum fuere nominum. miraculum doctorum propagare et discipulos

et ornamentum et figmenta, quæ traditio vestivit historica veste. Integra illa exornatio vitæ Xsti derivatur ex vaticiniis Messianicis V. T. quibus variæ ideæ Messiæ tribuebantur. Primi itaq. Xni has ideas recipientes, ut eas certius asseverarent, eas tribuerunt Xsto, quæ competebant Messiæ. Hinc S. N. quo scripta sunt Evangelia, sunt fabellæ conscriptæ sunt tunc temporis, quum nullus exstiterit, qui testaretur de his factis. Proin mythica interpretatio Straussi continet emendanda veritate ex illis fabellis, quibus repleta sunt biblia.

A. XIX d. 1 Maji 1861.

Historia 4 evangeliorum S. N. conscripta fuisse videtur Straussio, quo tempore non inveniebantur testes factorum Xsti. Narratio hæc conservata ut vera ad nostra tempora i. e. tempora Straussi, qui primus naturalismum purum pro revelata veritate nobis exhibet. Sed systema ejus est falsum, nam falsis nititur hypothesibus, quarum Ia est: „Quodcumq. non fit juxta regulas naturales, est mythicum non historicum" adeoq. eliminat omne miraculum — factum supernaturale. Sed homo sapiens debet inprimis investigare num factum sit positum sit vere evenit necne — et tum demum explicare an ex causis naturalibus vel supernaturalibus evenit — si vero a priori

Margin notes:

ex defectu testimoniorum e aetate primordiorum S. N.

ratione miraculorum

ratione pugnantium quas deprehendit pro tanto

intentionem discrepantium negavit.

Xsia ideam suam plenitudinem non infinitam individuum — sed partium toti distribuit

H. D. 17. II

priori affirmare hoc esse falsum - quod principium ē sanę logicę contrarium. Altera hypothesis Straussi ē: „Evangelia nostra ñ esse authentica." Cui effato contradicitur a traditio antiquissimor. scriptor. tam eccticor. quam profanor., prout hoc ostendimus quum egimus de authentia libror. sacror. e V. T. - Tertia hypothesis ē: „Medium s. IIo aptum fuit ad accipiendos mythos et fabellas pro veritate historica." Certe s. I ad mortem usq. Joannis, ne sermo quidem esse potē de receptione evangelior. - Itaq. remanet spatium ab initio s. II usq. ad medium ~~quidem~~ saeculum. Sed Apli vita functi ñ dereliquerunt populum absq. tutela et Ubiq. enim locor. constituebant praeceptores et seniores bene a se de veritate evangelica instructos, Itaq. mythi ipsis placere ñ poterant. Num posit recipere libros ll suppy Quarta hypothesis: „Quemadm̃ quęcunq. natio: religio etc. ita et religio Xtiãa tuos nabet mythos." Hic distinguendũ ē religiones. Religio, quę pluralitatem deor. docet, habet mythos, nam mythi nil aliud ē nisi fabellę, quę locum habent ibi ubi doctrina ē falsa. Ubi vero ē monotheismus, veritas et religio nihil alienum a sana ratione et philosophia docet, ibi de mythis dicino esse nequit. Quum autem

iatis in nostra religio, id est, my-
thi in ea locum habere nequeunt
neque in religione coelesti divina et
vera, ut probat ratio evidens et
historia testatur. — Habet ii Ca-
tex nostra evangelia affirmat
Strauss ideo, quod in eis plures
loca secum pugnant. Sed pugnae ubi de antilogiis
istae sunt apparentes et derivant
ex diversitate consilii, ex diversis
adjunctis in quibus versabantur
tum scriptores, tum qui opus e-
jus erant lecturi. Caeterum anti-
logiae istae facile conciliantur.
Insuper affirmat Strauss ideam
Messiae in ~~eviz~~ N. T. exhibitam de-
rivari ex libris Hebraeorum V. T. et
ex eorum theologia, et deinde in u-
nam personam Jesu translatam
fuisse. Sed historice certum est
quamnam ideam Hebraei de Messia
habuerunt. Idea ista fuit nimium
crassa. Judaei repraesentabant sibi
futurum Messiam velut regem
potentissimum, qui restauraret
regnum ~~de~~ eorum et eos divites
fieri efficeret. Tempore Christi, di-
scipuli ejusdem opinionem istam
minime deposuerunt. Ita duo fi-
lii Zebedaei — duo discipuli
versus Emmaus euntes colloquuntur
inter se: „nos sperabamus quia
ipse esset redempturus Israël.“
~~et nunc super~~ (Luc 24, 21.) — Et
in summo momento, quum abi-
turus erat Jesus, interrogant
eum discipuli Act. 1, 6. „Domine, si
in tempore hoc restitues regnum
Israël?“ Idem apparet ex histo-

ria passionis Xti, dum Judæi eum
regem salutant - Inscriptio in
cruce posita eundem sensum expri-
mit. Idea itaq Messianica non est
emutuata in nostris evangeliis
ab ideis Judæorum, sed hæ crassiores
ope doctrinæ et gratiæ Xti purio-
res sunt factæ et ad perfectionem de-
ductæ post descensum Spiritus S.
Fides nostra est universalis - item
et ecclesia: Revera, ut fundamento
mythico et fabuloso superstrue-
rit et tam firmiter conserva-
ri fides possit, non intelligimus.
Si Xtus non esset Messias, quo-
modo hi simplices et rudes Apli
possent ideam crassam Judæorum ad
perfectionem tam sublimem adducere?
Horum omnium ratio minime patet
ex systemate Straussii. Secundum
Judæorum ideam Messias erat ven-
turus rex - itaq forsan discipuli
Xti voluerunt dignitatem ab eo
obtinere. Sed tempore passionis
certe eum reliquissent spe sua
frustrati; nisi, memoria mira-
culorum antea factorum eos detinuis-
set. - Regem talem minime nu-
nuntiassent mundo - ~~et~~ nec cum
tto zelo ejus doctrinam propagas-
sent. Hinc necessario supponendum
Xtum talia egisse, qualia in e-
vangelio narrantur. Ex hisce patet
systema Straussii tale esse, quod,
quod tollit prorsus fidem histori-
cam. - Sed Rationalistæ ~~minime~~
~~sibi constant nam~~ non oia fact-
mythice explicantes sed solum de
[illegible] tatem, tantæ termi-
tiora cui-
nare qui sunt mythi et quæ facta

in libris ss.
historica vera, adeoq. oia facta
potē quisq. pro mythis habere.
Rationalistæ moderni enim * ne-
sciunt ponere terminos inter mythos
et facta historica. Et hic loci vale-
bit quod S. Cyprianus aliam ob cau-
sam De Lapsis dicit: „Non potē evan-
gelium ex parte consistere et ex par-
te nutare: Aut utrumq. valebit, aut
utrumq. vim veritatis amittat."
Insuper si evangelia nostra authenti-
ca s., mythismus a nostris libris sacris
quam longissime abesse debet. ~~…~~
(*) Hoc patet ex ~~sequentibus~~ characte-
re evangelistarum nam si attendimus
~~ad~~ qua ratione illi enarrant depre-
hendimus strictam narrationem hi-
storicam n. mythos. Quæ enim profe-
runt, proferunt ut historici; testes
suæ narrationis veritatem doctrinæ
Xnæ, quam annunciant, hisce factis
superstructam esse affirmant. Opor-
[illegible] tanquam impiissimos
impostores agnoscamus, v. concedamus
facta oia ab ipsis narrata revera lo-
cum habuisse ac proin mythismum
excludendum. Ad ipsum demonstrandum ra-
tione habita argumenti evangeliorum. Nam
referunt in iis facta, quæ ~~fere~~ exclusive n. in aliquo obscuro lo-
co, sed coram pluribus s. facta, ergo n. facile ~~pro~~ falsitatis ar-
gui possunt. Pars vitæ Dni, quæ infantiam constituit, pate-
bat ipsis ignota esse itaq. ab ipsis ē omissa fere et nisi
paucis attingit. Temporis quoq. respectus pro nostra stat
parte. Nam ē mythi isti efformati s tempore, quo Apli vi-
va voce annunciabant evangelium, v. tempore quo evange-
lia s. scripta. Si primum tum inimici Aplor. quales erant
Judæi, certe eos falsitatis arguerent facta ista erant nullia
ergo si materialia essent, Judæi reclamassent. At nemo se
ejusmodi narrationi opposuit. imo deprehendimus plures ex
Judæis et sacerdotibus, qui assensum Aplor. prædicationi præ-
buerunt. Act. 6, 7. Proinde mythi viventibus Aplis for-
mati esse n. poterant. ~~…~~ secundum * Hoc enim in
casu certe factum esset cum nostris libris ac quod cum aliis e-
jusmodi ē factum i. e. n. essent recepti tam universaliter
ab iis, quibus concreditum ē depositum fidei sed rejecti essent
quemadmodum apocryphi s. rejecti. Hæc dicta s. de N. T. et de ejus
mythis a Straussio inventis. Sed jam ante Straussium fuerunt, qui
Vetus T. mythis deturpatum credebant. Itaq. videamus num V. T.
mythos contineat necne. Duplici potissimum argumento conantur

mythologistae hoc probare: 1/ ex analogia omnium populorum et 2/ ex factis prodigiosis in his libris narratis. Quoad analogiam discernunt 1/ aetatem crassae ignorantiae – 2/ aetatem mythicam antiquam – 3/ aetatem historicam. X Itaque et apud Hebraeos quod nimis obtinuisse affirmant et libros V. T. secunda aetate conscriptos fuisse aiunt, eo quod aetas haec sit heroica et poetica, praecedens aetatem pure historicam. Hanc tamen analogiam inter populum Hebraeum et ceteras nationes negamus ratione habita ipsorum librorum.

H. B. 18. II

N. XX d. 2 Maji 1861 a.

X In ~~aliis~~ libris paganis apparent ... dii sensuales, cum mundo conjuncti, iisdem sensibus et affectibus quibus et homines praediti ... cum genealogiis. In libris vero V. T. exhibetur Deus unus velut spiritus – sacrificia eaque postulat solum in signum amoris et subjectionis.

Si res spectatur ... rerum quae continentur his libris ... summum obtinet discrimen inter nostra biblia et libros paganorum. X In libris gentilium inventiones ... tribuunt diis. Origo nobilium, genealogiae etc. a diis derivatur. In nostris autem libris, facta in quantum sunt humana hominibus tribuuntur. Adam ... Abraham ... Similiter inventiones hominibus tribuuntur: Kain agricola, Abel pastor, Noe invenit vinum etc.

Insuper si miraculorum ratio habeatur, in antiquitate pagana eo frequentiora et magis ... quo antiquiorem attingunt aetatem. Contra vero in nostris libris, quo aetas antiquior eo minor est miraculorum numerus, in procedente aetate miracula frequentiora ... respectu ... habent argumenti tempore rerum physicarum. In libris gentilium invenimus miram commixtionem rerum ~~animae~~ naturalium ...

Tam ... invenimus magnam differentiam inter biblia nostra et scripta aliorum populorum. Differentia haec inprimis cernitur in religione – libri paganorum docent polytheismum, genealogias deorum, sacrificia cruenta, adultera etc. Sed vero in nostris bibliis invenimus Deum unum, qui expostulat sacrificia in signum interna subjectionis, sed non cruenta, ut apud alios populos.

antiquitate – ratione insufficientes – analogia cum ceteris populis ... prodigiosa – ... divinas a vesano polytheismo egrediuntur ... notiones de Deo, quamquam ... in nostris libris ... omnia digna ...

divinis, supernaturalibus - arbores
animatae et spiritum habent.

In nostris vero libris elementum naturale sistitur velut dependens a supernatura (i-pulchritudo naturae sistitur ut ~~wnagnu~~ manifestatio perfectionum Dei.) Gentiles studebant astrologiae quod studium vituperat in nostris libris et ex signis coeli omen capere prohibet Jeremias.

Itaque semotum videmus elementum mythicum, tum sub respectu rerum divinarum tum naturalium (physicarum) tum historicorum in nostris libris V.T.

Insuper miracula quod attinet, Miracula fiebant in veteri Foedere ad conservandum monotheismum inter populum rudem, carnalem ac proin necessaria & adeo, ut si in libris SS. deessent postularemus ea. Miracula autem gentilium fiunt ob fines personales, ut zelotypiae, o libidinis etc. satisfaciendae causa. Fides quae apud gentiles narrationibus istis eo magis tribuebatur, quo aetas est remotior, sed successu temporis quum sanior ratio obtineret fides cessavit ita ut tempore Christi haec via velut allegoriae spectarent. Apud Hebraeos vero e contra, invalescente cultura intellectuali fides eo magis adhibetur miraculis, ita ut ipse Philo rationalista gloriatur miracula ista perpetrata fuisse in

tuendum populi et gloriam ejusdem.
Proinde credit ex re vera locum habuisse.
Si itaque ~~ra~~ rationalista hoc
modo senserit, quid de reli-
gio populo sentiendum. Hic itaque perpendit dereli-
ctis omnibus systema mythi-
cum illorum, qui maxi-
W egzegezie racyonalnej, znaj- drum sibi potius finge-
dujemy od Lutra ciągłe ba- re malunt, quam
i in conditum e [illegible]
dawanie prawdy. Trzy są drogi recipere.
~~do porządku objawionego~~ człowieka do Boga jako do celu pro-
wadzące: rozum, Kościół i po-
rządek nadnaturalny. Pierwszy Którzy te drogi istąpią
stopień zostawieni tra- takową z sobą związane, iż opuszcie jej
dycyonalistami. ~~Jeżeli~~ i poddani nego nie można.
Odrzuciemy jakiemuś fatalizmowi. Je-
żeli odrzucimy Kościół, to tedy uderzamy na tradycyą, rzeczy-
my się rozumem, który działać może tylko w fizyce, nie
zaś w etyce prawdy. Jeżeli opuścimy 3ci stopień, już w Kościele
Dla tego protestantyzm uderzy być nie może
na Kościół a zostawił dwa in-
ne stopnie. Logicznie powi-
nien był i porządek nadnatu-
ralny odrzucić, bo za pośred-
nictwem Kościoła mamy go.
Lecz nie wszystko logicznie
dziejączą; pozostało zachowali
wiarę w boskość i prawdzi-
wość ksiąg św. (Dopiero od Spi-
nozy. Logicznie postępuje pro- racyonalizm
t.j. opiera się na egzegeza [illegible]
testantyzm (i egzegeza [illegible]
ma rozwija z innemi syste-
matami filozoficznemi. Pierw-
sza szkoła ~~[illegible]~~ t.j. historyczna egzegezy, egze-
gezy pismaków (krytyków) protestanckich utrzymująca wśród
swojności rozumu wiarę w świętość ksiąg
utrzymała się [illegible] Lutra a-
do nas. Z tą różnicą, że do Spino-
zy wszędzie, a od Spinozy tylko
w partyi ortodoksów Luteranów
zostaje, i ci zbliżają się najbar-
dziej do katolików, jakkolwiek
wyłączają z ksiąg św. list św. Jakó-
ba i list do Żydów, pozostają jed-
nak na tem stanowisku co Koś-

d. 18 Czerwca 1862 roku

ostatnia prelekcya z Herme-
neutyki

Wł. Tudalewski

Winc: Smoczyński
d: 16 Czerwca 1862

ciół, tylko że zerwali z Kościołem i dają wolność tłomaczenia. Tą drogą szedł Luter i inni jego, następcy: Kalwin, Beza, Ekolampadyusz, Zwingel i inni - Andrzej później się Druzyusz, Jan Gerhard, Grócyusz, Strigerius, Bullinger - potem ~~Lessyus~~, Lessing, Mendelsohn,

Semler - i inni. Scripturariones czyli Pismacy zwani to przyjęli metodę Spinozy głównie się zaś: Karpzovius, który się odznacza jako dobry krytyk, Holzhausen znakomity komentator;

odznaczają się nauką (Introd. N. T.)

(Apologetyka Ruska)

Kalwin (Prelekcye genewskie St. i N. Test.) Superintendent w Prusach (Christologia)

(Archeologia).

walczył jako Straussowi Szkoła ta małą zaletę iż jest jeszcze na środku wiary, lecz względem racyonalizmu trudno im się ostać na tej stopie. Bo racyonaliści zarzucają im: skoro zaprzeczycie działania nadnaturalnego w Kościele, który jest widomy i żyje, jakże możecie przyjmować je w faktach pojedynczych z czasu kowym odległej starożytności; kiedyście zaprzeczyli działania Ducha S. w Kościele, to powinniście go zaprzeczyć i w Biblii; a pokaże się rozumie, że pod tym względem mają słuszność - przeto też najwięk[sza] ich część jest racyonalistami - i więcej pastorów jest racyonalistów, którzy tak rozumieją Chrystusa jakkolwiek

H. B. 13. II.

kolwiek jest historycznym, jednak-
że ponieważ jest cudem, zatem
historycznym być nie może. Ale
cóż za błąd! nielogiczność! Począ-
tek jest historycznym - ma swoją
historyę, choć fakta te początek
z góry biorą - to każdy przyznać
musi. Jeżeli więc Protestanci
znajdują te fakta, lecz przyznać
muszą, iż im porządku natu-
ralnego przypisać nie można,
to powinni się ukorzyć i fakt
ten jakkolwiek nadnaturalny
w historyi umieścić. Przystę-
pując do czegoś trzeba przycho-
dzić bez uprzedzenia. Tu zaś
Racyonaliści przychodzą z uprze-
dzeniem, bo już u siebie mają [illegible]
iż cudu nie jest historycznym.
Znajdujemy w historyi [illegible]
racyonalni [illegible] na wszystkie py-
tania [illegible] religii naszej
[illegible] rozbiorze, odpowiedzie-
li: tak. Na pytanie: czy opowia-
danie biblijne jest faktem? [illegible]
[illegible] - Czy jest [illegible] o-
[illegible] - Tak [illegible]
[illegible] do [illegible]
[illegible] wszyst-
[illegible]
niepewności [illegible] kontradykcya
[illegible] racyonalny
[illegible] który
[illegible] racyonalnych.
Dał popęd [illegible]
do [illegible]
w historyi [illegible]
[illegible] racyonalnej
[illegible] ~~nie~~ na
i na [illegible] wszędzie [illegible]
[illegible] in tractatu
[illegible] biblij-
[illegible]-politico [illegible]

i do tego przyszedł przekonania,
że ona nie jest z rozumem przeciwna; – Ale a priori mówiąc że
nie ma cudów, musiał je zaprzeczyć i w biblii. Ztąd wszystkie cuda tłumaczy ~~tem, że to jest~~ za pomocą fantazyi i przenośni właściwych ludom wschodnim. Spinoza wiek
swój znakomicie wyprzedził mówiąc po racyonalistowsku – i to co
inni później po części wykonywali, on już in globo zdziałał. Jednym rzutem ogólnym wszystko
zbierze pod jedną formułę. – Wszystko u niego jest allegoryą, sposobem mówienia. Z Heglem uważa D. Xta nie jako Boga lub
człowieka, lecz jako objawienie się Boga na zewnątrz t. j. jako
świat. Gdy mówi o męce Xta, powiada, że może być uważana
za prawdę [illegible] – a
gdy przychodzi do zmartwychwstania, uważa je za allegoryę
nieśmiertelności ducha, [illegible]
[illegible] po zabiciu ciała nie przestaje żyć w całej swej sile. [illegible]

C. XXI D. 15 Maji 1861. ~~[illegible]~~ w tej porze Spinoza zostaje na stronie, gdy tymczasem
[illegible] racyonalistów
nie rozumiejących, ale szydzących z Spinozy
jak [illegible] Hobbes,
Toland, nieprzyjaciel Kapłaństwa
i objawienia, Bollingbrok przyjaciel
Woltera, Collins powstający jako prorochowy
największy, zaś Piotr Bayle który wydał
słownik encyklopedyczny p. Protestantów potępiony [illegible] Niemcy
rzech [illegible] Barth, Basedow, i Wieland.

Barth szczególnie powstaje przeciw
biblii – odpowiada sceptykom angielskim.

Basedowa choć naturalistą, lecz
poważniejszy. – Wieland jest Wol-
terem Niemieckim. – Cuda
wszystkie Jezusa i inne N. T. przy-
pisuje sile magicznej, którą tajem-
nica zginęła z Nim i jego ucz-
niami. – Wszyscy ci nawet
Wieland, nie mają żadnego
systemu, zasady ogólnej do tło-
maczenia – rządzą się jedynie
kaprysem. Lessing daje ~~jaki~~
system dopiero choć powierz-
chowny. On szukając klucza
do tłomaczenia zwrócił na [illegible]
nią drogę – egzegezę lub [illegible] raz wale-
usiłuje wykazać niehistoryczność ob-
jawienia St. T. W. S. Test. znajduje wszyst-
kie osoby, tak ciemni, iż niepodobna, aby Bóg im mógł objawić!
przeprowadza przez
rzecz tę
wszystkie szczegóły. Traktatem
[illegible] Mojżesz nie ma u
niego łaski – jest oszustem
[illegible] bez żydami. Co do S. T.
[illegible] nie może znaleźć syste-
mu do tłomaczenia, [illegible]
[illegible] daje niejaki system.
Pan Jezus był według niego
stronnictwa umiarkowanego
środkującego między konserwa-
tystami i progresistami, na
których czele po Jego śmierci
stanął S. Paweł. [illegible]
Jezusa 1774 jest tu teorya
miała ona zwolenników
e Mendelsona, [illegible], Gar-
vego i Henkego znakomi-
tego racyonalisty popularne-
go. Tzw. racyonalizm między
ludem starał się rozszerzać.
Walczy on [illegible] Biblia łatwy

i Chrysto-latryi. Gdy tak więc
ni obces na pismo ś. patrzą,
drudzy z krytyczną filologią, tylko, ci
trzeźwiejsi objawienie i trady-
cyę przystępują do tłumaczenia
i nie pomnąc że filologia nie
jest systemem ale tylko pomo-
cą. Był więc system filolo-
giczny głównym korzeniem
(w tym względzie jest Ernesti
(1707-1781). Był uczniem niepo-
spolitej pilności i encyklope-
dysta, który nie miał pojęcia
o [illegible] na rzeczy i logi-
cznego pojęcia. Jego [illegible]
Institutio interpretum uważane jest
za dzieło klasyczne. Wyżej od niego
Michaelis (ur. 1717, † w Halli
1791) pisał o geografii, historyi etc.
biblijnej. Znakomitszem je-
go dziełem jest De lege Mo-
saica. Występuje jawniej
niż Ernesti z racyonalizmem.
Odrzuca tradycyę rabinizmu
i masorę, a na ich miejsce
bierze języki wschodnie. Przez
dawania tłumaczeń nowych,
niespodzianych, dziwnie skom-
binowanych i tłumaczenie doprowa-
dza do śmieszności nieraz.
Uczniowie jego poprzerabiali
gramatyki i słowniki na swój
sposób, a stąd żadnej prawie nie
[illegible] pomocy do tłumaczenia.
[illegible] Daleko większą korzyść po-
[illegible] Jan Jerzy i Ernest Fryderyk
Rozenmüllerowie i Griesbach. Pierwszy
† 1815 jest autorem Scholia w
N. T. i Historya Exegezy. Scholia opar-
te są na Grocyuszu i Luka-

tolików ma wielką powagę, lecz
to tylko traktuje Ojców św. i zbliża
się katolicyzmu germańskiego.
Drugi syn poprzedniego †1837
jest większym od Ojca. Scho-
lastyczno są dobrym komenta-
rzem. Pod względem filolo-
gicznym i moralnym zwła-
szcza – to pod dogmatycznym
zalecona lżejsze krytyki lubo
nie wierzę. – O Gries-
bacnu mówiliśmy już. ~~Howen~~
Dotąd na żadnym nie natra-
filiśmy ~~[illegible]~~ systemie – mniejmy
też doroście przez Rozumni-
ków – i widzimy Wolstona
po Oxfordzie Prof. i allegorystę,
Zmartwychwstanie, który wyo-
znacza nieśmiertelność du-
cha, który zabity być nie mo-
że, ale odżył w Apostołach
w Kościele. Wolston był prze-
śladowany i za życie. Twoi-
ka teoryę. Armand ~~[illegible]~~ takie
daje o nim zdanie: wszystko
jest w Wolstonie co może obrzydzenie
w czytelniku sprawić – bez logiki. Szy-
dzi z tego, kogo swym zbawicielem mianuje
ko. Wolstonowi powstali:
Gibson Bp. Londynu, Pears Bp.
Boston, Stetingi Kaje. Ale prace
ninni zasługują na uwagę
Lardner „Wiarogodność hi-
storyi ewangelicznej" i Sher-
lo w dziele: „Świadkowie Zmar-
twychwstania wyegzaminowani i osą-
dzeni według praw sądowych" ~~[illegible]~~
z dowodzi, że Zmartwychwsta-
nie nie może ulegać wąt-
pliwości. Wolstona poplecz-
nicy są: Mandwils, Morgan,
Dodwell i Middleton.

Szkoła ta przenosi się do Nie-
miec i zostaje mityczną.
Tymczasem we Francyi powstaje
system fragmentów epokowych. Richard
Simon Oratoryanin ur. 1638 r. jest
jego ojcem.
System ten nie jest ściśle sy-
stemem Richarda. W Examen
critique du V. Test. znajduje
on niektóre trudności. np.
[illegible] Gen. 36, 31. Mojżesz [illegible]
królów Edomu nie mógł po-
równywać z królami Judz-
kimi; również Gen. 7, 17. 18. 19. gdzie je-
den wiersz jest powtórzeniem
drugiego. Więc według Richar-
da, przyczyna tego jest inna jest, tylko że opowiadania z czasów
mojżeszowych zachowane, zo-
stały zszyte przez Ezdrasza
w jednaką całość. Richard tym
sposobem usuwając trudności
chce dowieść autentyczności bi-
blii. Richarda więc system
jest tylko systemem fragmen-
tów — dopiero de Wette utwo-
rzył system fragmentów epo-
kowych. Co zaś do trud-
ności przez Ryszarda znajdo-
wanych, odpowiadamy na
1szą że Mojżesz widząc królów żydow-
skich proroczo przepisał dla nich pra-
wa — a królów Edomu przyrównał do
królów Żyd., którzy istnieć mieli, po-
kazując że ci pierwej byli królami. (x) [illegible]
Zaś co do 2giej trudności: to
dla czego takiego wiersz porównania (x)
2giego do powtarzań, przypisać je
należy sposobowi mówienia lu-
dów wschodnich, którzy lubują się
w powtarzaniu — czyli tak zwa-
nym parallelizmie — lub też
powstały z rozmaitości manu-
skryptów.

(x) Więc [illegible] Homaczewski iż później ktoś te wyrazy [illegible] dodał [illegible] aby pokazać starożytność królów Edomu.

C. XXII d. [illegible] 1851.

Wiadomo że, w średnich wiekach szu-
kano nie gramatyczno-historyczne-
go lecz allegorycznego textu, ztąd
studium biblicum nie postępowało.
Dopiero przez wystąpienie reformy
Lutra, ponieważ musiano dać
więcej zadawalniającej odpowiedzi
reformatorom, przeto studium
biblicum musiało postąpić.
Jednak i po reformie nie weszło
ono na prawdziwą drogę, bo brak było
srodków pomocniczych. Była to kry-
tyka ale tylko zewnętrzna, zasadza-
jąca się na wykryciu znaczenia wyrazów. [illegible] studium
Dopiero [illegible] Richard Simon [illegible] do prawdziwego [illegible] biblii. Przez krytyczne swoje studia
[illegible] protestanci zawsze uważali [illegible] świętego wieku nie
[illegible] katolicy za bardzo tra- [illegible] mogło być [illegible].
dycyi się trzymali, [illegible] trze-
ba było oderwać się od tradycyi
lecz nie wszczególności ale kry-
tycznie ją przeprowadzić. Dote-
[illegible] Richard Simon historycznie zarazem. [illegible] Dzie-
[illegible] krytycznie i sprawdził tom swoim nadawał
[illegible] tak tolików, bez tytuły: L'Histoire
[illegible] na on
[illegible] [illegible] ścigali [illegible] kocha-
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] z nieznajomości [illegible]
sta — Od młodości swojej sam
tylko Pismu S. się poświę-
cił. Powstali też jako mianu-
Jansenici za skrytykowanie ich
wola ich — skąd musiał wiele
[illegible] przykrości — oskarżony
[illegible] o sprzyjał [illegible] co już było
wówczas wielkim złem. Często
oskarżany do Rzymu, do Ge-
nerała Oratoryanów zawsze
się oczyścił. Lecz gdy wrędz-
cie nie ustawały potwarze, za-
żądano wszystkich jego pa-
pierów do przejrzenia — On spalił wszystko — a w smutku
rozchorował się i umarł.

[illegible]ego Histoire des Commentateurs jest
[illegible] Hermeneutyką-krytyką
[illegible] autorów a tem samem
[illegible] swoje zasady. [illegible]
[illegible] on [illegible] się nareszcie, że nie
wszystko, co [illegible] jest dzie-
łem Mojżesza. System ten roz-
winął Vitringa w Archisynagogo
observationibus criticis [illegible] De
Wette, według którego [illegible] jeszcze
Pentateuch jest zbiorem [illegible]
[illegible] znaczących co
[illegible] [illegible] historyczną
jest dopiero [illegible]
[illegible] up Noe jest
[illegible] etc. [illegible]
nazwany [illegible] że dotąd
jeszcze nie pozwala
Test. lub więcej do [illegible]
że można ją zastosować do N.
[illegible] De Wettego podjęli: Ewald
w Historyi ludu izraelskiego [illegible]
storja ziemi Chanaan, Salvador (w In-
stitution de Moïse).
podobny do poprzedniego jest
system punktów głównych [illegible]
różnica, że tamten przyzna-
je autorstwo ludowi i wielu oso-
bowości piszących, ten zaś przy-
znaje samemu Mojżeszowi, który dzieło
na 2 części pod [illegible] dogmata naj-
główniejsze mniej więcej w symbolu za-
warte.
Ze za temi leży punktami
tylko akkomodacya [illegible]
[illegible] ludowych i fantazyi [illegible]
[illegible] jest [illegible] system
akkomodacyi [illegible]
System natura [illegible], t.j. [illegible]
[illegible] pisma ś. czytać
[illegible] w tym systemie jest to re-
zultat prawdziwego [illegible]
[illegible] ukrytych i [illegible]
[illegible]

exageracyi piszącego, kopisty N. R. Z., 11.
pisarza lub przepisującego, lub imaginacyi autora.
Jest więc albo przesadą, albo
błędem gramatycznym etc. Pro-
roctwo jest tylko sposobem poe-
tycznym, w którym przeczucie natu-
ralne rzeczy bliskich gra pewną rolę.

Przedstawicielami tego systematu są Eichhorn
+ 1827 niepospolitej nauki człowiek
i autor wielu dzieł mających
na celu znaturalizowanie bi-
blii. Wszystkie fakta tłumaczy na-
turalnie, po największej części śmiesznie
Wyjście z Egiptu jest ucieczką, morze
Czerwone strumieniem. Grzmoty na Synai
są oszustwem Mojżesza lub korzystaniem z naturalnych zja[wisk]. Przyczym
[illegible] sposobem fakta najcudow-
niejsze znaturalizowane są,
a też dużo dziwnych. W N. T.
[illegible] — Zachariaszowi nie
[illegible] się pokazuje lecz jakiś
[illegible]. Gwiazda nad Betlehem, jest
to latarka pasterzy. Chodził
nie [illegible] też po wodzie [illegible]
[illegible] że [illegible] w blizkości magazy-
[illegible] w ręke, rozmnożenie chleba jest, [illegible] nu u bogaczów.
[illegible]
[illegible] to poże
[illegible] stanie są
[illegible] tak jaśniały od słońca.
[illegible]
[illegible] Paulus — Rita
[illegible] chciał zaprowa-
[illegible] jego [illegible] Acakcya
[illegible] monoteizm [illegible] tyranii, nie
[illegible] politeizmowi [illegible] potrze-
[illegible]
[illegible] więc [illegible]
[illegible] którzy [illegible]
go godność [illegible]
[illegible] szatan [illegible]
go nie aby oszukać lud, lecz
to pochodziło z miłości ku Jezusowi:

~~Widzieliś~~ karada, więc jego jest, usuwa wszy cudowności, ~~bo~~ lecz starając się o to musi przypuścić druga, cudowność w takiem zbie- gu okoliczności praw naturalnych przy- czyny były faktami, (jak wiel.(?)

Widzieliśmy więc tłomaczenie narodzenia Pana.

System ten psychologicznym się nazywa. Cuda za Chrystusa z wolna zdyskredytowany został ten system ~~m~~ systemem mistycznym – o którym mówiliśmy o nim – i o Straussie. Lecz Strauss jest ostatnim dopiero – on najdokładniej – i najdalej poznał swój system. Pierwszy przed Straussem był Edelmann – w XVIII w. nieprzyjaciel Chrystianizmu. Dzielił wszystkie opinie XVIII w. i sądził że najlepiej ~~tokaz~~ swą nienawiść Chrystusowi pokazywać że biblija jest zbiorem mitów, które się tworzyły następców, że na dziełach, w których rozwija swój system, są o Boskości rozumu – i Mojżesz odkryty.

Mistykami są także: Semler i Gabler, (w dziele: Badania nad hist. Mojżesz. stworz.) który pentateuch, a szczególniej Genezę uważa za mityczną; ~~Lecz~~ Semler tylko histo- rye Samsona i Estery bierze za myt. Ale zbadwa: Semler i Gabler tylko fakta trudniejsze uważają za myt.

Wreszcie zaś skrupuł złożył Bruno Bauer ~~w 1800~~ w Mytologii Hebrajskiej z 1803 ~~w któr~~ wszystko porównywa z mytologją rzymską i grecką. Uważa między mitystami znajdujemy tylko odcienia, inne stronnictwo przedyleksyę do Mytologii Indyjskiej – (jak Kanne który upatruje podobieństwa między Księgami SS. naszemi a mytologją Indyan. – Abraham jest Brama – Benjamin

jest gwiazda. – Józef Ganesza (bóg upału)
Ewa jest emanacyą bóstwa (od hajja życia)
jak u Indyan pierwszy, człowiek. Ewa jest emanacyą Adama
Nadto Hewa jest czasem prze- który według pojęcia Indyan ma być
szłym wyrazu Jehowa, który jest uważany za niemowlę-
czasem przyszłym. Ztąd Hewa i go człowieka i boga zarazem.
Jehowa jest jedno. Hewa jako matka
ludzi nadaje życie (hajja). X
Teraz już protestanci teo- (X) York to samo tłomaczą za Kainem.
logowie uważają, że tu pomnik
śmieszności ludzkiej i nieracyonal-
ności. De Wette musiał także
wszystko uważać za myt – ale
przestrzega aby nie rozróżniać mytów
jak to robili przednim, na poetyczne, filozoficzne, historyczne
pisarze po Wette jak Watke i etc. bo wszystko jest
Vollin nawet i Abrahama i mytem poetycznym.
i Mojżesza przerobili na myt.
Prawo nawet żydowskie też jest
mytem, utopją z późniejszych
czasów – aby pokazać że Żydzi
mieli tak doskonałe prawo.
lecz się ním nigdy nie rządzili.
Od Pentateuchu przeszli i kom-
mentatorowie do Jezusa, i na-
stępnych ksiąg. Wzięto się na-
stępnie do proroków a miano-
wicie naprzód wzięto się
do Daniela, którego przyczepi-
ali się do Longerke. i następnie do drugich
proroków się wzięto – tak iż cała umiejęt-
ność docentów teologii niemieckiej zasadzała się na tem aby
Przystąpiono wreszcie do no- ciągle nowe myty
wego Testamentu. Trudno to stwarzać i wynaj-
było poprawdzie bo jakże moż- dywać w biblii
na przypuścić, aby w złotym
wieku literatury powstał myt.
Już poprzednio przebąkiwali
tylko mytyści do N. T. ale
jeszcze nie odważyli, stawia-
li jednak przypuszczenia nie
śmiało że niektóre napomknienia przynajmniej
wypadki są mytami, legendami, fik-
cyami Bauer mówi: iż szeregu my-
tów niektórych nie należy szukać

w N. T. mogły one być, za przeniesione ze Starego lub z podań żydowskich. Dopiero Dawid Strauss śmiało wystąpił jako całemu Nowemu Testamentowi w dziele Das Leben Jesu i wielu znalazł stronników, nawet dotąd ich ma.

§ XXIII d. 22 Maji 1861.

Podług naszego pojęcia, Ewangelie zawierając opowiadanie o życiu J. Ch. choć niezupełne ale pewne. Według zaś mytystów jest ona opowiadanie faktów prawdziwe, ale tylko w myśli wiernych, niekiedy powziętych historycznie, prawdziwych. Łączą to mniemanie mytystów jawno sobie tem, że jest ewangelia niepodobna aby była powieścią mytu. Ale Strauss powiada że ludy wschodnie lubią pojęcia nie abstrakcyjne, ale in concreto prawdy sobie wystawiać w symbolach etc. A pierwsi ci byli to powinniśmy wyznać Żydzi, więc z pojęcia tego pojęcie ze Starego Testamentu — wszystko co się w nim o Mesyaszu i prorokach znajduje przenieśli do pojęcia Jezusa i z tąd utworzyło się opowiadanie ewangeliczne.

Tym sposobem stanowisko Straussa jest różne od stanowiska supernaturalistów i innych — nie przyznaje oszustwa i spostrzeżeń, ale twierdzi że opowiadanie samo z siebie powstało. Różni się od racyonalistów tem, że ci podkładają swoje myśli pisma S. — on zaś kupcznie

feist rzeczy. Zasady tego systemu składzie sę: 1) Wolność od przesądów dogmatycznych. 2) Każda religia miała mity zatem i Ewangelia. Szkoda tylko do [illegible] zarzuca Teologom, że przystępując do tłumaczenia pisma ślą [illegible] przesądami dogmatycznymi, z których głównym jest u niego ten: że w sferze wiary inne panują prawa niż w sferze bytu. Straus tę różnicę odrzuca, przyjmuje za zasadę nieskończone pośredniczenie t.j. że między przyczyną a skutkiem zachodzi nieskończona liczba pośrednich przyczyn, która wypływają z głównej. Wpojęciu tem supernaturalistów [illegible] ta jest odrzucona. Straus powinien był wprzód dowieść że we wszystkich sferach te same prawa [illegible] zasady swej jednak nie dowodzi [illegible] powoduje [illegible] tylko [illegible] wytłumaczone [illegible] jest [illegible] że [illegible] jednakowemu prawu. [illegible] on po tym wszystkiem [illegible] Schleiermachera, Neandra [illegible] racyonalistów. Jak rozumie [illegible] że w różnych [illegible] prawa jest [illegible] które [illegible] a według [illegible] nie tem [illegible] rzeczy [illegible] prawa [illegible] dowodzić [illegible] różnych [illegible] Straus [illegible] prawa [illegible] przeczy [illegible] więc powinien dowieść [illegible], to i my mamy [illegible] większe niż Schleiermachera, Neandra lub innych racyonalistów. [illegible] więc dowody Straussa są [illegible] i pomimo wypierania się przesądów sam im jeszcze więcej ulega.

(Druga zasada: że każda reli-
gja ~~ff~~ miała myty, zatem i [illegible]
nia – jest także racyonalistow-
ska, z filozofii Hegla pochodząca;
według Hegla tak religja jak filozofja ist
[illegible] prawdę absolutną [illegible]
ta przychodzi do nas drogą pojęcia,
ist filozofja, wtedy zaś drogą wy-
obraźni jest religją; skoro więc
w religji główną gra rolę wyobraź-
nia, zawsze musząc w niej pa-
nować obrazy, myty. (Dla tego tyl-
ko w sferze lub wyższej ~~nad~~ lub niż-
szej nad wyobraźnię nie ma my-
tów. Stąd kiedy dzikie np. Eskimos,
na najniższym stopniu ukształce-
nia zostające nie mają mytów, bo
nie wznoszą się do przedmiotowej
prawd religii – ludzie ci czują tyl-
ko jakąś wyższą siłę, która nad nie-
mi panuje, lecz imaginacya ich nie
[illegible] jej w obrazy – mają pojęcie tyl-
ko [illegible]. Ludzie z lepszym od nich
pojęciem przyrodzą, dla rozumnie
przedmiotowego – czczą słońce etc. tw-
rzą tez koła nich okrąg istot niższych,
duchowych, pojęcia antropologiczne.

tu, przenaszą do du-
chów – słońca etc. na-
tura, osobowości

Skoro więc, mówi Straus, myty w re-
ligii być muszą, nie więc dziwne-
go że i w religii ludzkiej są;
lecz rozumowanie to jest oparte
na ~~całej~~ zasadzie fałszywej – że
filozofja i religja jest jedno. Nie
patrzy Straus na zarzut – nie widzi
oprócz filozofii jego i Hegla jest
na doskonała – i daleko
[illegible] wyższa. Jest więc tu i Strau-
sa hypoteza że Hegla filozofja jest
prawdą, a nasza fałszem – ale
nie ~~[illegible]~~ pokazał tego fałszu. Trzecie jes-
zcze być może porównanie na-
szej wiary z innemi – stara
krytyczna porównanie z filo-
zofją lecz z prawdziwą – nie jakimś

A więc i ten nie jest wolnym
od uprzedzenia. On ~~[illegible]~~ uprze-
dzony jest, że tylko filozofja He-
gla jest prawdziwą;

Podaje następnie criteria za po-
mocą których łatwo poznaje gdzie
są myty. Criteria te są następujące:
1) Gdzie w opowiadaniu znajdują się ślady
nadnaturalizmu, to opowiada-
nie jest mityczne, nie histo- ~~[illegible]~~
ryczne. rzecz ~~[illegible]~~ jest nielogiczny. Ewangelja bo-
Straus ~~sprzeczny~~
wiem, według niego, jest opowia-
daniem cudownem. rzeczy cudow-
ne są mytami. więc powód do
podejrzenia ewangelii o mitycz-
ność jest powodem do wydania wyroku. u którego za
Cokolwiek ~~[illegible]~~ nosi cechę bezpośredniości jest mu [illegible]
Dalej 2) jeżeli w opowiadaniu znaj-
dujemy wnikanie istot wyższych:
aniołów, czartów, robiących co,
lub też ludzi robiących co za ich
pomocą - opowiadanie to jest
mityczne. jest fałszem. Rzecz według zasady
~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
istoty te i ich działanie jest nie-
zbędnem. Jednak Straus wyrzuca
Aniołów i dyabłów. Dawni gno-
stycy byli pod tym względem logiczniejsi.
Dając zaś kriterium to drugie,
powinien był dowieść, że działa-
nie tych istot jest niemożli-
wa, że nawet istnienie ich
jest niemożliwe, ale tego nie
dowiedzie
3) Jeżeli opowiadanie nosi na sobie
cechy pojęć panujących w gro-
madzeniu gminie jakiejś, przypuś-
cić należy, że myt, opowiadanie

to utworzonem zostało w tem kółku. Widzimy że criterium to jest [illegible] wyłącznym i nie filozoficznem. Możemy ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] rzec, że pojęcia to kółku pewnemu formowały się odnośnie do faktów w księdze jakiej opisanych.

3) Choćby, mówi Straus, nosiło na sobie opowiadanie Ewangeliczne cechy historyczności, to pomieszanie ~~[illegible]~~ mytologiczne, skoro że historyczne pod myt podciągnąć można [illegible] [illegible] charakter zostaje uchwytany na mytyczny, już traci wiarę. Otóż [illegible] od mytycznych źródła tych mytów według Straussa są:

1) Charakter Xa. 2) pojęcia [illegible] testamentowe. Charakter Xa [illegible] [illegible] tak i Straussowi [illegible] [illegible] [illegible] żywego, mówi Straus, że po jego śmierci [illegible] uczni [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] umarł na krzyżu, zmartwychwstał [illegible] lecz jakim prawem ma źródło mytów podaje charakter Xa, skądże [illegible] że taki jest charakter Xa, kiedy z zasad jego wypływa zupełna negacya Xa i [illegible].

Drugie kriterium ~~[illegible]~~ [illegible] mytyczne narodzenie Xa, co ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] zwiastującego [illegible] według 3go Ewangelia jest mytem [illegible]. Straus mówi że prawdopodobnie narodził się w Nazarecie, ale my mówimy, że według zasad Straussa [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Joan. 9, 29. [illegible] [illegible] [illegible] wiedzą o narodzeniu Xa a żołnierze później [illegible] [illegible]

(H. B. 23. II.

ież był sposobem i reszta ...
... da się u ...
... rzemienie — ... wyższa
... uczniów — a ... Mojżesz
... 72 starców do pomocy — jest
to więc pożyczka ze Starego Testamentu. — Wreszcie ... że
... Strausa dodać ... że
... historyczny świecczy nie ... nazw
... świadectwa ...
... podaje ... Archäol. l. 18. c. 4).
... Flawjusza ... świadectwa można
... wątpliwość ...
... racyonaliści i dowodzą że miejsce to później zostało sfałszowane.
... najwięcej. Carolus Dallebus
dowodzi w ... świadectwa ...
... Flawjusza. ... więc
... Strausa ...

... zródło ... Żydzi ... XXIV. ...
oczekiwali Messyasza, który ...
... wybawienia ... być ...
... najwyższym prorokiem.
a zatem co się powiedziało o prorokach, to wszystko razem miało to być w Messyaszu.
... obrazach,
... słyszeć. — To dawniej brano moralnie, to później ... dosłownie.

... proroka ...
... 18, 15. a
... być ostatnim z proroków.
... dictum rabinicum, mówi
Straus, powstało: Sicut primus (Mojżesz) sic erit ultimus (Messyasz) propheta. ... na ... Mojżesz ... którego ... gue aga —
... być Messyasz. ... po-
dobieństwo ...
Messyasz ...

mmi do Dawida — stąd i z fa-
milii Dawida miał pochodzić,
urodzić się w Betleem, gdzie się
urodził Dawid. Tym sposobem usfor-
mował się, mówi Strauss, obraz pojęć
o Messyaszu, który się szczerze lepiej rozwijał.
Nie tak, jak źródło opowiadania,
ale raczej jako sposób tłumacze-
nia mitów uważa to Strauss.
Wiemy, że objaśnienie samo sta-
nie się rozjaśnieniu

F. Wzór wzywał mężów, którzy
byli typami Messyasza

Podobieństwa między osobami
S. Test. a Jezusem Strauss obra-
ca na swą korzyść, że posłuży-
ły do utworzenia obrazu Mes-
syasza ~~w piśmie~~ niż także
tymi proroctwami. — Ale po-
winien był wprzód Strauss oka-
zać: 1) że Chrystus tak jest wy-
stawiony w ~~St.~~ S. Test. jak jest
w Nowym. 2) że rabini przed
Jezusem mieli takie samo wyobrażenie
o Messyaszu,
co powołuje się Strauss na ra-
binów późniejszych od Jezusa.
Przyznać trzeba bowiem, że
nauka Jezusa wiele wpłynęła na
zreformowanie pojęcia Rabinów o Messyaszu.
Zdanie Rabinów: „jako pierw-
szy prorok, tak będzie i ostatni"
jest późniejszym. Znajdujemy je
dopiero w księdze Midrasz Koheleth

Rabbi Berechias nomine Rab-
bi Isaaci dicit:

Dalej chce pokaza

Sic Goel postremus. i cytuje
Kach. 99.
że dopiero za pośrednictwem proroka
[illegible] tu [illegible] jest podobieństwo.
Quidnam de Goele primo nostro
dixit descendere fecit manna ut
Ex. Ita Goel secundus descen-
dere faciet manna, quod dicit
Psal.

Chociaż więc przypuszczają Rab-
bini podobieństwo w Messyaszu
do Mojżesza, ale tylko o tyle
o ile podają je prorocy, nie
tak jak Strauss naciąga
i nadto takie zebranie cudów na
jednego Messyasza, nie odpowia-
da S. Test. Cuda N. T. nie odpowia-
dają ani w cząstce cudom S. Test.
są to cuda innego rodzaju. A więc
Straussa zasada upada tu.
~~Cz~~ Nadto czas potrzebny do u-
formowania mytów największa
trudność; w tym systemacie Strau-
ssa [illegible] nie znajduje [illegible] ważnej trudności [illegible], że
mitycznych mytologów i Müllera, [illegible]
formowanie się mytów możliwem
jeżeli rzecz, opowiadanie historya
nie będzie ujęta w piśmie lecz kusi
do ust przechodzić będzie.
nadto potrzeba wieków, aby
fakt w myt przeszedł.
Tymczasem Ewangelje według Straussa nawet,
[illegible] II 10. były spisane więc
od [illegible] [illegible] spełnił,
się fakta opowiedziane tylko wiek
upłynął. Ale Ewangelje nie
[illegible] były spisane, zatem
czas jest za krótki na utworze-
nie się mytu z faktu prawdzi-
wego.

Czuł tu niezgodność Strauss, i dlatego tak się z niej wykręca, powiadając: mity o Messyaszu były uformowane przed Messyaszem, przed, wcześnie i po niewoli Babilońskiej. Dopiero gdy przyszedł Jezus nie formowały się już mity, tylko z czasem przeniesione zostały mity te na Jezusa. [illegible] tylko trzeba jest mitów nowych. Jednak powinien był okazać które mity są nowe a które stare — jako krytyk i egzegeta. Mybyśmy znaleźli tu więcej nowych niż starych [illegible] trzymamy się zasady Straussa samo przeniesienie aplikacya tych mitów do Jezusa potrzebowały wieków do ustalenia się a zatem i wykręt Straussa nie usuwa trudności jakie wypływa z systemu jego.

Więc cały system [illegible] opiera się na 2 hypotezach, tylko które nie były dowiedzione. Następnie kryteria są nie sposobami odszukania mitów ale są opisem, jak opowiadania w Ewangelii fakta stały się mitami.

Weźmy np. Narodzenie Jezusa.

Narodzenie poczęcie z Ducha Świętego które przeciw prawom natury, a więc ~~nowe~~ według criterium jest [illegible] mity [illegible] Narodzenie [illegible] zapowiedziane [illegible] istoty wyimaginowane [illegible] według criterium [illegible] jest mitycznem. Anioł zapowiada przyjście Chrystusa [illegible] Maryi [illegible] nie [illegible] się objawia i opowiada Józefowi, nie wspominając nic o zwiastowaniu Maryi, zatem sprzeczność, nie fakt.

Al. C. 27. II

Dalej N. Panna otrzymawszy objawienie od Anioła nie komunikuje go Józefowi – co jest powodem niepokoju Józefa – a nie[illegible] z Maryi.

[illegible] powołanie się na proroctwo Ecce [illegible] concipiet et pariet filium jest niewłaściwem, [illegible] pożyczonem ze Starego Testamentu.

W wizycie N. Panny u Elżbiety [illegible] [illegible] nie [illegible] [illegible] działał na embryon [illegible]

Rozmowa także ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] Elżb. [illegible] [illegible]

[illegible] nie prawo [illegible] bo rozmowa N. Panny nie objawiłaby się inaczej z wyrazów St. Test. lecz była [illegible]

[illegible] Ponieważ jakimś sposobem fakt narodzenia Ch[ryst]a przeszedł w myśl [illegible] pojęcia i legend. U [illegible] [illegible] narodzenie się mężów wielkich [illegible] narodzie przypisane jest działaniu Bożemu. Dla tego mężowie znakomici rodzą się z rodziców starych. – A więc i przy narodzeniu Ch[ryst]a musiał działać Duch S.

Skoro zatem było przyjęte że miał się narodzić z Ducha S. trzeba [illegible] aby [illegible] Bożym, aby narodzenie się jego było [illegible] Panny. [illegible] [illegible] potrzeba by. wykazać stosunek [illegible] Jezusa od Jana przeto [illegible] [illegible] potrzeba było [illegible] Jana [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in utero [illegible] [illegible] że wszystko [illegible] trudnościami [illegible] te trudności [illegible] sa niedorzeczne a wykłady ~~[illegible]~~ Strausa [illegible]

Niedowiedzionem jest [illegible] [illegible] [illegible] się ludzie z rodziców starych [illegible] [illegible] znakomici. Bo tylko [illegible] [illegible] Samson i Samuel rodzą się tym sposobem [illegible] [illegible] jednak ludzie [illegible] [illegible] z ludzi starych nie ma [illegible] [illegible] to reguła ogólna, [illegible]

+ Quomodo fiet istud quoniam virum non cognosco?

rodzili się tylko z niewiasty, z pomocą
Ducha S. i niebyło tego przekonania,
aby mógł się kto tak narodzić - nie wie-
dziano nawet że się Messyasz tak na-
rodzi, jak to widać z odpowiedzi N. Panny+
Filipa i Natanaela, niegorszących się
że Chrystus jest Synem Józefa - Duch S. wi-
est. pomagał tylko do naturalnego rodze-
nia się dzieci w starości rodziców, ale tu [illegible]
[illegible] niby [illegible]
nad Jana, mówi Strauss, ale wła-
śnie powinna była Elżbieta udać
się do Maryi - coby jeszcze lepiej
mogła tamtą wyższość, gdyż Elż-
bieta była już dłuższy czas w ciąży.
Narodzenie Chrysta, mówi Strauss, jest
[illegible] prawom natury, zatem mitem.
Ale tak może mówić ten kto
te prawa natury zna dokład-
nie. Jeśli impossibile jest aby z jed-
nego ~~niewiasty~~ człowieka narodził się
człowiek, z niewiasty dziecię, wtedy
impossibile także jest aby z jednego czło-
wieka powstał ród ludzki. Jak z Adama po-
wstała Ewa, tak z nowej Ewy [illegible] nowy Adam.
Co do przemówienia Gabryela do Maryi -
Anioł musiał przemówić do
dziewicy hebrajskiej w sposób hebrajski.
Anioł przemawia do S. Józefa
jakby 1y raz mówił o tem.
Znajduje raz Strauss nie że
to ten sam Anioł był co zwia-
stował N. Pannie - a nawet opo-
wiada mu rzecz nieznajomą.
N. Panna nie powiedziała nic o
swem poczęciu Józefowi - bo uczu-
cie wstydu nie pozwalało jej
na to. - Dalej - Duch S. mo-
że działać nietylko na em-
brion czy ożywiony czy nie o-
żywiony ale i na pokarm matery.
[illegible] wyrażenia sta-
rotestamentowe - bo Marya ~~[illegible]~~
wczytała się w pismo S.

P. XXV d. 29 Maja 1861.

Otóż znowu jak tłumaczy Strauss
fakt zwiastowania o narodzeniu Xta pasterzom!
1. Najprzód składzie powody dla których
ów opowiadanie za mit uważać należy
[illegible] (w [illegible] do opowiadania) 2) [illegible]
[illegible] wchodzą [illegible] nie [illegible]
[illegible] gdy [illegible] 3) nie
[illegible] pasterze [illegible] do
[illegible] 4) w jakiej stajni gdzie
urodził się Xtus, zatem i cały
fakt za mityczny uważać należy.
Chcąc zaś pokazać jakim sposobem
~~sposobie~~ utworzył się mit ten, udaje się do starego [illegible].
Mojżesz [illegible] się pokazał [illegible]
w [illegible] był pasterzem 2) Dawid, typ Mesyasza
był pasterzem i na tron wyniesiony.
Przechodząc potem do mytologii
pogańskiej mówi, że w niej wszyst-
kie objawienia dzieją się przez paster-
ludzie wielcy, synowie bogów wy-
chowują się między pasterzami. Fakt
cały w nocy się dzieje aby światło
tem [illegible] lepiej odbiła się w nocy.
Lecz do zdrowego rozsądku odwołując się
pytamy, czy można wnosić logicznie
[illegible] taki związek może
[illegible] objawienia aniołów pasterzom
[illegible] Dawid [illegible] byli pasterzami
[illegible] tylko że [illegible]
[illegible] pasterze. [illegible]
[illegible] pasterzom objawiają się
[illegible] mytologii pogańskiej bogowie [illegible]
[illegible] rolnicza i pasterska.
A przecie w czasach Xtusa nie tyl-
ko rolnicy i pasterze, ale i rzemieślnicy etc. byli
[illegible]. Xtus nie powołał paste-
rzy ale rybaków na Apostołów.
[illegible] ludzie wielcy, bohater-
owie w mytologii pogańskiej wy-
chowują się między pasterzami
powinienby i Xtus przez nich być
wychowanym – a czemuż znowu

się w [illegible] że [illegible] że
fakt w [illegible] wystawionym [illegible]
[illegible] nie [illegible]
[illegible] małmi,
[illegible] narodzenia [illegible]
pokazuje się [illegible] że [illegible]
[illegible] mit [illegible]
[illegible] etc. [illegible] Straussa [illegible]
z Protestantów
Grülich, Geldke, Weichinger [illegible]
[illegible] Neander z katolików: [illegible]
Kuhn, Sept, Heidenreich.
Treść ich dowodzeń podajemy [illegible]
[illegible] szczegółów. [illegible]
Nadto system ten przez [illegible]
dyę ~~[illegible]~~ która jest applikacyą
wykazującą [illegible] niedorzeczność systemu
[illegible] znaczenia [illegible] naukowego
[illegible] znaczenia [illegible]
[illegible] jednakowe [illegible]
[illegible] do upadku systemu [illegible]
[illegible] dla ogółu [illegible]
[illegible] z nauką. Znakomitszych [illegible]
Neander wziął pod rozwagę fakt
przejścia Annibala przez Alpy [illegible]
[illegible] Systemu Straussa dowodzi
że to jest mit, choć je jako fakt podają
Tytus Livius i Polybius bez [illegible]
[illegible] do samego faktu. Nadto
Tytus Livius (powiada Neander) według
Niebuhra ma wiele mitów [illegible]
[illegible] całość musi tedy [illegible]
[illegible] opowiadanie jego jest nie
zgodne z Polybiuszem [illegible]
[illegible]
[illegible] Sprzeczności [illegible]
większe są [illegible] pomiędzy Ewangeli-
stami, zatem musi tedy mit.

2/ [illegible] statystycznie [illegible]
sprzeczności historyków jako [illegible]
[illegible] mistycznym, [illegible] Eugen [illegible]
~~[illegible]~~ jeden [illegible]
[illegible] minister [illegible]
[illegible] Karola [illegible]
[illegible]

F. Examen du système mythique.

go w bitwie pod Nancy. Historycy rozmaicie podają szczegóły jego śmierci. Jeden mówi że Karol zostawił przeszyty lancą — drugi że toporem zabity — inny że zaderzony [illegible] — jeszcze że nieporuszony był jeszcze długo; zatem to jest mit. 14. 12. 85. II

Dowcipniejszą jest parodya Kaiserlinga p. t. „Życie Chrysta p. Strausa jako mit XIX w." zamieszczona w dzienniku literackim 1836 r. z tą większą śmiesznością (Data, dzieła, tytuł parodyi, kładzie w daleka przyszłość — jest 3600 lat po narodzeniu Chrysta.

Kaiserling powiada, że być może iż Straus jakiś żył w XIX w. ale nie Doktor Straus w szczególe, lecz doktor protestancki w ogóle.

Całe życie Strausa i jego dzieła uważa jako mit, wyraz [illegible] systemu pewnej szkoły, tak istniejącej, jak powszechnie Strausowi przypisują. Daleko dowcipniej jeszcze Wurm system Straussa applikuje do Lutra, i dowodzi że Luter nie żył, a przynajmniej nie był reformatorem.

Powiada że badacze zgadzają się że wieki średnie były zbiorem legend klasztornych, romansów historycznych. Robi więc to samo co [illegible] Straus powiada nie wstępnie do swego dzieła. [illegible] dalej że Mistycy nie odważyli się szukać mytów w [illegible] ale to jest przesąd i tak jak w starym test. tak i w wiekach średnich, [illegible] [illegible] Straus przeczy autentyczności [illegible] tak Wurm przeczy autentyczności pomników wykazujących życie Lutra.

I tak z Melanchtona [illegible], powiada, że jest [illegible] jak nie mógł pisać współczesny, zatem późniejsze jest, a więc podejrzane. Dalej pisał Schleiden ale tylko apologję [illegible] katolikom a ~~więc~~ [illegible] zawsze jest podejrzany. Cochläus był katolikiem, [illegible] przeciwnikiem luteranizmu, a więc [illegible] bardzo podejrzany [illegible]

Sekendorf pisał później, zatem podał mity, jakie już zastał o ~~[illegible]~~ Lutrze uformowane. Są wprawdzie dzieła Lutra, ale te były zebrane daleko później. Tak jak w pierwszych czasach przypisywano dzieła apostolskie Apostołom, tak też Lutrowi.

Nadto Walch, który zebrał dzieła Lutra, był niekrytycznym. Nadto tysiące sprzeczności w dziełach Lutra dowodzą, że nie on je pisał, ale że one są dziełem czasu. Nadto Lutrowi każdy historyk inny charakter nadaje. W Bossuecie występuje jako zdolny teolog, ale gbur i inne niższe kwalifikacye Niemcom właściwe posiadający ~~[illegible]~~.

W Tragedyi Wernera występuje jako człowiek melancholiczny ~~ale~~ nie gbur i pozbawiony trywialności. Inaczej występuje Luter w swych pamiętnikach przez Micheleta wydanych. Jeżeli zaś jest prawdą powszechnie, że inaczej jest Chrystus opowiedziany u Mateusza, Marka i Łukasza ~~Jana~~ a inaczej u Jana, to tem bardziej to o Lutrze powiedzieć możemy. A więc Luter jest mitem wyobrażającym kierunek reformacyjny wieku XVI uosabiony ~~to~~ później w postaci Lutra. Lubo mógł być rzeczywiście Luter Augustyaninem, który się przysłużył do tego ruchu reformacyjnego, jednak bajka mu wszystko przyznała. Potem przechodzi do szczegółów z życia Lutra.

Co się tyczy urodzenia jego podają jedni Eisleben, drudzy Mor[illegible] jak [illegible] [illegible] (także [illegible] nie autentyczny) mówi się, matka Lutra o dzień i miesiące jego urodzenia, a zatem nie wie było nic pewnego o jego narodzinach [illegible]. Data dnia narodzenia Lutra niejednakowy jest u historyków.

Lutra podają za kontynuatora dzieła Esa – a że Estus zakończył swoje dzieło w 33 roku życia, więc Luter musiał wystąpić w 34tym.

Różnica opowiadań co do okoliczności powodu Lutra do wstąpienia do klasztoru wykazuje mityczność Lutra. Piorun uderzający przyjaciela jego jest exageracyą faktu nawrócenia S. Pawła. Więc historya Lutra jest dziełem Melanchtona który kierował całem dziełem reformy, przypisując wszystko Lutrowi. Pomimo upadku systemu Straussa widzimy do czego doszedł racyonalizm luterański. Nowi exegeta protestancka widzimy że ci co szydzili z katolików jako za mało ceniących biblię a ją uważa[ją] za jedyny fundament wiary, sami nic świętego w Biblii nie zostawili? W naszych czasach jest w Protestantyzmie zwrot ku orthodoxyi, pochodzący od Hengstenberga superintendenta kościołów protest. w Prusach ... racyą, oni nad przypuszczeniem powagi pisma całe partya ta stoi na gruncie teologicznym. Powinna bowiem albo przystąpić do katolicyzmu albo do racyonalizmu. Środka niema tu. Pomimo racyonalistom znać boję[?] nad racyonalnością, stąd niektórzy co jako Straussowi walczyli, kłada motta, dewizy katolickie na dziełach swoich – jak ... wziąć nam z Bakona kła ... minimus ad superiora

Tymczasem racyonalizm innymi różnicy duchowe przeniósł na dogmata i tym sposobem usuwają je.

Neander zaś z Piotra [illegible];

Tholuck: „Burzyć jest łatwiej niżeli budować" potem „Teneamus quod semper, quod ubique, quod ab omnibus creditum est" z Wincentego Liryneńskiego. Tak więc potrzeba tylko zapalić materyał, a zostaną katolikami.

Obecnie w Niemczech przemaga szkoła Tybingska z Fryderykiem Krzysztofem Baurem na czele, przeciwnikiem Symboliki Möhlera. Już bowiem Strauss wyznaczył nagrodę na zbicie Symboliki i zjawiło się wiele dzieł, ale tylko Baur otrzymał premium. Szkoła Baura jest nie[illegible] a i po [illegible] Möhler w [illegible] do swej Symboliki.

~~[illegible]~~ Do tej szkoły należą: Schwegler, Zeller, i Hilgenfeld.

Zasadą tej szkoły jest użycie historyi dogmatów pierwszych wieków chrystyanizmu jako komentarza do Biblii. Szkoła ta ma tę zaletę, że ze znakomitym zapasem erudycyi rozbiera pomniki starożytności chrześcijańskie. Usiłuje jednak wychodzić z hypotezy: że chrystyanizm nie jest systemem nauki podanej z nieba, ale rozwijającym się stopniowo ~~[illegible]~~ zasad w skutek czasów, a którego jest rozwiniony owoc [illegible] a nie [illegible], przeto rezultaty muszą być niepewne i wątpliwe. Szkoła ta na poparcie swej hypotezy upatruje 2 kierunki: Petrynizmu i Paulinizmu — na tym antagonizmie opiera całą organizacyę Kościoła. Z początku chrystyanizm był judaizmem, w którym wierzono, że i Chrystus przyjdzie. Ta ściana oddzielająca Żydów od pogan upadła, ale nie zupełnie, — ~~[illegible]~~ tylko że przejście ustanowione zostało, bo musieli przez-

tze zachowywać prawo. Inaczej mówiąc
judaizm zmodyfikował się tylko z poja-
jęciami Łukasza przeniósł się do
pogan. Ale od czasu Pawła już róż-
nica ta zniknęła. Gdy Paweł wystąpił
zaczyna się walka jego z Piotrem.
trwająca do końca I w. [illegible]
to tak pisane dzieła w obronie jed-
nej lub drugiej strony, lub w kie-
runku koncyliacyjnym. Stąd Petrynizm i Paulinizm

§. XXVI (d. 6 Junii 1861.)

~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ [illegible] wszyst-
kie księgi. Przypuszczamy że księgi
nasze były wywołane okolicznoś-
ciami że były tendencyjnemi, bo
pisane były dla rozwinięcia na-
[illegible]. Punktem wyjścia dla
szkoły tybingskiej jest listy do
Rzymian do Galatów etc. pisa-
ne w kierunku Paulinizmu. Szko-
ła ta nie uznaje autentyczności
listów pastoralnych, bo w nich jest
mowa o Hierarchii. W przeciw-
nym kierunku jest Apokalipsa
i Ś. Mateusz. Ale Ewangelja
jego jest według tej szkoły ~~pr~~
~~sta~~ odbiciem wiernem Ewange-
lii pierwotnej ~~[illegible]~~ napi-
sanej w kierunku żydowskim.
Potem Ewangelja Mateusza
uległa zmianom na korzyść
Paulinizmu. Łukasza na korzyść
Petrynizmu. I także w Dziejach
Apost. jest zpetrynizowany-
mi; więc że dzieła ~~pr~~ były zmody-
fikowane w celu sekoncy-
liacyjnym. Ale czemuż dowodą
tych marzeń? tego antago-
nizmu w pierwotnym Kościele.

Chyba tem tylko ~~dużo~~ udowodnić mogą, że im się bardzo podoba i sprzyja racyonalnemu tłomaczeniu. Podobał się też ten antagonizm ~~fra~~ Francuzom, ale ci biorą tylko rezultaty z niemieckich wywodów historycznych, i niemi się popisuje. — U Quineta ś. Paweł zazdrości innym opowiadania Ewangelii (chociaż niby to święta zazdrość) i przeto idzie tam gdzie sami opowiadają i chce sam opowiadać, gdy tymczasem w liście Rzym. mówi sam, że chce opowiadać Ewangelię, tam gdzie ona jest nieznana. Komuż więc wierzyć mamy? Czy nowoczesnym nauczycielom, czyli też dawnym świadectwom?

